

F. ENGELS

Selâhattin Hilâv

**SOSYALİST
DÜŞÜNCENİN
GELİŞMESİ**

SOSYAL YAYINLAR

•

Yeni Matbaa

İstanbul — 1964

F. ENGELS

**SOSYALİST
DÜŞÜNCENİN
GELİŞMESİ**

Çeviren :
Selâhattin HİLÂV

Yazarın SOSYAL YAYINLAR arasında çıkan diğeri eseri:

**L. FEUERBACH ve KLÂSİK ALMAN
FELSEFESİNİN SONU**

DIYALEKTİK ÜZERİNE

Tabiatın gözlem ve deney ile incelenmesi sonunda, öyle geniş bilgiler elde edilmiştir ki, bu bilgileri sistematik bir biçimde ve her ayrı araştırma alanında kendi iç bağlantılarına göre düzenlemek hemen yapılması gereken bir iş olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli bilgi alanlarını, birbirleri ile olan bağlantıları bakımından doğru bir biçimde yanyana getirmek de yapılması bundan daha az gerekli bir iş değildir. Ama tabiat bilimi bunu yapmağa kalktığı zaman, kendini teorinin alanında bulur ve burada ampirik metodların bir işe yaramadığını görür. Teorinin alanında ancak teorik düşünce iş görebilir. Ne var ki teorik düşünce, insanın doğuştan ancak yatkınlık olarak getirdiği bir şeydir. Bundan ötürü, sözü geçen yatkınlığın geliştirilmesi ve işlenmesi gereklidir. Bunun için de geçmişin felsefelerini incelemekten başka yol yoktur.

Her çağın teorik düşüncesi (bizim çağımızdaki de), çeşitli zamanlarda çeşitli biçimlere bürünen ve bundan ötürü çeşitli muhtevalar edinen tarihi bir üründür. Öyleyse, düşüncenin bilimi (bütün öteki bilimler gibi) tarihi bir bilim olmak zorundadır. Yani insan düşüncesinin tarihi gelişiminin bilimi olmak zorundadır. Ampirik alanlara düşüncenin pratik bir biçimde uygulanabilmesi için bile önemi vardır bunun. Çünkü, darkafalıların «mantık» sözünü okudukları zaman düşündükleri gibi, insan düşüncesinin kanunlarının teorisi «ebedî bir hakikat» ve hiç bir zaman değişmeyen bir şey değildir. Formel (suri) mantık bile, Aristoteles'den günümüze gelinceye kadar üzerinde çetin tartışmaların yapıldığı bir konu olmuştur. Diyalektiğe gelince; bu düşünce biçimi,

etraflıca yalnız Aristoteles ve Hegel tarafından incelenmiştir. Oysa, bugün, tabiat bilimi için en büyük önemi taşıyan düşünme biçimi, diyalektiktir. Çünkü, tabiatta görülen ve durmadan gelişip evrilen (tekâmül eden) süreçler (vetireler), bağlantılar ve bir araştırma alanından ötekine geçişler için karşılaştırma yapabilme imkânını ve bu imkândan ötürü de onların açıklanabilme metodunu sağlayan düşünce biçimi, diyalektikten başkası değildir.

Bundan başka, çeşitli çağlarda ortaya çıkan ve dışdünya ile ilintili olan genel görüşleri ve insan düşünce-sinin tarihi gelişmesini bilmek, tabiatın teorik bilimi için gerekli bir şeyse, bunun nedeni, tabiat bilimlerinin kuracağı teoriler için gerekli kriterin (kıstasın) yalnız bu bilgiden edinilebilmesidir. Ne var ki, felsefe tarihinin iyice bilinmemesi, işte burada kendini sık sık ve açıkça göstermektedir. Felsefede yüzyıllarca önce ortaya atılmış ve çoğunlukla uzun zamandan beri bir yana bırakılmış tezlerin, teori kurmaktan hoşlanan bilginlerin eserlerinde yepyeni bir bilgelik gibi ortaya çıktığı ve hattâ bir süre için moda haline geldiği görülüyor. Enerjinin sakımı ilkesini destekleyen yeni dellilleri ortaya atmak ve ilkeyi ön plâna geçirmek konusunda ısının mekanik teorisinin büyük bir başarı göstermiş olduğundan şüphe edilemez. Ama, bay fizikçiler, bu ilkenin daha önce Descartes tarafından ileri sürülmüş olduğunu hatırlasalardı acaba sözügeçen ilke bu ölçüde yeni bir şey olarak kabul edilir miydi? Fizik ve kimya bilimleri, atomlardan ve moleküllerden başka bir şeyin sözünü etmeyeli beri, eski Yunanın atomcu felsefesi ister istemez ön plâna geçti. Ama en gerçek bilginler bile bu felsefeyi öylesine sathî bir biçimde kullandılar ki! Nitekim Kekule (1) Kimyanın Amaçları ve Sonuçları adlı eserinde atomcu felsefenin babası olarak Demokritos'u

---

(1) Organik kimya konusundaki araştırmaları ile ün kazanmış Alman bilginini (1746 — 1823).

gösterir. Oysa Leukippos'u göstermesi gerekirdi. Nitekim yine aynı bilgin, nitelik bakımından farklı atomların varlığını ve bu atomların değişik ağırlıkları olduğunu ilk kabul eden kimsenin Dalton olduğunu söylemiştir. Oysa Diogenes Laertios (X, 1 paragraf 43 - 44 ve 61) Epikuros'un atomlardan söz ederken bunların sadece büyüklük ve biçim bakımından farklı olmadıklarını, ama ağırlık bakımından da farklı olduklarını açıkladığını söyler

1848 yılı ve sonrası, Almanya'ya felsefe bakımından büyük bir değişiklik getirmişti. Almanlar, eski Berlin Hegelciliğinin içinde kaybolup gitmiş olan klâsik Alman felsefesi ile bütün ilintilerini kesmişlerdi. Berlinin eski Hegelcileri bunu hak etmişlerdi, doğrusu. Ama bilimin doruğunda bulunmak isteyen bir ulusun, teorik düşünceleri benimsemeksizin bu işi yapması imkânsızdı. Bu arada Hegelcilik ile birlikte diyalektik de bir kenara atılmıştı. Oysa, tabiat olaylarının taşıdığı diyalektik karakter tam bu sırada açıkça ortaya çıkmaya başlamıştı. Ve bundan dolayı, yalnız diyalektik, tabiat bilimlerinin teorik engelleri aşmasına yardım edebilirdi. Ama diyalektik bir kenara atıldığı için yeniden ve zorunlu bir biçimde eski metafiziğin kucacağına düşüldü. Bunun üzerine bir yandan, tam darkafalı ve zevksiz burjuvalara uygun düşen Schopenhauer ve daha sonra Hartmann felsefeleri, öte yandan Vogt ve Büchner gibi düşünürlerin misyoner karakterli alelâde maddeci felsefeleri rağbet görmeğe başladı. Üniversitelerde çeşitli ekletik felsefeler birbiriyle yarışıyordu. Bu felsefelerin biricik ortak yanı, hepsinin eski felsefelerin artıklarından yapılmış birer yamalı bohça ve birer metafizik olmalarıydı. Klâsik felsefeden sadece bir yeni - Kantçılık arta kalmıştı. Bu akımın da son sözü hiç bir zaman bilinemeyen kendinde - şey'in varlığıydı, Yani Kant'ın felsefesinde, sürdürülmesi en az gerekli olan kavramdı. Bunların sonucu korkunç bir tutarsızlığın ve zihinlerde hâlâ süregelen karışıklığın ortaya çıkması olmuştur.

Tabiat bilimleri ile ilgili teorik bir kitabı eline alan kimsenin, bu bilimlerle uğraşan bilginlerin sözü geçen tutarsızlık ve karışıklığın etkisini duyduklarını ve moda haline gelen sözde felsefenin bu bilginlere hiçbir çıkış yolu göstermediğini sezinlemesi pek kolaydır. Gerçekten de, bu konuda, aydınlığa kavuşulması için, şu ya da bu biçim altında, metafizik düşünceden diyalektik düşünceye dönüşten başka çare yoktur.

Bu dönüş, çeşitli yollardan geçilerek yapılabilir.

Eski metafiziğin dar çerçevesi içine girmeye boyun eğmeyecek keşiflerin (tabiat bilimleri keşiflerinin) etkisi ile bu dönüşün gerçekleşmesi mümkündür. Ama bu çok uzun ve zahmetli bir yoldur. Biyoloji biliminde bunun gerçekleştiğini ve yolun büyük bir bölümünün alınmış olduğunu görüyoruz. Oysa, teoriyle uğraşan bilginler, diyalektik düşünceye, (diyalektik düşüncenin tarihte aldığı biçimlere) ilgi duyacak olsalar bu yol kolayca geçilmiş olur. Diyalektiğin mevcut tarihi biçimlerinden özellikle ikisi, modern tabiat bilimi için çok yararlı olabilir.

Bunların birincisi eski Yunan felsefesidir. Bu felsefede diyalektik düşünceyi tabii sadeliği içinde buluyoruz. Bu çağda diyalektik düşünce, metafiziğin onyedinci ve onsekizinci yüzyılda (İngiltere’de Bacon ve Locke, Almanya’da Wolff), kendi kendine karşı elleriyle diktiği ve bundan ötürü tekilden (singulier) kalkarak bütünün kavranmasına ve evrensel bağlantıların anlaşılmasına varmasını imkânsız kılan engellerle karşılaşmış henüz şaşırmamıştır. Yunanlılar tabiatı (bu tabiatın parçalarının incelenmesine ve çözümlenmesine ulaşamadıkları için) bir bütün olarak, topyekûn kavramışlardır. Tabiat olaylarının genel ilişkileri, ayrıntılarında ele alınıp gösterilmemişlerdir. Bu genel ilişkiler, Yunanlılar için, dolaysız kavrayışın bir sonucudur. Yunan felsefesinin yetersizliği işte buradadır. Bu yetersizlik, Yunan felsefesinin daha sonraları, yerini başka felsefeler ve başka görüş biçimlerine bırakması sonucunu doğur-

muştur. Ama kendisinden sonra gelen bütün metafizik düşünceler karşısındaki üstünlüğü de yine burdadır. Çünkü metafizik, ayrıntıda (teferruat), Yunan felsefesi karşısında haklı çıktığı halde, bu felsefe de bütün olarak metafizik karşısında haklı çıkmıştır. Felsefede olduğu gibi başka bir çok alanlarda da, bu küçük halkın ortaya koyduklarına her zaman dönmek ve onlara bakmak zorunda oluşumuzun nedeni işte budur. Bir başka neden de, Yunan felsefesinin çeşitli biçimlerinde, daha sonra ortaya çıkan düşüncelerden çoğunun doğuş ya da tohum halinde bulunmasıdır. Bundan ötürü, teorik tabiat bilimi de, bugün evrensellik kazanan ilkelerinin doğuşunu ve gelişmesini izlemek istiyorsa eski Yunan düşüncesine eğilmek zorundadır.

Diyalektiğin ikinci biçimi (Alman bilginleri bunu daha iyi tanırlar), Kant'ın ve Hegel'in klâsik Alman felsefesidir. Bu konuda ilk adımlar atılmıştır bile. Çünkü, Yeni - Kantçılığı saymasak da, 'Kant'a geri dönüş' düşüncesinin yaygınlaştığı görülüyor. Kant'ın iki dâhiyane varsayım (faraziye) ileriye sürmüş olduğu (daha önce Laplace'a atfedilen ve güneş sisteminin kaynağı ile med ve cezirlerin dünyanın dönüşünü yavaşlatması ile ilintili teoriler), keşfedilince (bu varsayımlar olmasa teorik tabiat bilimi böyle ilerleyemezdi), bilginler Kant'a hakkı olan şerefli yeri verdiler. Bununla birlikte Kant'ın diyalektiğini incelemeye kalkışmak çok zahmetli ve pek az faydalı bir iş olacaktır. Zaten, Hegel'de, yanlış öncüllerden (prémises) kalkılarak geliştirilmiş de olsa diyalektiğin geniş bir özeti bulunmaktadır. Hegel'in düşüncesine çıkış noktası yaptığı öncüllerin yanlış olduğunu yani zihnin, düşüncenin, idenin temel unsur olduğunu ve gerçek dünyanın bu idenin kötü bir kopyasından başka bir şey olmadığını ileri sürmesinin yanlış olduğunu unutmamak gerekir. Bu düşünceler daha önce Feuerbach tarafından reddedilmişti. Her bilimsel alanda, başka bir deyişle, tabiatta olduğu gibi tarihte de, verilmiş olaylardan hareket etmek gereklidir. Öyleyse çeşitli ger-

çek biçimlerden ve maddenin hareket biçimlerinden kalkmak gerekir. Bundan ötürü, teorik tabiat biliminde de, bağlantılar sırf düşünceyle kurulan şamaların zoruyla olaylara kabul ettirilmeğe kalkışılmamalı, bunun tam tersine olaylardan kalkılarak ortaya çıkarılabilmeli ve bir kere ortaya çıkarıldıktan sonra, mümkün olduğu ölçüde tecrübe tarafından pekiştirilmelidirler.

Yeni ve eski Berlinli Hegelciler'in öğrettikleri biçimde, Hegel'in sisteminin dogmatik muhtevasını kabul etmek ve sürdürmek söz konusu olamaz. İdealist öncülerle birlikte, bu öncüller üzerine kurulmuş olan sistem de yıkılmakta ve bu arada özellikle Hegel'in tabiat felsefesinden geriye bir şey kalmamaktadır. Bununla birlikte Hegel'e karşı çıkan tabiat bilimi eleştirmesi, özellikle iki nokta üzerinde toplanmaktadır: idealist öncüller ile olaylarla karşılaştırıldığı zaman keyfi olarak kurulduğu ortaya çıkan sistem.

Bunlar bir tarafa atılınca, geriye yine de Hegelci diyalektik kalır. «Almanya'da ön sıraya geçmiş olan ukalâ, kasvetli ve bayağı tilmizler sürüsü» nün karşısına çıkararak unutulmuş olan diyalektik metodu eski değerine kavuşturan; bu metodun Hegel diyalektiği ile birleştiği noktaları ve farklarını belirten ve aynı zamanda bu metodu apmirik bir bilimin yani ekonomi-politiğin incelediği olaylara **Kapital** adlı eserinde uygulayan kimse Marx'tır.

Sisteminin bütün öteki bölümlerinde gördüğümüz aynı durumu, yani gerçek bağlantıların tersine döndürülmüş olmasını, Hegel'in diyalektik anlayışında da görüyoruz. Ama Marx şöyle diyordu:

«Diyalektiği mistisizm ile tanınmaz hale getirmesine rağmen, bu düşünce biçiminin topyekûn hareketini ilk olarak açıklayan kimse yine de Hegel'dir. Diyalektik, Hegel'de başı üzerinde yürümektedir. Diyalektiğin görünüşünü, akla yakın bir şey haline getirebilmek için onu çevirip ayakları üzerine oturtmak kâfidir.» (Kapital, kitap 1, c 1, s 29. (İkinci Almanca baskıya Sonsöz).

MEKTUPLAR

Engels'ten Conrad Schmidt'e

5 Ağustos 1890

... Genel olarak, «maddeci» kelimesi, son zamanlarda Almanya'da ortaya çıkan bir çok yazarın, fazla inceleme gereği duyulmadan her şeyin yaftalanması amacıyla kullandığı bir söz haline gelmiş bulunuyor. Bir problemin üstesinden gelmek için «maddeci» sözünü kullanmak yeterli sayılıyor. Oysa, bizim tarih anlayışımız, her şeyden önce, Hegelvâri sistemler kurmaya yaran bir basamak değil, inceleme yapılabilmesi için yol gösteren bir metottur. Bütün tarihi yeni baştan incelemek ve çeşitli toplumsal yapıların varlık şartlarını (bu yapılara tekabül eden politik, hukukî, estetik, felsefi, dinî, v.b., görüşleri yapıların kendilerinden çıkarmaya kalkışmadan önce) ayrıntılı bir biçimde araştırmak gereklidir. Bu konuda, şimdiye kadar pek az şey yapıldı; çünkü bu işi ciddi bir şekilde yapmak isteyen pek az kimse çıktı. Bu konuda, sayısız insanın yardım etmesi gerekiyor bize. Alan çok geniştir ve ciddi olarak çalışmak isteyen kimsenin gerçekleştireceği ve böylece kendini göstereceği çok iş vardır. Ne var ki, ciddi çalışmalar yapılacağı yerde, tarihî maddecilik sözünün (her şey bir söz, bir kalıp haline getirilebilir) birçok genç Almanın elinde, cılız tarih bilgilerini (ekonomik tarih emekleme çağında olduğuna göre!) en kısa zamanda

sun'î bir sistem haline sokmak ve kendilerini güçlü düşünürler sanarak avunmak gibi bir işe hizmet ettiğini görüyoruz.

Daha önce gerçekten önemli bir iş yapmış olan siz, Parti üyesi olan genç yazarlar arasında, ekonomi, ticaret, tarım, sanayi ve toplumsal yapılar tarihini ve ekonomiyi incelemek zahmetine katlananların ne kadar az olduğunu mutlaka farketmişsinizdir. Kaç tanesi, Maurer'in adından daha fazlasını bilir. Herşeyi yapmak zorunda olan gazetecinin kendini beğenmişliğidir bu; başka her alanda da böyledir. Kimi zaman, bu bayların yapıları, işçiler için fazla buldukları bile söylenebilir. Bu baylar, Marx'ın. işçiler için en iyi şeylerin bile gerektiği kadar iyi olmadığını ve mükemmel olmayan bir şeyi işçilere sunmanın bir cürüm sayılması gerektiğini düşündüğünü bilselerdi acaba ne yaparlardı!

Engels'ten Joseph Bloch'a

Londra, 21 Eylül, 1890

... Tarihi maddecilik anlayışına göre, tarihteki belirleyici (tayin edici) faktör, ancak son kerte (son tahlilde, son soruşturmada), maddî hayatın üretimi ve yeniden ortaya konulmasıdır. Ne Marx, ne de ben bundan fazlasını söylemiş değiliz. Herhangi bir kimse bu düşüncemizi, «ekonomik faktör biricik belirleyici faktördür» şekline sokacak kadar değiştirir ve bozarsa, ileri sürmüş olduğumuz bu yargıyı, bomboş, soyut ve saçma bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik durum temeldir ama üst yapının çeşitli bölümleri (sınıf mücadelesinin hukukî biçimi ve sonuçları) bir sınıfın zafer kazanışından sonra ortaya konmuş olan Anayasalar, v.b. hukukî şekiller ve hattâ bu mücadelelerin, mücadeleye katılanların zihninde yarattığı yansılar, politik, hukukî ve felsefî teoriler, dinî görüşler ve bunların doğma halinden

sistem haline gelmelerine kadar geçirdikleri gelişmeler de tarihî mücadelelerin akışı üzerinde etkilerini gösterir ve çoğunlukla bu mücadelelerin biçimini öncelikle belirlerler. Ekonomik hareketin sayısız rastlantılar arasından zorla ilerleyen bir şey gibi sonunda kendine içlerinden yol açtığı bütün bu faktörler arasında karşılıklı etki ve tepki vardır. Böyle olmasaydı, teorinin (maddesi tarih görüşünün) herhangi bir tarih dönemine uygulanması birinci dereceden bir denklem çözmek kadar kolay olurdu.

Tarihimizi kendimiz yapıyoruz ama herşeyden önce, sıkı sıkıya belirlenmiş öncüller ve şartlar içinde yapıyoruz. Bunlar arasında en sonunda belirleyici olanlar ekonomik şartlardır. Bununla birlikte politik şartlar ve başkaları; hattâ insanların zihinlerine çöreklenmiş gelenekler, son sözü söyleyememekle birlikte önemli bir rol oynarlar. Prusya Devletini şekillendiren ve geliştirmeye devam eden şeyler de tarihî şartlar ve en sonunda ekonomik şartlardır. Ama bilgiçlik taslamaya kalkışmaksızın, Kuzey Almanya'daki sayısız küçük devletler arasından başka faktörlerin etkisi olmadan sadece ekonomik zorunluk dolayısıyla en güçlü hale gelmeye ve Kuzey ile Güney arasındaki ekonomi, dil ve din (Reformdan beri) farkını görünür hale getirmeye mahkûm olan devletin ancak Brandebourg olduğunu ileri sürmek çok güçtür.

.....

Bundan başka, son sonucun büyük sayıda bireysel (ferdî) iradenin çatışmaları sonunda ortaya çıkması yoluyla tarih gerçekleşmektedir (yapılmaktadır). Ama bu bireysel iradelerin her biri de bir takım tikel (cüz'î) varlık şartlarından örülmüştür. Bundan ötürü, tarihte, birbirlerini durmadan çelen sayısız kuvvetler vardır ve sonuç, yani tarihî olay, bu sayısız kuvvetlerin bir bileşkesi (muhasalası) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan tarihî olay, bilinçsiz ve önünü görmeden hareket eden tüm bir kuvvetin ürünü olarak görülebilir.

Çünkü, her bireyin kendi istediği şey bir başkası tarafından engellenmekte ve ortaya hiç kimsenin istemediği bir şey çıkmaktadır. Tarih, günümüze kadar, işte bundan ötürü, bir tabiat süreci (vetiresi) gibi akmış ve özü bakımından tabiatın boyun eğdiği aynı hareket kanunlarına bağlı kalmıştır. Ama çeşitli iradelerin, kendi maddi yapılarının ya da son kertede ekonomik olduğu görülen dış şartların (yani kendi kişisel şartları ya da genel toplumsal şartlar) etkisiyle belli bir şeyi istemeleri ve bu şeye ulaşamıyarak genel bir ortalamaya yani müşterek bir bileşke içinde eriyip gitmelerine bakarak, bu iradelerin sifıra eşit olduklarını söylemek yanlıştır. Bunun tam tersine, bireysel iradelerin herbiri bileşkenin ortaya çıkmasına yardım etmişlerdir ve bu bakımdan onun içinde bulunmaktadırlar.

Bazı gençlerin, ekonomik gerçeğe, hakettiğinden fazla önem vermelerinin sorumluluğunu yüklenmek bir ölçüde Marx'a ve bana düşüyor. Fikirlerimizi çürütmeğe kalkışanlara cevap verdiğimiz zaman, her şeyden önce, onların inkâr ettiği temel ilkeyi belirtmemiz ve onun üzerinde durmamız gerekiyordu. Bu sırada, karşılıklı etkiye katılan öteki faktörlerin önemini belirtmek için gerekli zamanı, yeri ve fırsatı çoğunlukla bulamıyorduk. Ama bir tarih kesitini tasvir etmek, yani pratik uygulamaya geçmek gerektiği zaman durum değişiyor ve hata yapma imkânı kalmıyordu. Ne yazık ki, birçok kimsenin, herhangi yeni bir teorinin temel ilkelerini anlar anlamaz (çoğu kere de yanlış anlıyorlar) bu teoriyi derinlemesine kavramış olduğuna ve kolayca uygulanabileceğine inandığını görüyoruz...

Engels'ten Heinz Starckenburg'a

Londra, 25 Ocak 1894

1. Toplum tarihinin belirleyici temeli olarak gördüğümüz ekonomik bağlantılar (münasebetler) sözünden, belli bir toplumun insanların geçimleri için gerekli

şeyleri üretim ve ürünleri aralarında mübadele ediş tarzını anlıyoruz (iş bölümü mevcut olduğu ölçüde). Demek ki, bütün üretim ve ulaştırma tekniğı bunun içinde yer almaktadır. Bizim anlayışımıza göre, bu teknik, mübadelenin olduğu gibi ürünleri bölüşümün biçimini, bunun sonuncu olarak (İlkel toplumun çözülmesinin ardından) sınıflara bölünmeyi, bunun sonucu olarak efendilik ve kölelik bağlantılarını, bunun sonucu olarak, devleti, politikayı, hukuku, v.b, belirler. Bundan başka, ekonomik bağlantıların içinde ortaya çıkıp geliştiğı coğrafi temel; eski gelişim dönemlerinden arta kalan ve çoğunlukla yalnız gelenek yüzünden ya da vis inertia (atalet kuvveti) dolayısıyla süregiden kalıntılar ve hiç şüphesiz, bu toplumsal yapıyı kuşatan ortam da ekonomik bağlantılar içinde yer alırlar.

Sizin de söylediğiniz gibi, teknik, büyük ölçüde, bilimlerin durumuna bağlıdır ama bilimler tekniğın durumu ve ihtiyaçlarına çok daha büyük ölçüde bağlıdır. Toplumun teknik ihtiyaçları varsa, bu ihtiyaçlar bilime, yirmi üniversiteden daha fazla yardım ederler. Bütün hidrostatik (Trocelli, v.b,) İtalya'daki dağ sellerini onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda düzenlemek için duyulan ihtiyaçtan doğmuştur. Elektrik hakkındaki rasyonel bilgilerimizi, ancak elektriğın teknik bir şekilde kullanılmasından sonra edindik. Ama yazık ki, Almanya'da, bilim tarihini bu bilimler sanki gökten zembille inmiş gibi yazmak alışkanlığı vardır.

2. Ekonomik şartları, tarihi gelişmeyi, son kerte de etkileyen bir şey olarak görüyoruz. İmdi, ırkın kendisi de bir ekonomik faktördür. Ama burada ihmal edilmemesi gereken iki nokta vardır.

a) Politik, hukukî, felsefî, dinî, edebî, estetik, v.b. gelişmeler ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bunların hepsi hem birbirleri, hem de ekonomik temel üzerinde etki gösterirler. Bu, ekonomik durumun asıl neden olmasından, yalnız onun etki göstermesinden ve ondan başkasının ancak pasif bir etki olmasından dolayı böyle

değildir. Tam tersine, **son kertede** her zaman galip gelen ekonomik zorunluğun temeli üzerinde etki ve tepki gösterilmektedir. Sözelimi devlet, protectionnisme'e ya da serbest mübadele ilkesine, iyi ya da kötü bir vergi sistemine göre etkide bulunur. 1648 ile 1830 arasında Almanya'nın sefil ekonomik durumunun sonucu olan ve darkafalı Alman burjuvalarının özelliği olarak kendini gösteren bitkinlik ve güçsüzlüğün bile (bu bitkinlik ve güçsüzlük, prensler ve asillere karşı önce dinî bir bağlılık, sonra duygululuk ve dalkavukluk şeklinde dile gelmiştir) ekonomik sonuçlar doğurmadığı söylenemez. Bu davranış, Almanya'da Rönesansın gerçekleşmesini engellemek konusunda önemli bir rol oynamış ve devamlı sefaleti son derecesine ulaştıran Devrim ve Napolyon savaşlarının etkisiyle kökünden sarsılmıştır. Demek ki, rahatına düşkün olanların şurada burada söylediği gibi, ekonomik durumun otomatik bir biçimde etki göstermesi değil, tam tersine insanların kendileri tarihlerini yaratmaktadırlar. Ama insanlar kendi tarihlerini, bu tarihi şartlandıran bir ortam içinde ve daha önceki gerçek şartların hazırlamış olduğu temel üzerinde yapmaktadırlar. Bu şartlar arasında yer alan ekonomik şartlar, öteki politik ve ideolojik şartların ne kadar etkisinde kalırlarsa kalsınlar, yine de, son kertede, belirleyici olan ve incelediğimiz çağı anlamamıza yarıyan kökü veren şartlardır.

b) İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar ama tarihi bugüne kadar, bütünü kapsayan bir plâna göre ve ortak bir irade (istek) ile yapmamışlardır. İnsanların çabaları, birbirini engelleyip durmaktadır; bu çeşit bütün toplumlarda **raslantı** ile tamamlanmış ve onunla dile gelmiş bir **zorunluğun** hüküm sürmesi işte bundan ötürüdür. Bu toplumlarda raslantılarla kendini kabul ettiren zorunluk, ekonomik zorunluktan başka şey değildir. Büyük adamlar problemi denilen konuya değinmenin yeridir şimdi. Belli bir ülkede üstelik tam zamanında bir büyük adamın ortaya çıkması, tabiidir ki tam bir

raslantıdır. Bu büyük adamı kaldırsak, onun yerine kullanılabilir bir başkasını eninde sonunda buluruz. Bir Korsikalı olan Napolyonun, kendi savaşıyla bitkin düşmüş Fransız Cumhuriyetinin ihtiyacını duyduğu askeri diktatör olarak ortaya çıkması bir raslantıdır. Ama, Napolyon olmasaydı, onun yerine bir başkasının çıkacağı besbellidir. Çünkü, her gerekli olduğu an, adamın bulunduğunu biliyoruz. Sezar, Cromwell, v.b... Tarihi maddeciliği Marx bulmuştur ama, Thierry; Mignet, Guizot, 1850 yılına kadar bütün İngiliz tarihçileri bu teorisinin bulunması için çaba harcadığını ispat etmektedirler. Öte yandan aynı görüşün Morgan (1) tarafından bulunması, zamanın bu görüş için elverişli hale geldiğini (olgunlaştığını) ve teorisinin ortaya çıkarılmak zorunda bulunduğunu ispat etmektedir.

Başka her çeşit raslantı ve tarihte bulunduğu ileri sürülen her çeşit raslantı için de durum aynidir. İncelediğimiz alan ekonomiden uzaklaştığı ve soyut ideolojiye yaklaştığı ölçüde gelişmesinin daha fazla raslantı gösterdiğini ve çizdiği eğrinin zikzaklar haline döndüğünü görürüz. Ama eğrinin orta eksenini çizecek olursak, incelenen dönemin süresi uzadıkça ve alan genişledikçe, bu eksenin, ekonomik gelişmenin ekseninin paraleline yaklaştığını farkederiz.

---

(1) «Ancient City» adlı eserin yazarı Amerikalı etnograf.

EKONOMİ—POLİTİK'İN KONUSU VE AMACI

Ekonomi-politik, en geniş anlamda ,insan toplumlarında, yaşamayı sağlayan maddî araçların (vasıtaların) üretimini ve mübadelesini yöneten kanunların bilimidir. Üretim ve mübadele birbirinden farklı iki fonksiyondur. Mübadele olmaksızın üretim yapıldığı görülmüştür. Oysa, üretim olmaksızın mübadele olamaz. Çünkü mübadele, ancak ürünlerin mübadelesidir. Bu iki toplumsal fonksiyondan her biri, dıştan gelen özel zorlamaların geniş ölçüde etkisi altındadır; bundan dolayı bu fonksiyonlardan herbirinin, geniş ölçüde, kendine özgü (has) ve özel kanunları vardır. Ama öte yandan, üretim ve mübadele, her an birbirleri üzerinde öylesine etki yapar ve birbirlerini öylesine şartlandırır ki, onların, ekonomik gerçeğin çizdiği eğriyi belirleyen absisler ve ordinatlar olduklarını söyleyebiliriz.

İnsanların, içinde üretim yaptıkları ve mübadelede buldukları şartlar ülkelere göre değişir; hattâ aynı ülkede değişik zamanlarda yaşayan kuşaklara göre bile değişir. Demek ki, bütün ülkeler ve bütün tarihî dönemler için geçerli olan ve değişmeyen bir ekonomi-politik mevcut değildir. İlkel insanın ok ve yayından, çakmak taşından yapılmış bıçağından ve pek az yaptığı mübadeleden; bin beygir kuvvetindeki buhar makinesine, makinelî dokuma tezgâhına, demir yollarına ve İngiltere

Bankası'na gelene kadar uzun bir yol alınmıştır. Ateş Adaları yerlileri kitle halinde üretim ve dünya ticareti yapamadıkları gibi esham ve tahvilâtın yükselmesi olayını ve borsa iflâslarını da bilmezler. Ateş Adaları'nın ekonomipolitiği ile bugünkü İngiltere'nin ekonomipolitiğini aynı kanunlar içine sokınağa kalkışan bir kimse herkesin bildiği alelâde bilgilerden fazla bir şey ortaya koyamaz. Demek ki ekonomi-politik, temeli bakımından tarihi bir bilimdir. Ekonomi-politik tarihi bir muhtevayı inceler, yani durmadan değişen bir muhtevayı ele alır. Önce, üretim ve mübadelenin çeşitli gelişme derecelerinde kendini gösteren tikel (cüz'i) kanunları inceler ve üretimle mübadelenin her durumu için geçerli olan bir kaç genel kanunu bu incelemeler yapıldıktan sonra ortaya koyabilir. Ne var ki, belirli üretim ve mübadele biçimleri için geçerli olan kanunlar, bu biçimleri içinde taşıyan bütün tarih dönemleri için de geçerlidir. Sözgelimi, madeni paranın kullanılması, bu kullanılışla birlikte, madeni paranın mübadele aracı olarak kullanıldığı bütün ülkeler ve bütün tarihi dönemler için geçerli kanunların ortaya çıkmasını gerektirir.

Belirli bir tarihi toplumun üretim ve mübadele biçimi ve bu toplumun tarihi şartları, bu toplumdaki ürün - bölüşümü (répartition) biçimini de kendisiyle birlikte getirir. Bütün uygar halkların, tarih alanına girdikleri çağlarda gördüğümüz ya da kalıntılarına rastladığımız aşiret ve köy topluluklarında (bunlarda toprak mülkiyeti ortaklaşadır) ürünlerin bir dereceye kadar hakça bölüşülmesi tabii bir şeydir. Nitekim üyeler arasındaki bölüşümün eşitsizleşmeğe başladığı yerde de bu topluluğun çözülmeye yüz tutmuş olduğunu görüyoruz.

Büyük ve küçük üretim, çıkış noktalarını teşkil eden tarihi şartlara göre, birbirinden farklı bölüşüm (répartition) biçimlerine bürünür. Ne var ki, büyük üretimin, küçük üretimden her zaman farklı bir bölüşüm biçimi ortaya koyduğu ve temelinde bir sınıf kar-

şıtlığı bulunduğu ya da bu sınıf karşıtlığını yarattığı (köle sahipleriyle köleler; toprak sahibi efendiler ve toprak köleleri; kapitalistler ve ücretliler) besbellidir. Oysa küçük üretim tarımla uğraşan toplum üyeleri arasında bir sınıf farkı yaratmak sonucunu hiç bir zaman doğurmaz. Hattâ bunun tam tersine, sözü geçen sınıf farkının bulunuşu, parçalı (parcellaire) ekonominin yıkılmağa yüz tuttuğunun bir işaretidir. Tabii ekonomiden başka bir ekonominin bulunmadığı ya da bu ekonominin ağır bastığı bir ülkeye madenî paranın girmesi ve yayılması, daha önceki bölüşüm biçiminin şu ya da bu ölçüde hızla altüst olması sonucunu doğurur. Ve bu değişiklik bireyler (fertler) arasındaki bölüşümde görülen eşitsizliği yani zengin ile yoksul arasındaki karşıtlığı gittikçe daha fazlalaştırır.

Bölüşümdeki eşitsizlikle birlikte sınıf farkları da ortaya çıkar. Böylece toplum, imtiyazlı sınıflarla zarara uğrayan sınıflar; sömüren ve sömürülen ya da egemen olan ve gemenlik altına alınan sınıflar halinde bölünür.

Bölüşümün, üretim ve mübadeleden doğan pasif bir sonuç olduğunu sanmak yanlıştır. Her yeni üretim ve mübadele biçimi, başlangıçta, sadece eski toplum yapıları ve bunlardan türemiş olan politik kurumlar tarafından engellenmez, aynı zamanda eski bölüşüm biçimi tarafından da engellenir. Yeni üretim ve mübadele biçimleri, kendilerine uygun düşen bölüşüm biçimini gerçekleştirene kadar uzun bir mücadele yapmak zorundadırlar. Ama belirli bir üretim ve mübadele biçimi hareketlilik gösteriyorsa, bu hareketliliği gösterdiği ölçüde gelişme ve ilerleme yoluna girer ve yine aynı ölçüde bölüşüm öyle bir düzeye varır ki, kendisini yaratmış olan gerçekleri etkisi altına alarak eski üretim ve mübadele biçimi ile karşıtlık haline girer. Eski ilkel topluluklar, hâlâ Kızılderililer'de ve Slavlar'da görüldüğü gibi, binlerce yıl sürüp gidebilirler. Ama dış dünya ile yapılan ticaret bu topluluklar içinde büyük servet farkları yarattığı zaman, sözü geçen toplulukların çözülüp ortadan

kalktıkları görülür. Buna karşılık, çok hareketli bir üretim biçimi olan ve ancak üç yüz yıl önce ortaya çıkmış bulunan modern kapitalizm (hâkimiyetini ise ancak büyük sanayi ile birlikte yani yüz yıldan beri kurabilmiştir), bu kısa süre içinde bölüşüm konusunda çelişmeler yaratmıştır. Bu çelişmeler, bir yandan sermayelerin bir kaç kişinin elinde toplanması öte yandan büyük şehirlerde malsız mülksüz kişilerin yığılması şeklinde kendini göstermektedir. Bu çelişmelerin kapitalizmi sona erdireceği söylenebilir.

Bir toplumun, şu ya da bu dönemdeki maddî yaşama şartları ile aynı döneminde görülen bölüşüm olayı arasında öyle sıkı bir bağ vardır ki, bu bağın, halkın sezgilerinde dile geldiği görülür. Bir üretim biçimi, gelişme halinde bulunduğu sürece, bu üretimin getirdiği bölüşümden zararlı çıkanlar tarafından bile desteklenir.

Nitekim, büyük sanayi ortaya çıktığı zaman İngiliz işçileri böyle davranmışlardı. Bu üretim biçimi, toplum için normal bir şey olarak kaldığı sürece, bölüşümden genel olarak herkes memnundur ve bundan ötürü aynı süre içinde egemen sınıfların içinden yükselen protesto sesleri (Saint - Simon, Fourier, Owen), başlangıçta, sömürülen kitleler içinde hiç bir yankı uyandırmaz. Sözügeçen üretim biçimi yokuş aşağı inmeğe başladığı ve eskimeye yüztuttuğu ve yaşama imkânları yavaş yavaş kaybolmağa başladığı zamandır ki (bu üretim biçiminin yerine geçecek yeni üretim biçimi onun kapısını çalmıştır artık), iyice adaletsiz hale gelen bölüşüm bir haksızlık olarak görülmeğe başlar. O zaman ebedî adalatten medet umulmağa başlanır. Ahlâka ya da hukuka başvurulması, bilimsel bakımdan bizi bir adım bile ilerletmez. Ekonomi bilimi, ahlâk bakımından gösterilen en yüce tepkide bile kendi işine varayan bir delil bulamaz. Bu haksız durumda gösterilen ahlâkî tepkiler sadece birer belirtidir. Ekonomi-politik'in ödevi, ortaya çıkan toplumsal aksaklıkların ve kötülüklerin, mevcut üretim biçiminin kaçınılmaz sonuçları olduğunu

göstermektedir. Ama, bu haksızlık ve kötülüklerin mevcut üretim biçiminin çözülmekte olduğunu gösteren işaretler olduğunu göstermek ve bu çözülen ekonomik hareket içinde sözügeçen aksaklık ve kötülükleri ortadan kaldıracak yeni üretim ve mübadele biçiminin temellerini bulup çıkarmak da yine ekonomi-politik'in ödevidir.

Çeşitli insan toplumlarının üretim ve mübadele şartlarının ve ürünlerin, içinde bölüşüldüğü bu şartların bilimi olarak ekonomi-politik henüz yaratılması ve ortaya konması gereken bir bilimdir. Bugüne kadar ekonomi-politik olarak elimizde bulunan şey kapitalist üretim biçiminin oluşumundan ve gelişmesinden başka bir konuyu ele almamaktadır: önce derebeylik üretim ve mübadele biçimlerinin kalıntılarının eleştirilmesi ile işe başlanmakta, bunların yerini kapitalist biçimlerin alması gerektiği gösterilmekte, kapitalist üretim biçiminin kanunları ve mübadele şekilleri olumlu yönden (yani toplumun genel amaçlarına uygun düşmesi açısından) açıklanmakta ve daha sonra kapitalist üretim biçiminin sosyalist görüş açısından eleştirilmesi yapılmakta, yani bu kanunlar olumsuz yönden ele alınarak sözü geçen üretim biçiminin kendi kendini imkânsız kılacak bir noktaya doğru yol aldığı gösterilerek kanunun sonuna varılmaktadır. Yapılan bu son eleştiriyle, kapitalist üretim ve mübadele biçimlerinin, üretimin kendisi için bir engel olduğu gösterilmekte; bu biçimlerin şartlandığı bölüşüm yüzünden sayıları azalan ama servetleri artan kapitalistler ile sayıları gittikçe artan ve durumları her gün biraz daha kötüleşen yoksul işçiler arasındaki karşıtlığın gittikçe şiddetlendiği belirtilmekte ve sonunda, kapitalist üretim çerçevesi içinde ortaya çıkan ve bu çerçevenin içine alamadığı büyük üretim güçlerinin; plânlı bir işbirliği amacına yönelerek, bütün üyelerine yaşama ve manevî güçlerini serbestçe geliştirme imkânı sağlayacak olan organize bir toplum tarafından benimsenmeyi bekledikleri açıklanmaktadır.

Burjuva ekonomisinin bu biçimde eleştirilmesini

gerektiği gibi yapabilmek için üretimin, mübadelenin ve bölüşümün kapitalist ekonomide aldığı biçimi bilmek yetmiyordu. Bu ekonomiden önce ortaya çıkmış olan ve az gelişmiş ülkelerde hâlâ onun yanında süregelen biçimlerin de incelenmesi zorunluydu. Bu çeşit bir inceleme ve karşılaştırma Marx tarafından yapılmıştır. Bundan ötürü, burjuvazinin ortaya çıkmasından önceki çağla ilintili olan teorik ekonomi konusunda bugüne kadar ne bilinmişse, bunun hemen hepsini Marx'ın incelemelerine borçluyuz.

MAYMUNUN İNSAN HALİNE GELİŞİNDE EMEGİN ROLÜ

İktisatçılar, emeğin, her çeşit zenginliği yaratan bir kaynak olduğunu söylerler. Gerçekten de emek bütün zenginliklerin kaynağıdır. Emek, kendisine zenginlik haline dönüştürülecek maddeyi veren tabiatle birlikte bütün zenginliklerin biricik kaynağı olarak ortaya çıkar. Ama emek bundan daha başka işler de yapar. Emek, her insan hayatının temel şartıdır. Hem de öylesine şartıdır ki, belli bir anlamda, emeğin insanoğlunu yaratmış olduğunu bile söylememiz gerekir.

Jeoloji bilginlerinin üçüncü zaman dediği ve yüz binlerce yıl önceki bir süreyi kapsayan çağın (bu çağı kesin olarak belirleyemiyoruz) sonlarına doğru tropikal bölgelerde, (bugün Hint Okyanusu altında kalmış olduğunu söyleyebileceğimiz geniş bir kıtada) yüksek bir gelişme düzeyine ulaşmış, insana - benzer maymunlar yaşıyordu. Darwin, bizim atalarımız olması gereken bu maymunlar hakkında bize yaklaşık (takribî) bir açıklama sunmuştur.

Bu maymunlar, tırmanmak için ellerini ayaklarından başka bir biçimde kullanmalarını gerektiren bir hayat biçimini sürdürmek zorunda oldukları için, toprak üzerinde elleriyle yürümek alışkanlığını kaybetmişler ve gittikçe daha dikey bir hal almağa başlamışlardı. Böylece, maymundan insana geçmeyi sağlayan adım atılmış oldu.

Günümüzde raslanan insansı (antropoide) maymunların hepsi, dik durabilir ve yalnız iki ayağı üzerinde yürüyebilir; ama sözü geçen maymunlar bunu ancak gerektiği zaman ve bir hayli zorlanarak yaparlar. Bu maymunların normal yürüyüşü yarı - dikeydir ve ellerini kullanmalarını gerektirir. Bu maymunların çoğu, kıvrık parmaklarının orta kemikleri üzerine dayanarak ve kol-tuk değneğiyle yürüyen bir felçli gibi, bacaklarını geriye doğru itip vücutlarını uzun kolları arasından geçirerek yürürler. Genel olarak, bugün, maymunlara bakarak, dört ayakla yürümeden, iki ayakla yürümeye geçişin bütün dönemlerini görmemiz mümkündür.

Tüylü atalarımız dikey yürümeyi önce bir kural, sonra bir zorunluk gibi kabul etmişlerse bunun nedeni ellerin başka türlü bir işi yapmak zorunda kalmış olmasıdır. Ne var ki, maymunlarda bile, ellerin ve ayakların kullanışı arasında bir farklılığın ortaya çıkmış olduğunu görüyoruz. Daha önce de söylediğimiz gibi, eller, tırmanmak için ayaklardan başka bir biçimde kullanılmağa başlanmıştı. Bazı ilkel memelilerin yaptığı gibi, eller besini koparmak ve tutmak görevini yerine getiriyordu. Maymunların bir çoğu, dallar arasında yuva yapmak ya da şempanzeler gibi, kötü havadan korunmak için dalların da yardımıyla bir dam kurmak için ellerinden yararlanırlar. Düşmanlarından korunmak ya da bu düşmanların üzerine taş ya da başka bir şey atabilmek için de ellerini kullanırlar. Kafes içinde yaşadıkları zaman, insanlardan görüp taklid yoluyla yaptıkları bazı hareketler için de ellerini kullanırlar. Ne var ki, insana en fazla benzeyen maymunun gelişmemiş eli ile yüz binlerce yıl boyunca çalışma (emek) ile şekillenmiş ve mükemmelleşmiş olan insan eli arasındaki bütün fark açıkça görülmektedir. İnsan ve maymun ellerinin kemiklerinin ve kaslarının genel düzeni birbirinin aynidir, ama hiç bir maymun eli, en ilkel bir vahşinin bile eliyle yaptığı binlerce işi taklid edemez. Hiç bir maymun eli en ilkel taş bıçağı bile yapmış değildir.

Demek ki, atalarımızın yüz binlerce yıl boyunca eleriyle yapmağa alıştıkları hareketler, maymundan insana geçildiği çağda çok basit bazı hareketlerden ibaretti. En ilkel vahşi bile, bu geçiş devri yaratıklarından daha gelişmişti. İnsan eliyle ilk taş şekillendirilip kullanılana kadar, uzun zamanların geçmesi gerekmişti. Bu zamanların yanında, bizim bildiğimiz çağların uzunluğu pek önemsiz kalır. İlk taşın şekillenmesiyle kesin bir adım atılmış oluyordu. **Yani el sınırlardan kurtulmuş, özgürlüğüne kavuşmuştu, artık daha başka hünerler edinebilirdi. Edinilen bu yatkınlık ve yumuşaklık, ırsiyet yoluyla gelecek kuşaklara geçti ve gittikçe arttı.**

Öyleyse, el, sadece iş âleti değil, **aynı zamanda işin (emeğin) ortaya koyduğu bir üründür.** İnsan elinin Rafael'in tabloları, Thorwaldsen'in heykelleri ve Paganini'nin müziği gibi harikaları yaratacak bir mükemmelliğe ulaşabilmesi, ancak emek sayesinde ve her zaman daha başka hareketleri yapmağa alışması ve böylece kasların, kirişlerin ve daha uzun bir süre içinde kemiklerin ırsiyet yoluyla sonraki kuşaklara geçmesi sayesinde mümkün olmuştur.

Ama el insan vücudunun biricik organı değildir. El, çok karmaşık olan bir organizmanın parçalarından biridir sadece. Elin kazandığı özelliklerden, vücudun bütünü yararlanıyordu. Bu yararlanış iki biçimde oluyordu.

Önce, Darwin'in 'büyüme bağlantısı' dediği kanuna uygun olarak gerçekleşiyordu bu. Bu kanuna göre, bir organik varlığın çeşitli bölümleri belirli biçimlerde iseler, kendileriyle açıkça bir ilişkisi olmayan belli bir takım vücut bölümleri ile daima bir arada bulunurlar. Söz gelimi, hücre çekirdeği olmayan alyuvarlara sahip bulunan ve art kafa kemiği ile omurga kemiğine çifte eklemle (condyle) bağlı olan hayvanların hepsi yavrularına süt vermelerini sağlayan salgı bezlerine maliktiler. Nitekim, memelilerde, çatal tırnak kemiği daima geviş getiricilerin bölümlü midesi ile birlikte bulunmak-

tadır. Belli biçimlerin değişikliğe uğraması, vücudun başka bölümlerinin biçimlerinin de değişikliğe uğramasına yol açmaktadır. Ne var ki, bunun niçin böyle olduğunu açıklayacak durumda değiliz henüz. Mavi gözlü ve tepeden tırnağa beyaz tüylü kediler daima ya da çoğunlukla sağırdırlar. İnsan elinin yavaş yavaş gelişmesi ve incelmesi ile birlikte, ayağın dikey bir şekilde yürümeyi sağlayacak biçimde mükemmelleşmesi yukarıda sözü edilene benzer bir bağlantı ile insan organizmasının öteki bölümleri üzerinde etkilerini mutlaka göstermiştir. Ama bu etki, ancak sözü edilecek ve daha fazla derinleştiremeyecek kadar az incelenmiştir.

Elin gelişmesinin, insan vücudunun öteki bölümleri üzerindeki doğrudan doğruya yapmış olduğu ve kolaylıkla gösterilebilen etki, daha fazla önem taşımaktadır. Atalarımız olan maymunların topluluk hayatı yaşadıklarını söylemiştik. Gerçekten de, hayvanların en toplumculu (sociable) olan insanı, toplumcul olmıyan bir canlıdan çıkarmağa kalkışmak imkânsızdır. Elin gelişmesi ve emek ile insanın tabiat üzerinde egemenliğini kurmağa başlaması, insanoğlunun ufkunu her ilerlemede biraz daha genişletmişti. İnsanoğlu tabii nesnelere, o zamana kadar bilinmeyen özellikler keşfedip duruyordu. Öte yandan emeğin gelişmesi karşılıklı yardım durumlarını ve işbirliği yapmak zorunluğunu arttırarak ve her bireyde bu işbirliğinin yararı hakkında apaçık bir düşünce uyandırarak, toplum üyeleri arasındaki bağları iyice pekiştirmişti. Böylece insanlar, karşılıklı olarak birbirlerine söyleyecek bir şeyleri olma durumuna gelmişlerdi. Bu ihtiyaç kendi organını yarattı ve maymunun gelişmiş gırtlığı yavaş yavaş değişerek yeni bir kullanışa yöneldi; ve ağızdaki organlar heceleri, sesleri çıkarmayı yavaş yavaş öğrendiler.

.....

Maymun beyninin, dış görünüş bakımından çok benzediği halde hem mükemmelliği, hem de hacmi bakımından kendinden çok farklı olan insan beyni haline

yavaş yavaş gelmesinde önce emeğin daha sonra emekle birlikte dilin etkisi olmuştur. Ama beynin doğrudan doğruya kullandığı âletleri demek olan duygu organlarının gelişimi de beynin kendi gelişimi ile yanyana gitmiştir. Dilin yavaş yavaş ilerleyişi, işitme duyusunu nasıl geliştirmişse, beynin gelişmesi de bütün duyuların genel olarak gelişmesi ile birlikte gerçekleşmişti. Kartalın gözü insandan daha uzağı görür ama, insanın gözü nesnelere kartalın gözünden çok daha fazla şey farkeder. Köpeğin koku alma gücü insanınkinden çok kuvvetlidir. Ama köpek, insan için çeşitli şeylerin işareti olan kokuların yüzde birini bile duyamaz. Maymunda pek az gelişmiş biçimde bulunan dokunma duyusu ise, ancak emek sayesinde ve insan eliyle gelişebilmiştir.

Beynin gelişmesi ve buna bağlı olan duyuların gelişmesi; bilincin gittikçe aydınlık hale gelmesi; soyutlama (tecrid) ve düşünme (muhakeme etme) güçlerinin mükemmelleşmesi emek ve dil üzerinde kendi etkilerini göstermiş ve her ikisini de daha mükemmel hale gelmeye zorlayan yeni tepkiler göstermekten geri kalmamıştır. Bu mükemmelleşme, insan maymundan kesin olarak ayrıldığı an sona ermedi; tam tersine, bütün olarak bu andan sonra sürüp gitti. Çeşitli çağlarda ve çeşitli halklarda yön ve derece bakımından farklı olarak görünen ve kimi zaman belli bir yerde geçici olarak gerileyen bu mükemmelleşme bir yandan yeni ve kuvvetli bir itiliş kazanarak öte yandan insan oğlu ile birlikte ortaya çıkan yeni bir unsuru gerçekleştirecek yönde ilerleyerek durmadan yol aldı: bu yeni unsur **toplum**'du.

TARİHİ MADDECİLİK (1)

Bu inceleme (Sosyalizmin Hayal çağı ile Sosyalizmin Bilim çağı bölümleri) daha önce yazmış olduğum büyük bir kitaptan alınan bazı parçalar bir araya getirilerek hazırlandı. 1875 yılında, Berlin Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Dr. E. Dühring, sosyalist olduğunu ansızın ve gürültülü bir biçimde açıklayarak Alman halkının karşısına eksiksiz bir sosyalist teori ile çıktı. Dühring'in teorisi toplumun pratik bakımdan yenibaştan nasıl düzenlenmesi gerektiğini gösteren koskoca bir plânı da içinde taşıyordu. Böylece, kendinden önceki sosyalistlere ve özellikle üzerine bütün öfkesini kustuğu Marx'a vargücüyle saldırdı.

Bu olay, Alman Sosyalist Partisi içindeki iki grubun (Marx'cılar ve Lassalle'cılar) kaynaşmağa başladıkları (2) ve bundan ötürü sadece güclenmekle kalmayıp aynı zamanda bu gücü müşterek düşmana karşı çevirmek gibi önemli bir imkân elde ettikleri sıralarda ortaya çıkmıştı. Sosyalist Parti, Almanya'da, kısa bir sürede gerçek bir kuvvet olmak üzereydi. Ama gerçek bir kuvvet haline gelebilmek için, pek az zaman önce kurulmuş olan birliğin bozulmaması gerekiyordu. Oysa Dr.

---

(1) Bu bölüm 1892 yılında, aynı yıl bu incelemenin Londra ve New-York'ta yayınlanan İngilizce çevirisi için yazılmıştır.

(2) Gotha Kongresi (Mayıs 1875).

Dühring, çevresinde, geleceğin ayrı bir partisinin çekirdeğini teşkil edecek olan grubu toplamaya başlamıştı bile. Bundan ötürü, Dühring'in meydan okuyuşunu kabul etmek ve hoşlansak da hoşlanmasak da savaşa girmek zorundaydık.

Bu, pek güç olmayan ama uzun soluk isteyen bir işti. Herkesin bildiği gibi, biz Almanlar, «derin düşüncelere» pek düşkünüzdür. İçimizden biri, yeni bir teori sandığı şeyi yumurtladığı zaman, mutlaka bütün evreni kapsayan bir sistem ortaya koymakla işe başlar. Mantık ilkelerinin ve tabiat kanunlarının insan zihni, kendi yarattığı bu yeni teoriyi kavrayabilsin diye varolageldiklerini göstermeğe kalkışır. Teorisini herşeyin sonucu ve zirvesi gibi görür. Doğrusu, Dr. Dühring bu ulusal özelliğe lâyık bir kimseydi. Dr. Dühring, zihin, ahlâk, tabiat ve tarih konularını ele alan koskoca bir **Felsefe Sistemi**, eksiksiz bir **Ekonomi Politik ve Sosyalizm Sistemi**, ve en sonunda bir **Ekonomi Politik'in Eleştirisel Tarihi** ortaya koymuştu. Muhtevası görünüşü kadar ağır olan üç koca cilt; daha önceki bütün filozof ve iktisatçılara ve özellikle Marx'a karşı harekete geçirilmiş üç delil ordusu; «bilimi altüst etmek» için girilmiş bu büyük teşebbüs karşımda duruyordu; uğraşmam gereken şey işte buydu. Bundan başka, zaman ve mekân kavramlarından bimetalizme (altın ve gümüş birimlerine dayanan para sistemi), maddenin ve hareketin öncersiz - sonrasızlığından ahlâkî fikirlerimizin zamanla değişip ortadan kalkabilirliğine, Darwin'in tabii seçiş'inden gelecek bir toplumda gençlerin göreceği eğitime kadar her çeşit konuyu ele almam gerekiyordu. Dr. Dühring'in her çeşit konuyu ele alması, bu konularda kendisine cevap vermemi gerektiriyordu. Böylece, Marx'ın ve benim bu değişik konularda düşündüklerimizi ilk olarak sırasıyla ortaya koymak ve geliştirmek fırsatı doğmuş oluyordu. Bu işe girişmemin asıl nedeni işte buydu.

Dühring'e verdiğim cevap önce Sosyalist Parti'nin

başlıca organı **Vorwärts**'da bir seri makale halinde yayınlandı. Daha sonra **Eugène Dühring Bilimi Altüst Ediyor** adıyla bir cilt halinde basıldı. 1886'da Zürich'te ikinci bir baskısı çıktı.

Dostum Paul Lafargue'ın isteğiyle, bu cildin üç bölümünü elden geçirerek, Fransızcaya çevirmesi için hazırladım. Lafargue hazırladığım bu metni 1880 yılında yayınladı. İspanyolcaya ve Lehçeye yapılan çevirilerde Fransızca metinden faydalanıldı. Ama Almanyadaki dostlarımız, 1882 yılında bu küçük eseri kendi öz dilinde yayınladılar. O zamandan beri, Almanca metinden yapılan çeviriler İtalyan, Rus; Danimarka, Hollanda ve Romanya dillerinde yayınlandı.

Bu eserde kullanılan ekonomi deyimleri, yeni oldukları ölçüde, **Marx'ın Kapital**'inin İngilizce çevirisindeki terimlerle aynıdırler. «Metanın Üretimi» sözünden malların tüketici tarafından kullanılmak üzere değil mübadele edilmek üzere üretildiği ekonomi dönemini (safhasını) kastediyoruz. Yani bu dönemde mallar, kullanma-değeri olarak değil, sadece değer olarak üretilmektedir. Bu dönem, mübadele için üretime ilk başlanılmasından günümüze kadar uzanmakta ve tam gelişmesine kapitalist üretimde ulaşmaktadır. Yani, üretim araçlarına sahip olan kapitalistin, kendi çalışma gücünden başka şeye sahip olmayan kimseleri yani işçileri bir ücret karşılığı çalıştırdığı ve ürünlerin satışından elde edilen kârı cebine attığı durumda tam gelişmesini bulmaktadır. Ortaçağdan bugüne kadar uzayan sanayi istihali tarihini üç döneme ayırıyoruz.

1. **Zanaatkârlık.** Bu dönemde usta-zanaatkârlar, yanlarında yardımcıları ve çırakları olduğu halde üretim yapmaktadırlar. Çalışanların her biri yaptığı şeyi bütün olarak kendisi ortaya koymaktadır.

2. **Manüfaktür (Elyapımı) ya da Atölye dönemi.** Bu dönemde, büyük bir atölyede toplanmış olan kalabalık bir işçi topluluğu malın bütününe işbölümü gereklerine uyarak yaparlar. Yani işçilerin herbiri, kısmî bir

iş yapar. Böylece, ortaya konan ürün, ancak hepsinin elinden geçtikten sonra tamamlanır.

3. Modern Sanayi. Bu dönemde, ürün, herhangi bir kuvvetle işletilen makine tarafından ortaya konur. İşçinin çalışması makinelerin yaptığı işleri kontrol etmek ve düzeltmekten ibarettir.

Maddeciliğin Beşiği İngiltere.

Bu kitabın İngiliz okurlarının bir çoğu tarafından hoş karşılanmayacağını biliyorum. Çünkü bu kitapta «tarihi maddecilik» denilen şeyden söz edilmektedir. Oysa «maddeci» kelimesi İngiliz okurlarının kulağına hiç de hoş gelmeyen bir kelimedir. Bununla birlikte, modern maddeciliğe, on yedinci yüzyılda beşiklik eden ülkenin İngiltere olduğunu unutmamak gerekir.

«Maddecilik Britanya'nın gayri meşru çocuğudur. İngilizlerin büyük iskolastiği Duns Scot, daha o zamanlar, maddenin düşünebilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştu.

«Bu mucizeyi gerçekleştirmek için, Tanrının sınırsız-gücüne başvurmuş ve teolojiyi maddeci görüşten yana çıkmaya zorlamıştı. Duns Scot zaten nominalist'ti. Maddeciliğin ilk şekli olan nominalizm (3), İngiliz iskolastikleri arasında yayılıp gelişmişti.

«İngiliz maddeciliğinin ve bütün deneysel (tecrübî) bilimin babası Bacon'dır. Bacon'ın gözünde, biricik gerçek bilim tabiat bilimidir; duyuların deneyleri üzerine kurulmuş olan fizik de bu bilimin temel taşıdır. Anaxagoras'ın **homoimeries**'i (4), Demokritos ve atomları,

---

(3) Nominalisme = Cinslerin ve türlerin, başka bir deyimle tümel (külli) kavramların gerçek bir varlıkları olmadığını ve sadece birer ad olduklarını ileri süren felsefe akımı.

(Ç. N.)

(4) Homoimeries: Ayrı türlerden sayısız öğelerden (unsurlardan) kurulmuş olan ve varlıkların temelini teşkil eden moleküller.

(Ç. N.)

Bacon için çok önemlidir. Bacon, duyuların aldanmaz olduklarını kabul etmiş ve onları her çeşit bilginin kaynağı olarak görmüştür. Deneysel bilimden başka bilim olmadığını ve bu bilimin, rasyonel (akli) bir metodu duyuların getirdiği verilere uygulaması gerektiğini ileri sürüyordu. Tümevarım, çözümleme (tahlil), karşılaştırma, gözlem ve deney yapmak, Bacon'a göre, rasyonel bir metodun başlıca biçimleridir. Maddenin içinde taşıdığı özelliklerin ilk ve başlıcasının hareket olduğunu düşünüyordu. Ama Bacon, hareket deyince sadece mekanik ve matematik hareketi değil, içtepiyi (ilca), hayat ilkesini, manevî gerginliği, ve bizi herhangi bir davranışta bulunmaya sürükleyen acıyı da düşünüyor ve bu sonuçlara gereken önemi veriyordu.

«Maddecilik, ilk yaratıcısı olan Bacon'ın felsefesinde, çocuksu bir biçimde de olsa, evrensel bir gelişmenin tohumlarını taşımaktadır. Madde, bütün büyüleyici ve şiirli şa'saası içinde insana gülümsemektedir. Buna karşılık, aforizmalar halinde dile gelen bu öğretide teolojik tutarsızlıklar sayılmayacak kadar çoktur.

«Maddecilik daha sonraki gelişmesinde tek yanlı bir düşünce haline gelir. Hobbes, Bacon maddeciliğini sistemleştirir. Maddenin büyüleyici ve şiirli yanı kaybolur ve geometricinin maddede bulduğu çekicilik haline dönüşür. Fizik hareket, mekanik ya da matematik hareket uğruna harcanır; geometri bilimlerin ön önemlisi ve birincisi olarak kabul edilir. Maddecilik, insan - sevmez bir düşünce haline gelir. Çünkü gerçekten insan - sevmeyen ve kemikleşmiş bir düşünce olan spiritüalizm (ruhçuluk) ile kendi alanında savaşabilmesi için, kendine eziyet etmesi ve dünyadan eletmek çekmesi gerekir. Bir akıl varlığı gibi görünür ve bir akıl varlığı olarak aklın bütün sonuçlarını sorup soruşturmadan geliştirir.

«Bacon'dan hareket eden Hobbes, insana bütün bilgiyi duyular verdiği göre; görüşlerin ve fikirlerin, duyusal biçimlerinden az ya da çok ölçüde sıyrılmış olan

maddî dünyanın hayalleri olduklarını söyler. Bilim bu hayallere bir ad takamaz. Çeşitli hayallere tek bir ad takılabilir. Hattâ adların adları bile mevcut olabilir. Ama bütün fikirlerin kaynağını duysal dünyadan aldığı kabul ettikten sonra bir kelimenin kelime olmasından daha fazla bir şey olduğunu ileri sürmek, daha doğrusu duyularımızla tanıdığımız ve her zaman bireysel (ferdî) olan varlıkların arkasında genel varlıkların da bulunduğunu söylemek bir çelişmeye düşmektir. Maddî olmayan bir tözden (cevherden) söz etmek, maddî olmayan bir cisimden söz etmek kadar saçmadır. Cisimler, Varlık ve Töz, bir tek ve aynı gerçekliği göstermek üzere kullanılan değişik terimlerdir sadece. Düşünceyi düşünen maddeden ayıramayız. Bu madde, ortaya çıkan bütün değişmelerin dayanağıdır. Sonsuz kelimesi, zihnimizin sonsuz olarak toplam yapmak kabiliyetinden başka bir şeyi dile getirdiği an hiç bir anlam taşımaz. Duyularımız tarafından sadece maddî eşya algılanabildiği (idrâk edildiği) için, Tanrı'nın varlığı hakkında bir şey bilemeyiz. Kesin olan biricik şey benim kendi varoluşumdur. Her insan tutkusu (ihtirası), başlayan ya da biten bir mekanik harekettir. Tabiata egemen olan kanunlar insana da buyruğunu geçirir. Kuvvet ve özgürlük aynı şeydir.

«Hobbes, Bacon'ın düşüncelerini sistemleştirmiş ama temel ilkesini, yani bilgilerimizin ve fikirlerimizin kaynağının duysal dünyada olduğunu destekleyecek deliller ileri sürememişti. Gerekli olan bu delilleri, İnsanın Anlayışgücünün Kaynağı Üzerine Deneme adlı kitabında Locke açıklamıştır.

«Bacon'ın maddeciliğinin déist (5) önyargılarını Hobbes yıktığı gibi, Locke'un duyumculuğunun son teolojik engellerini de Collins Dodwall, Coward, Hartley, Priestey ve benzerleri gibi düşünürler ortadan kaldırdı-

---

(5) Déisme: Herhangi bir vahyi kabul etmeden sadece Tanrının varlığına ve tabii dine inananların din görüşü (Ç.N.)

lar. Her ne olursa olsun, pratik maddecilik için th isim dinden kurtulmayı sağlayan elverişli bir yoldan başka şey değildir. (6) (Marx ve Engels, Die Heilige Familie, 1845, s. 201 - 204.)

Modern maddeciliğin İngilteredeki kaynağı  zerine Marx işte bunları yazmıştı. İngilizler, dedelerinin bu yanının ortaya konmasından hoşlanmazlarsa, bu, onların bileceği bir iştir! Ama Bacon, Hobbes ve Locke'un,  nl  Fransız maddecilerinin babaları olduğu ve İngilterenin hem karada hem de denizde kazandığı zaferlere rağmen, on sekizinci yüzyılı tam bir Fransız yüz yılı yapanların bu fransız maddecileri olduğu inkâr edilemez. İngilizler maddeciliği tutmayarak onun yerine agnostisizm'den yana çıkıyorlar.

Utangaç bir maddecilik: İngiliz Agnostisizmi. (7)

Gerçekten de, agnostisizm, utangaç bir maddecilikten başka şey değildir. Agnostik'in tabiat görüşü tamamen maddecidir. Tabiat dünyasının kanunlar tarafından yönetildiğini ve dıştan gelen herhangi bir etkinin işe karışmasına izin vermediğini kabul eder ama arkasından hemen şunu ekler: «Bilinen evrenin ötesinde herhangi bir yüce varlığın mevcut olduğunu kabul ya da inkâr etmemizi sağlayacak imk nımız yok.» Bu söz, Gök Mekanığı adlı eserinde yaratıcının adının niçin ge emmiş olduğunu soran Napolyona, Laplace'ın, «Bu varsayım (faraziyeye) ihtiyacım yok» diye gururla cevap verdiği çağda bir anlam taşıyabilirdi. Oysa bugün, evren hakkındaki evrimci (tek m lc ) görüşümüz bakımından, bir yaratıcı ya da düzenleyiciye ayıracağımız özel bir yer yoktur. Öte yandan, yüce bir varlık olduğu halde, evrenin dışına atılmış bulunan bir yaratıcıdan söz etmek hem bir çelişmeyi içinde taşımaktadır hem

---

(6) Th isme : Tanrının kişisel varlığı olduğunu ve dünyayı etkilediğini kabul eden dini görüşü. ( . N.)

(7) Agnostisizm : İnsan düşüncesinin mutlağı bilemeyeceğini ileri süren felsefi akım. ( . N.)

de dine bağılı kişilerin duygularını boşu boşuna incitmektir.

Agnostik, bilgilerimizin, duyular tarafından sağlanmış verilere dayandığını kabul eder. Ama hemen arkasından şunu ekler: «Duyuların, bu duyular aracılığı ile algıladığımız (idrâk ettiğimiz) nesnelere doğru tasarımlarını (tasavvurlarını) verdiklerini nasıl bilebiliriz?» Sonra, nesnelere ve nesnelere niteliklerinden söz ederken, bu nesnelere ve niteliklerin kendilerini değil (çünkü kendileri hakkında kesin hiç bir şey bilemeyiz) sadece duyularımız üzerinde bıraktıkları izlenimleri (intibaları) kastedtiğini de açıklar.

Bu biçim bir düşünmeyi, deliller ileri sürerek yürütmeğe kalkışmak bizce çok güçtür. Ama aksiyonun, yani bir şey yapma ve faaliyette bulunmanın delil ileri sürmekten önce geldiğini unutmamalıyız. **İm Anfang wardie Tat. (8)** Nitekim insan aksiyonu bu güçlüğü, insan düşüncesinin ustalığı aynı güçlüğü yaratmadan önce çözmüştü: «**The proof of the pudding is in eating. (9)**

Kendilerinde algıladığımız niteliklere göre, bu nesnelere kullanmağa başladığımız zaman, duysal algılarımızın doğruluğunu ya da yanlışlığını şaşmaz bir denemeden geçiriyoruz demektir. Bu algılar doğru değilse, bu algıların bize düşündürdüğü nesne kullanışları da yanlış çıkar ve bundan ötürü teşebbüsümüz başarısızlığa uğrar. Ama amacımıza ulaşmak konusunda başarı gösterir ve nesnenin, bu nesne hakkındaki fikrimize uygun düştüğünü görürsek, nesne ve nitelikleri hakkındaki algılarımızın, **o noktaya kadar dışımızdaki gerçekliğe uygun düştüğünün olumlu bir delilini elde etmiş oluruz.** Başarısızlığa uğradığımız zaman, bu başarısızlığın nedenini çok geçmeden anlarız. Giriştiğimiz teşebbüsün temelinde bulunan algının ya eksik ve sathî olduğunu ya da öteki algıların verileri ile gerektiği biçimde ilinti

---

(8) «Başlangıçta aksiyon vardı.» (Goethe, Faust) (Ç.N.)

(9) «Pastanın varlığının delili, yenilmesindedir.» (Ç.N.)

kurmuş olmadığını farkederiz; kusurlu düşünme (muhakeme) dediğimiz şey de budur zaten. Duyularımızı gerektiği gibi eğitmek ve düzeltmek konusunda olduğu gibi doğru bir biçimde edindiğimiz ve kullandığımız algıların çizdiği sınırlar içinde aksiyonda bulunmaya da ne kadar fazla dikkat edecek olursak aksiyonumuzun sonucunun, algılarımız ile algılanan nesnelere nesnel özü arasındaki uygunluğu o kadar fazla gösterdiğini farkedeceğiz. Bilim süzgecinden geçirilmiş duyusal algılarımızın, zihinde, dış dünya ile ilintili olan ve özü bakımından gerçeklikle çelişme halinde bulunan fikirler doğurdıklarını ya da dış dünya ile bu dış dünyadan edindiğimiz duyusal algılar arasında bir iç bağdaşmazlık bulunduğunu gösteren tek bir örneğe bugüne kadar rastlanmamıştır.

Agnostiklerin Yeni-Kantçı olanları da vardır. Onlar da şöyle derler:

«Bir nesnenin niteliklerini doğru bir biçimde algılayabiliriz. Ama duyusal ya da zihni hiç bir yol yoktur ki bizi şeyin kendisini tanımaya götürsün. Biz kendinde-varlık'a hiç bir zaman ulaşamayız.» Hegel, yıllarca önce şöyle cevap vermişti: «Bir şeyin bütün niteliklerini biliyorsanız, kendinde-varlığı (şeyin kendisini) de biliyorsunuz demektir. Geriye, bu şeyin, sizin dışınızda varolmasından başka şey kalmaz. Duyularınız size bu gerçeği de öğrettiği zaman kendinde-şeyin yani Kant'ın o ünlü bilinmezinin (Ding an Sich) (10) geri kalan yanını da kavramış olursunuz.» Bununla birlikte, Kant'ın zamanında, tabii nesnelere hakkındaki bilgimizin, bu nesnelere ardında sır dolu bir «kendinde-şey» bulunduğunu düşünmeye yol açacak kadar az ve parçalı olduğunu da

---

(10) «Ding an Sich» kendinde - şey (chose en soi) anlamına gelir. Kant'ın felsefesinde kendinde - şey ya da **numen**, bilgisi edinilemeyen bir şeydir ve **fenomen**'in karşıtıdır. Engels, bu felsefi görüşün yanlışlığını gösteriyor. (Fransızcaya çevirenin notu).

unutmamak gerekir. Ama bu kavranmaz şeyler, bilimin devâsâ ilerleyişi sonunda birbir öğrenilmiş, çözümlenmiş ve hattâ yeniden üretilmiştir. Üretebildiğimiz bir şeyin kavranılmaz bir şey olduğunu söyleyemeyiz. Nitekim organik tözler, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, Kimya bilimi için sır dolu nesnelere farksızdılar. Oysa bugün, aynı tözleri, hiç bir organik işlem yapmadan sırf kimyasal unsurlarını kullanarak yeniden yapmayı öğreniyoruz. Günümüzün kimya bilginleri, kimyasal unsurları bilinen herhangi bir cismin bu unsurları ile yeniden yapılabileceğini ileri sürüyorlar. Yüksek organik tözlerin, albuminoid cisimlerin yapısını henüz bilmiyoruz. Ama yüzyılların geçmesi de gerekse, bu bilginin mutlaka edinileceğinden ve böylece sun'î albümin yapılmasının mümkün olacağından şüphe etmek doğru değildir. Bu noktaya ulaştığımız zaman, organik hayatı da yaratabileceğiz. Çünkü organik hayat, (en gelişmemiş biçimlerinden en yüksek biçimlerine kadar) albuminoid cisimlerin normal varolma biçiminden başka şey değildir.

Ne var ki, agnostik, sadece şekille ilintili olan sakin düşüncelerini ileri sürdükten sonra, en ateşli maddeci gibi konuşup hareket ederek gerçek yüzünü gösterir: «Bugünkü bilgilerimize göre, madde ve hareket (günümüzde enerji deniyor buna) ne yaratılabilir ne de ortadan kaldırılabilir. Ama maddenin ve hareketin belli bir anda yaratılmamış olduğunu gösteren deliller yok elimizde.» Bu düşüncesini, belirli bir konu içinde, kendi aleyhine çevirmeğe kalkıştığınız zaman, Agnostiğin tartışmayı hemen kapamağa çalıştığını göreceksiniz. Çünkü, soyut bir spiritüalizmin mümkün olabileceğini kabul ettiği halde, somut durumlarda böyle bir spiritüalizmden söz edilmesine dayanmamaktadır. Nitekim size şöyle cevap verdiğini duyarsınız: «Bizim bildiğimiz ve bilebildiğimiz ölçüde, evrenin bir yaratıcısı ya da düzenleyicisi yoktur; bizim bakımımızdan madde ve enerji ne yaratılabilir ne de ortadan kaldırılır»

labilirler. Bizce, düşünce, enerjinin bir biçimi ve beynin bir fonksiyonudur; bütün bildiğimiz, maddî dünyanın, değişmez kanunlarla yönetilmekte olduğudur.» Demek ki, agnostik, bilim adamı olması ve herhangi bir şey bilmesi bakımından maddecidir; ama bilimin dışında yani hiç bir şey bilmediği alanlarda, bilgisizliğini eski yunancaya çevirerek **agnostisizm** demektedir.

Bir agnostik olsaydım, bu küçük incelemede taslağı çizilen tarih görünüşü «tarihi agnostisizm» diye adlandıramazdım; bunu kesin olarak biliyorum. Çünkü adlandırmış olsaydım, din adamları benimle alay edecek, agnostikler de kendilerini gülünç hale düşürmek için mi bunu yaptığımı öfkeyle soracaklardı bana. Bundan ötürü, sözünü ettiğim tarih görüşünü belirtmek için, başka dillerde olduğu gibi İngilizcede de **tarihi maddecilik** deyimini kullanacak olursam İngiliz saygıdeğerliğinin bile utanıp dehşete düşmieyeceğini umuyorum. Tarihi Maddecilik denilen bu görüş, toplumun ekonomik gelişmesindeki bütün önemli tarih olaylarının ilk nedenini ve temel hareket-ettiricisini (motörünü) üretim ve mübadele biçimlerinin değişmelerinde; toplumun sınıflara bölünmüş olmasında ve bu sınıflar arasındaki çatışmalarda arayan bir görüştür.

Burjuvazinin Toplumsal Büyümesi:

Avrupa Ortaçağdan çıktığı zaman, şehirlerin gittikçe büyüyen burjuvazileri devrinci bir unsur olarak kendilerini gösterdiler. Bu şehir burjuvazileri, derebeylik organizasyonu içinde, daha o zamandan, genişleme güçlerine dar gelmeye başlayan bir durum elde etmişlerdir. Orta sınıfın yani burjuvazinin gelişmesi derebeylik sisteminin sürdürülmesi ile bağdaşmaz hale geliyordu: derebeylik düzeninin yıkılması gerekliydi.

Derebeyliğin (féodalisme) uluslararası ana merkezi Katolik Roma Kilisesiydi. Katolik kilisesi, iç savaflara rağmen, bütün Batı Avrupayı, Roma kilisesinden ayrılmış olan Yunanlılar ve Müslüman devletler

karşısında, büyük bir politik sistem içinde toplayıp birleştiriyordu. Derebeylik, müesseseleri tanrısal bir haleyle kutsallaştırmaktan geri kalmıyordu. Kilise, kendi hiyerarşisini derebeylik hiyerarşisini örnek alarak kurmuştu; sonunda en büyük derebeyi olarak ortaya çıktı; Katoliklerin elindeki toprakların en az üçte birine sahipti. Derebeyliğin her ülkede ayrı ayrı saldırılabilecek hale gelmesi için, önce bir merkezi organizasyonun yıkılması gerekti.

Burjuvazinin uyanışı ile birlikte, bilimler yeniden canlanmağa başladı. Astronomi, mekanik, fizik, anatomi ve fizyoloji gibi bilim dallarında yeniden araştırmalara girişildi. Üretimini geliştirebilmek için burjuvazinin, tabii nesnelere fizik özelliklerini ve tabiat kuvvetlerinin etki biçimlerini açıklayan bir bilime ihtiyacı vardı. O zamana kadar, bilim, Kilisenin alçakgönüllü bir hizmetkârı olarak kalmıştı. Kilise, bilimin, inanç tarafından ona çizilmiş olan sınırlardan dışarı çıkmasına izin vermemişti. Bundan ötürü de, bilim gerçek bir bilim olmak niteliğini kazanamamıştı. Böylece bilim Kiliseye başkaldırdı. Bilimsiz edemeyen burjuvazi de, bu başkaldırıya katılmak zorunda kaldı.

Bu, gittikçe gelişen burjuvazinin, resmî din ile çatışma haline düşmesi gereken iki noktayı ilgilendirdiği halde, Katolik Kilisesi ile yapılan savaşta doğrudan doğruya ilgili olan sınıfın burjuvazi olduğunu ve o çağlarda Derebeyliğe karşı açılan her savaşın, bir din savaşı haline büründüğünü ve her şeyden önce Kilise'ye karşı yapılması gerektiğini ilk bakışta göstermeye yeter. Nitekim, Üniversiteler ve şehir ticaret erbabı savaş çığlığını attıkları zaman, köylerdeki halk kitleleri arasında kendilerine cevap vereceklerin bulunacağını (bunları gerçekten de bulmuşlardı); köylülerin bu savaşa katılacağını tahmin ediyorlardı. Köylüler ve şehir dışındaki halk kitleleri, yaşayabilmek için hem din, hem de siyaset derebeylerine karşı savaşa girmeyi gerçekten istiyordu.

Burjuvazinin, Derebeyliğe karşı giriştiği bu uzun mücadelede üç önemli ve kesin savaş verilmiştir.

BURJUVAZİNİN HAKLARINI ELE GEÇİRİŞİ

a. Protestan Reformu.

Bunların birincisi Almanyadaki Protestan reformudur. Luther'in Kiliseye karşı savaş açılması için yaptığı çağrıya iki politik ayaklanma cevap verdi. Bunların birincisi Franz de Sicking tarafından yönetilen küçük asilzadelerin ayaklanması (1523) öteki de büyük köylü savaşlarıdır (1525). Bu iki ayaklanmanın her ikisi de şehir burjuvazilerinin kararsızlıkları yüzünden yenilgiye uğradı. Menfaatleri bakımından bu ayaklanmalarla yakından ilgili olan şehir burjuvazilerinin hangi nedenlerden ötürü kararsızlık içinde kaldıklarını burada inceleyemeyeceğiz. Böylece, mücadele, bölgesel prenslerle merkezi iktidar arasındaki bir kavga haline gelerek yozlaştı ve Almanya'nın, politik bakımdan rol oynayan uluslar arasında iki yüz yıl kendini gösteremeyecek hale gelmesiyle sonuçlandı. Bununla birlikte, Lüther reformu, mutlak monarşiye uygun bir din ve yeni bir inanç ortaya koymayı başardı.

Ama Lüther'in başarısızlığa uğradığı yerde Calvin başarı kazandı. Calvin, o çağın en ileri burjuvazisinin ihtiyaçlarına cevap veriyordu. Calvin'in alnyazısı öğretisi (11) belli bir gerçeği, yani rekabetin ticarî dünyasında, başarının ya da başarısızlığın insanın bilgisinden ve ustalığından değil de kontrolü dışında olan belli bir takım şartlardan doğması gerçeğini dinî bir şekilde dile getiriyordu. Bu şartlar ne arzu edenin ne de çalışanın buyruğu altında olan ve bilinmeyen bir takım yüce ekonomik kuvvetlere bağlı şartlardı. Gerçekten de, kor-

---

(11) insanların daha önceden Tanrı tarafından sevilmiş ya da sevilmemiş olduklarını ve ne yapsalar bu sonucu değiştiremeyeceklerini ileri süren öğretisi.

kunç bir ekonomik devrimin ortaya çıktığı bir çağda, bunlar insan aklına en yakın gelen şeylerdi. O çağda, bütün eski ticaret merkezlerinin ve yollarının yerini yenileri alıyor, Hindistan ve Amerika ile bağlantılar kuruluyor ve eskilikleri dolayısıyla ekonomik bakımdan en değerli sayılan maddeler (altının ve gümüşün değeri) sarsılıyor ve yıkılmaya yüz tutuyordu. Calvin'in kilisesinin kuruluşu tamamen cumhuriyetçi ve demokratikti. Bu kilisede, Tanrı'nın egemenliği cumhuriyetleştirilmiş ve bundan ötürü geçici dünyanın egemenliği de kıralların, din adamlarının ve derebeylerin eline bırakılmamıştı. Alman Lütherciliği prenslerin elinde bir araç haline gelirken, Calvin'cilik Hollanda'da bir cumhuriyet ve İngiltere'de (özellikle İskoçya'da) etkili cumhuriyetçi partiler kurmak işini başarmıştı.

b) İngiliz Devrimi. Maddeciliğin Doğuşu:

Burjuvazinin ikinci büyük başkaldırışı, Calvin'cilikte kendine tıpatıp uyan bir öğreti bulmuştu. Bu başkaldırış İngiltere'de görüldü. (12) Şehirlerin orta sınıfları bu harekete ilk katılanlar arasındaydı. Hareketin başarı kazanmasında kasaba ve köylerin yeomanry'si kesin bir rol oynadı. (13)

Burjuvazinin üç devriminde de savaşı yapabilmek için en büyük yardımı köylüler gösterdiği halde, elde edilen zaferin ekonomik sonuçlarından en fazla zarar gören sınıfın da yine köylüler olması şaşılacak bir şeydir. Cromwell'den yüz yıl sonra yeomanry hâlâ mevcuttu. Oysa, bu yeomanry ve şehirlerin yoksul tabakaları olmasaydı, burjuvazi kendi gücüyle zafer kazanana kadar mücadele edemez ve Birinci Charles'ı darağacına çıkaramazdı. Burjuvazinin, olgunlaşmış ve devşirilecek

---

(12) 1648 yılında ve daha sonraki yıllar.

(13) O çağlarda İngiltere'de sayıca kabarık olan ve kendi topraklarını kendileri işleyen özgür küçük mülkiyet sahipleri.

(F. Ç. N.)

hale gelmiş zaferlerinin kesinleşebilmesi ve sağlanması için devrimin, kendi öz amaçlarını çok fazla aşması gerekmişti. Nitekim Fransa'da 1793, Almanya'da 1848 yıllarında da aynı şey görülmüştü. Bu özelliğin, burjuva toplumu ile ilintili gelişme kanunlarından biri olduğu söylenebilir.

Devrimci hareketin bu aşırılığının ardından, İngiltere'de, kaçınılmaz bir tepki ortaya çıkmış ve bu tepki de aşırılığa düşerek, durması gereken noktayı aşmıştı. Çeşitli yalpalamalardan sonra yeni bir çekim merkezine varılmış ve bu merkez yeni bir çıkış noktası olmuştu. Saygıdeğer kişilerin «büyük ayaklanış» dediği çağ yani İngiliz tarihinin bu büyük çağı ve bu çağın ardından gelen mücadeleler bayağı bir olayın içinde eriyip şekil aldılar. Ama tarihçiler bu olaya «ulu devrim» demekten de geri kalmadılar.

Yeni çıkış noktası, büyüyen burjuvazi ile yukarda sözü geçen derebeyleri arasında bir uzlaşmadan başka şey değildi. Bugün bile hâlâ aristokrasi diye adlandırılan bu derebeyleri, daha o çağlarda Louis - Philippe'in haline düşmüşler, yani «kırallığın bir numaralı burjuvası» olmuşlardı. İyi ki, İngiltere'de eski derebeyleri İki - Gül (14) savaşında birbirlerini kırıp bitirmişlerdi. Çocukları, eski ailelerden geldikleri halde, atalarının çizdiği yoldan çok fazla ayrıldıkları için derebeylerinden çok burjuvaların alışkanlıklarını ve eğilimlerini taşıyan yeni bir sınıf teşkil etmişlerdi. Paranın değerini hemen farketmişler ve yüzlerce küçük çiftçiyi kovup onların yerine koyunları koyarak toprak gelirlerini arttırmağa bakmışlardı. Kilisenin topraklarını bol keseden hibe eden Sekizinci Henry, bir yığın yeni burjuva derebeyinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu kıraldan sonra on yedinci yüzyıl boyunca büyük topraklara elkonması ve

---

(14) 1455 — 1485. İlerde sözügeçen sekizinci Henry, 1509 ile 1547 arasında İngiltere tahtında bulunmuş ve Katolik kilisesi ile bağlantısını kesmişti.

bu toprakların türedilere verilmesi de aynı sonuçtan başka bir şey doğurmadı. Bundan ötürü, Sekizinci Henry zamanından başlayarak, İngiliz aristokrasisi, sanayi üretimini engellemek şöyle dursun, bunun tam tersine, ekonomik ve politik nedenlerden dolayı, burjuvazinin sanayi ve maliye ile uğraşan bölümünün liderleri ile işbirliği yapmak konusunda her zaman istek göstermiş ve bu işbirliğini gerçekleştirmişti. Yine bundan ötürü, 1689 uzlaşması kolayca yapılmıştı. Politik ganimet (zenginlikler ve mevkiler) sanayi ve maliye burjuvazisinin menfaatleri bozulmamak şartıyla asılzade ailelerine bırakılmıştı. O çağlarda bu ekonomik menfaatler, ulusun genel politikasını egemenliği altında tutabilecek kadar güçlüydü. Çeşitli konularda ve ayrıntılar üzerine anlaşmazlıklar ve kavgalar çıkıyordu, ama aristokratik oligarşi ekonomik zenginliğinin doğrudan doğruya ve değiştirilmez bir biçimde sanayi ve ticaret burjuvazisine bağlı olduğunu anlıyordu.

Bu çağdan başlayarak, burjuvazinin, İngiltereyi yöneten sınıfların alçakgönüllü ama resmen tanınmış bir bölümü olduğunu görüyoruz. Bu burjuvazi, ulusun çoğunluğunu teşkil eden emekçilerin boyunduruk altında tutulması konusunda öteki yönetici gruplarla ortaklaşa menfaati olan bir sınıftı. Tüccar ya da atölye sahibi, işçileri, çırakları ve hizmetkârları karşısında bir efendi ya da daha sonra söylendiği gibi **tabii bir üst niteliği taşıyordu**. Yanında çalışanlara mümkün olduğu kadar çok iş yaptırması, menfaati icabıydı. Bunun için onları elverişli bir biçimde buyruk altına almak gerekiyordu. Tüccar ya da atölye sahibi dinine bağlı bir kimseydi; kıralla ve derebeylerle savaşırken kullandığı bayrak, din bayrağıydı. Bu aynı dinin, kendisinin **tabii altları** olan işçi ve çıraklarını etkilemek için de faydalı olabileceğini çok geçmeden anlamıştı. Bu din sayesinde, işçi ve çıraklarını, Tanrının bu işçi ve çırakların başına koymaktan hoşlandığı efendilerinin buyruklarına daha kolaylıkla boyun eğer hale getirmesi mümkündü. Gerçek-

ten de, ulusun büyük üretici kitlesinin alt sınıflarını baskı altında tutmak konusunda İngiliz burjuvazisi de üzerine düşeni yapmış ve baskının bir aracı olarak da dini kullanmıştı.

Burjuvazinin dine karşı duyduğu eğilimi şiddetlendiren bir başka neden daha vardı. Bu neden, İngiltere'de maddeciliğin doğuşuydu. Bu yeni öğreti, burjuvazinin dini duygularını sarsmakla kalmıyor, aynı zamanda, dini, burjuvazi de dahil olmak üzere bütün okumamış sınıflar için geçerli bir şey gibi gören okumuş ve kültürlü seçkinlere uygun düşen bir felsefe olarak ortaya çıkıyordu. Hobbes ile birlikte, maddecilik, kırallığın üstün haklarının ve sınırsız gücünün bir savunucusu olarak ortaya çıkıyor ve **puer robustus sed malitiosus**'ü, (15) yani halkı boyunduruk altında tutması için mutlak monarşiye başvuruyordu. Hobbes'un yolundan giden Bolingbroke ve Shaftesbury gibi düşünürler de maddeci felsefeyi aynı yönde ele almışlardı. Bu yeni deîste anlayış ve maddecilik, tıpkı geçmişte olduğu gibi aristokratik ve içrek (batınî) bir felsefe olarak kalmış ve hem din konularındaki kitaba - uymaz tutumu hem de politik alanda burjuvazinin aleyhine olan sonuçları yüzünden bu sınıfın yani burjuvazinin nefretini kazanmıştı. Bundan ötürü, sözü geçen maddeciliğe ve aristokratik deîsme karşıt olarak, Stuart'lara karşı yapılan savaşa katılmış ve önemli rol oynamış olan protestan mezhepleri, ilerici burjuvazinin temel kuvvetini teşkil ettiler. Günümüzde de «büyük Liberal Parti» nin belke miğini hâlâ bu kuvvetler teşkil etmektedir.

c) Onsekizinci Yüzyıl Maddeciliği ve Fransız Devrimi.

Bu arada, maddecilik İngiltere'den Fransa'ya geçerek, bu ülkede, Descartes'çılıktan gelen bir başka maddecilikle karşılaştı ve onunla kaynaştı. Maddecilik, başlangıçta, bu ülkede de tamamen aristokratik bir öğreti

(15) «Bu gürbüz ama kötü çocuk»

olarak kendini gösterdi ama aradan çok geçmeden içindeki devrimci öz açığa çıktı. Fransız maddecileri, sadece dinî konuları eleştirmekle kalmadılar; yollarının üzerine çıkan her çeşit bilimsel geleneği ve politik kurumu (müesseseyi) de eleştirdiler. Savundukları maddecilik öğretisinin her konuya evrensel bir biçimde uygulanabileceğini göstermek için bu öğretiyi bilimin bütün konularına, *l'Encyclopédie* adlı büyük eserlerinde uyguladılar ve daha sonraları bu yüce eserin adıyla anıldılar. Böylece, bu öğreti, her iki şekilde de (apaçık maddecilik ya da *déisme*), Fransa'nın bütün okumuş gençliğinin kabullendiği bir öğreti haline geldi. Öyle ki, İngiltere'de kiralıcıların hazırladığı bu öğreti, Büyük Fransız Devrimi patlak verdiği zaman, cumhuriyetçilerin ve tedhişçilerin elinde teorik bir silâh halinde kendini gösterdiği gibi İnsan Hakları Beyannamesinin metninin yazılabilmesini de sağladı. Büyük Fransız Devrimi, burjuvazinin üçüncü başkaldırışıdır. Ama ilk olarak bu Devrimde din kisvesi bir yana atılmış ve bütün savaşlar politik alanda yapılmıştı. Yine ilk olarak bu devrim, savaşın taraflardan birinin yani aristokrasinin büsbütün yıkılması ve birisinin de yani burjuvazinin de eksiksiz bir zafer kazanmasıyla sonuçlanmıştı. İngiltere'de devrim - öncesi ve devrim - sonrası kurumların bulunması ve derebeyleri ile kapitalistler arasında bir uzlaşmaya varılmış olması, çeşitli hukuk kalıntılarının hâlâ geçerli olmasında ve kanunların derebeylikle ilintili biçimlerinin dini bir bağlılıkla korunmasında kendini dile getirir.

Fransız devrimi geçmişle bütün bağların kökten kopuşuyla sonuçlanmıştır. Derebeyliğin son kalıntılarını da temizlemiş ve eski Roma hukukunun modern kapitalizm şartlarına dahiyane bir biçimde uygulanması demek olan *Code Civil*'i (Medenî Kanun) yaratmıştır. Bu kanun, Marx'ın *meta* (marchandise) üretimi dediği dönemin ekonomik şartlarının kusursuz bir dile gelişidir. Devrimci Fransa'nın bu kanunu o kadar dahiyane bir kanundur ki, bütün ülkelerde mülkiyetle ilintili kanun-

lar üzerinde yapılan reformlarda örnek olarak ele alınır. Bu ülkeler arasında İngiltere bile vardır.

İngiliz Burjuvazisi Maddeciliğe ve Devrim'e Karşı **Şimdi yeniden bizim İngiliz burjuvazisine dönelim.**

Fransız Devrimi, İngiliz burjuvazisine Avrupa monarşilerinin de yardımıyla Fransız deniz ticaretini yıkmak, Fransız sömürgelerini ele geçirmek ve deniz üstünlüğü konusunda Fransa'nın son iddialarını kökünden kazımak konusunda mükemmel bir fırsat vermişti. İngiliz burjuvazisinin Fransız Devrimine karşı çıkmasının nedenlerinden biri budur.

Bir başka nedeni de, Devrimin gerçekleşme biçiminin, İngiliz burjuvazisinin hoşuna gitmemiş olmasıydı. İngiliz burjuvazisi, Devrim'in sadece «iğrenç» terrörden (tedhişinden) değil, aynı zamanda, burjuva kanununu son noktasına kadar götürmeye kalkışmasından da hoşlanmıyordu. Kendisine güzel konuşma ve davranma kurallarını öğreten, modalar yaratan, içerde düzenin sağlanması için orduya, yeni sömürgelerin ve yabancı pazarların elde edilmesi için de donanmaya subay yetiştiren aristokrasi olmasa İngiliz burjuvazisi ne yapardı? Aristokrasi ile burjuvazinin bu uzlaşmasından gerektiği gibi faydalanamayan bir ilerici zümrenin bu burjuvazi içinde mevcut olduğu doğrudur. Ama burjuvaların en yoksullarından kurulmuş olan bu zümre, Devrim'e karşı yakınlık duyduğu halde Parlâmentoda herhangi bir şey yapacak kadar güçlü değildi.

Böylece, maddecilik Fransız Devriminin inancı haline gelirken, Efendisinden korkarak yaşayan İngiliz burjuvazisi, dinine gittikçe daha kuvvetle sarılıyordu. İngiliz burjuvazisi, Paris'teki Terrörün, din duygularını kaybeden halk kitlelerinin neler yapabileceğini gösteren çok güzel bir örnek olduğunu düşünüyordu. Benzer fikir akımları ve özellikle Alman felsefesi ile kuvvetlenen maddecilik Fransa'dan öteki ülkelere yayılıp, Avrupa'da kültürlü insanların bu felseye ve tanrı-tanımazlığa yönelişi arttıkça, İngiliz burjuvazisi çeşitli mezhepler için-

de aptallaşıp duruyordu. Bu mezhepler arasında farklar vardı, ama hepsi de son derece dindar ve hıristiyan mezheplerdi.

Devrim, Fransa'da, burjuvazinin zafer kazanmasını sağlarken, İngiltere'de Watt, Arkwright, Cartwright ve benzerleri (16) ekonomik gücün ağırlık merkezini başka yere kaydıran bir sanayi devrimine yol açıyorlardı. Burjuvazinin zenginliği, aristokrasinininkinden çok daha süratle ve korkunç bir biçimde artıyordu. Burjuvazinin içinde bile malî aristokrasi mensupları, bankerler, v.b... fabrikatörler tarafından ikinci plâna itilmişlerdi. 1689 uzlaşması, daha sonra burjuvazi lehine yavaş yavaş değişikliğe uğradığı halde, bu uzlaşmayı yapan tarafların birbirleri karşısındaki durumuna artık uygun düşmüyordu. Tarafların öz karakterleri de değişmişti: 1830'un burjuvazisi yüzyıl önceki burjuvaziden çok farklıydı. Aristokrasinin elinde bulunan politik kuvvet (aristokrasi bu kuvveti sanayi burjuvazisinin yeni isteklerine karşı koymak için kullanıyordu), yeni ekonomik menfaatlerle bağdaşmaz hale geldi. Artık yeni ekonomik gücün zaferiyle bitmesi gereken yeni bir savaşın aristokrasiye karşı açılması kaçınılmaz bir şey haline gelmişti. Önce, 1830 Fransız Devriminin etkisi sayesinde, çeşitli karşı koymalara rağmen **Reform Act** kabul edildi. Bu, İngiliz parlâmentosunda, burjuvazinin geniş bir etki kazanmasına yol açtı. Sonra, tahıl ile ilintili kanunun kaldırılması burjuvaziye ve özellikle burjuvazinin en aktif zümresine yani fabrikatörlere kesin bir üstünlük kazandırdı. Bu, burjuvazinin en büyük zaferiydi. Aynı zamanda, sadece kendi menfaati için kazanmış olduğu son zaferdi. Çünkü, daha sonraki bütün zaferlerini, bir başka toplumsal kuvvetle (önce müttefik, sonra da

---

(16) 1764 ile 1790 arasında Watt buharlı makineyi, Arkwright iplik makinesini (Mule - Jenny) üçüncüsü de makineli dokuma tezgâhını icat etmişlerdi.

rakibi olan bir toplumsal kuvvetle) paylaşmak zorunda kaldı.

İngiliz Proletaryasının Ortaya Çıkışı:

Sanayi devrimi güçlü bir kapitalist fabrikatörler sınıfını doğurduğu gibi çok daha fazla sayıda bir atölye ve fabrika işçileri sınıfını da doğurmuştu. Sanayi devrimi atölye üretiminin bütün kollarına bir bir yayılırken bu yeni ortaya çıkan sınıf da hem sayı, hem de güç bakımından büyüdü. Bu kuvvet 1824 yılından sonra kendini duyurdu ve dikbaşı Parlâmentoya, işçi birliklerini yasaklayan kanunun belli bir süre için kaldırılmasını kabul ettirdi. **Reform Act**'dan önceki kaynaşma sırasında işçiler, reformcu partinin radikal kanadında toplandılar. **Reform Act**, 1832'den sonra, kendilerini oy hakkından mahrum ettiği için isteklerini halk yasasında dile getirdiler ve büyük burjuvalara karşı bağımsız bir parti içinde toplandılar. Chartiste Parti adını taşıyan bu topluluk, modern çağların ilk işçi partisidir.

1848 yılının Şubat ve Mart aylarında, Avrupa'da, işçi kitlelerinin çok önemli bir rol oynadığı devrimler patlak verdi. Bu devrimlerde işçilerin, hiç olmazsa Paris'te, kapitalistler tarafından daha ilk bakışta kabul edilmiyen bazı istekler ileri sürdükleri görüldü. Bunun üzerine genel bir gerici hareketi başladı. Önce Chartiste'ler 10 Nisan 1848'de yenilgiye uğratıldı; sonra Haziran ayında Paris işçilerinin ayaklanması bastırıldı; daha sonra 1849 yılında İtalya, Macaristan ve Güney Almanya'daki ayaklanmalar bastırıldı. En sonunda, Louis Bonaparte 2 Aralık 1851'de Paris'te zafer kazandı. Kısa bir zaman için, işçi isteklerinin korkunç hayaleti ortadan kaldırılmıştı, artık! Ama bu kolay olmamıştı. İşçi sınıfının dini duygularını geliştirmek gerektiğine iyice inanmış olan İngiliz burjuvazisi, geçirdiği bu tecrübelerden sonra, aynı gereği çok daha şiddetli bir biçimde duymuştu. Nitekim bu amaca ulaşmak ve işçi sınıfını kutsal kitaba döndürmek için, akla gelmedik yollara

başvurmaktan ve milyonlar harcamaktan çekinmedi.

Burjuvazinin, Ortaçağdaki derebeylik aristokrasisinin politik iktidara sahip olduğu biçimde, yani tek başına, Avrupa'nın hiç bir ülkesinde bu iktidarı elde edemeyişi, tarihi gelişmenin bir kanunu gibi görünmektedir. Derebeyliğin kökünün kazındığı bir ülke olan Fransa'da bile, burjuvazi, bir sınıf olarak hükümeti ancak çok kısa süreler ele geçirebilmiştir. Louis-Philippe'in çağında (1830 - 1848) kiralığı, burjuvazinin çok küçük bir bölümü yönetmiş ve sayı bakımından en kabarıklık olan bölüm yüksek bir cens (17) dolayısıyla oy haklarından mahrum edilmişti. İkinci Cumhuriyet yıllarında (1848 - 1851) burjuvazi bütün olarak yöneticilik etti ama bu yönetimi sadece üç yıl sürdürdü. Güçsüzlüğü yeniden eski yönetim biçiminin geri gelmesi sonucunu doğurdu. Burjuvazi bütün olarak ancak üçüncü Cumhuriyet yıllarında iktidarı yirmi yıl sürdürebildi. Ama daha şimdiden yozlaştığını belirten işaretler var. Burjuvazinin sürekli ve sağlam bir yönetim gerçekleştirebildiği ülkeler, aristokrasinin bilinmediği ve başlangıçtan itibaren toplumun burjuva sınıfı temeli üzerine kurulmuş bulunduğu Amerika gibi ülkelerdir. Bununla birlikte, Fransa'da olduğu gibi Amerika'da da işçilerin bir kuvvet olarak ortaya çıktıkları görülüyor.

İngiliz Burjuvazisinin Köleliği

Burjuvazi, İngiltere'de iktidara tek başına hiç bir zaman sahip olamadı, 1832 zaferi bile, aristokrasinin, yönetim fonksiyonlarının başında kalmasının önüne geçememişti. Zengin burjuvaların, bu durumu nasıl olup da böyle aşırı bir düşkünlükle kabul ettiklerini liberal bir İngiliz fabrikatörünün konuşmasını dinledikten sonra anlayabildim. W. A. Forster adındaki bu adam, Bradford'lu gençlere, yükselmek istiyorlarsa Fransızca öğrenmeleri gerektiğini söylüyordu. Ayrıca, Fransızcanın,

---

(17) Seçmen olabilmek için verilmesi gerekli vasıtasız vergi.

İngilizce kadar geçerli olduğu yüksek sosyeteye girdiği zaman (bakan olmuştu) ne kadar güçlük çektiğini ve şaşırdığını da tecrübelerine dayanarak belirtiyordu. Gerçekten de, o çağda, İngiliz burjuvazisi, yüksek devlet memurluklarını aristokratlara bırakmak zorunda olan bir yığın kültürsüz yeni zenginden başka şey değildi. Bugün, basında, orta dereceli bir burjuva eğitimi konusunda yapılan sonu gelmez tartışmalar da, İngiliz burjuvazisinin kendisini yüksek bir öğrenime lâyık görmediğini ve daha alçak-gönüllü bir durumu arzuladığını açıkça göstermektedir. Nitekim, tahlil ile ilintili kanunun (18) kaldırılmasından sonra bile, zaferi kazanmış olan Cobden, Bright, Forster ve benzerlerinin, hükümet görevlerinden uzak tutulması gerektiği normal bir şey olarak düşünülüyordu. Bakanlık kapılarının kendilerine de açıldığını görebilmek için bu adamların yirmi yıl beklemeleri ve yeni bir **Reform Act**'ın (1867 seçim reformu) kabul edilmesi gerekti. İngiliz burjuvazisi, toplumsal bakımdan kendisini öylesine aşağı bir durumda hissetmektedir ki, bütün Devlet işlerinde ulusu temsil etmek görevini, masrafını hem kendisinin, hem de bütün halkın ödediği bir sınıfa yani sadece süs değeri taşıyan aristokratlara bırakmaktadır. Ayrıca, burjuvazi, kendi içinden birinin bu seçkin ve imtiyazlı sınıfa alınmaya lâyık bulunduğunu görünce kendisine şeref verilmiş olduğunu da düşünmektedir.

Sanayi ve ticaret burjuvazisi, aristokrasiyi henüz siyasi iktidardan büsbütün kovmadan önce, bir başka rakibin yani işçi sınıfının ortaya çıktığını gördü. Chartist hareketten sonra ortaya çıkan tepki, Avrupadaki devrimler ve 1848 ile 1866 arasında İngiliz ticaretinin daha önce görülmemiş bir biçimde gelişmesi (bu gelişme genellikle serbest - mübadelenin sonucu olarak

---

(18) 1846. Bu kanunun kaldırılması protectionnisme'e karşı serbest mübadelenin ve büyük toprak sahiplerine karşı İngiliz burjuvazisinin zaferini gösterir.

görüldüğü halde, aslında demiryollarının, buharlı deniz taşıtlarının ve haberleşme araçlarının büyük çapta gelişmesinin sonucudur) işçi sınıfını, Chartiste hareketten önce radikal kanadı içinde toplandığı Liberal Partiye itmişti. İşçiler için oy hakkı istemek yavaş yavaş gerekli oluyordu. Liberal Partinin ileri gelenleri çekingenlik gösterdiği sırada, Disraeli, bu fırsatın yakalanması ve hem şehirlerde oy vermenin daha kapsamlı hale getirilmesi hem de seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesi konusunda Tory'leri (19) zorlayarak politik bakımdan rakiplerine ne kadar üstün olduğunu gösterdi. Gizli oy hakkı, köylerde ve kasabalarda yaşayanların oy kullanması ve bölgelerin eşit bir biçimde düzenlenmesi bundan sonra gerçekleştirildi. Bütün bunlar, işçi sınıfının seçim gücünü arttırdı. Bununla birlikte parlâmentarizmin, geleneğe saygı duyulmasını öğreten çok iyi bir okul olduğunu unutmamak gerekir. Bundan on beş yıl önce, İngiliz işçisi, patronuna karşı gösterdiği saygı bakımından örnek bir işçi olarak görülmüş ve haklarını istemek konusundaki çekingenliği bizim Katheder-Socialisten (20) okulu iktisatçıların yüreğine su serpmiştir. Çünkü bu iktisatçılar, kendi yurtlarının işçi sınıfında görülen devrimci tutuma karşılık İngiliz işçisinin kibarlığı ve çekingenliğini düşünerek avunuyorlardı.

Halk İçin Bir Din Gereklidir

Ama işadamları olan İngiliz burjuvaları, Alman profesörlerinden çok daha uzağı gören kimselerdi; iktidarı

---

(19) «Muhafazakârlar»

(20) Almanya'da 1870'den sonra klâsik İngiliz ekonomi politığının ilkelerine, metodlarına ve yönüne tepki göstererek toplumsal bir politikadan yana çıkan birkaç ekonomi-politik Profesörü. Bunlara örnek olarak Schmoller'i, Adolf Wagner'i, Brentau'yu sayabiliriz. «Kürsü Sosyalistleri» denilen bu Profesörler Devrime karşı gelmişler ve 1880 den sonra Bismarck'ın başladığı «toplumsal reformlar» politikasını etkilemişlerdir.

işçi sınıfı ile paylaşırken pek memnun olmadılar. Chartiste hareketin ortaya çıktığı yıllarda **puer robustus sed malitiosus**'un yani halkın gücünün nelere yettiğini anlamışlardı; Büyük Britanya Anayasasına, Chartiste yasa-
nın en iyi bölümlerini almak zorunda kalmışlardı. Artık halkın manevî araçlarla buyruk altında tutulması her zamandan daha fazla gerekiyordu. Bunu yapmak için kullanılması gereken en iyi araç hâlâ dindi. Papazların bir çoğunun School Boards'da (21) görev alması ve din inancına kitle halinde dönmeyi gerektiren mezhep eğilimleri için burjuvazinin para harcaması işte bundan ötürüdür.

Günümüzde, İngiliz saygıdeğerliğinin, tanrı-tanımaz düşünce ve Avrupa burjuvazilerinin din konularındaki gevşekliği karşısında büyük bir zafer kazandığını ve haklı çıktığını gördük. Fransız ve Alman işçileri başkaldırmaktan başka bir şey bilmiyorlardı. Sosyalizmin mikrobunu hepsinin içine işlemiştir. Bundan ötürü, politik üstünlüğü elde etmek konusunda kılı kırk yarmaya kalkışmıyorlardı. **Puer Robustus** (gürbüz çocuk), her gün biraz daha **malitiosus** (muzip) hale geliyordu. Fransız ve Alman burjuvazilerinin başvuracakları son hareket, güvertede purosunu içip keyif çatarak dolaşan delikanlının deniz tutmasına uğrayınca elindeki puroyu kaldırıp attığı gibi tanrı-tanımaz düşüncelerini fırlatıp atmaktı artık. O alaycı Voltaire'ciler, yeniden dine dönmüşler ve Kiliseden saygıyla söz etmeğe başlamışlardı. Fransız ve Alman burjuvazisi dine dönmüş ve maddecilik ile ilgisini kesmişti. Dini kökünden yıkmak için çalıştıktan sonra kendileri için doğru olan şu gerçeği kavramışlar-

---

(21) 1870'de kurulan okul yönetme dernekleri. «Okullar yapmak ve yönetmek için vergi alabilirler, ana - babaları çocuklarını okula göndermeğe mecbur ederler ve yoksullardan okul harcı almayabilirlerdi.» (Seignobos: Histoire politique de l'Europe contemporaine. s. 66).

dı: Die Religion muss dem Volk erhalten werden. (22) reklidir.»

Toplumunu, son bir yıkılıştan ancak bu kurtarabilirdi. İngiliz burjuvazisi, onlara bakıp şöyle bağırabilirdi artık: «Budalalar. İki yüz yıl önce bunu söyleyebilirdim size!»

Bununla birlikte, ne İngiliz burjuvazisinin dine bağlılığının ne de Avrupa burjuvazilerinin ansızın dine dönüşlerinin, gittikçe kuvvetlenen işçi sınıfına set çekemeyeceğini sanıyorum. Gelenek, ağırlaştırıcı bir kuvvettir; daha doğrusu tarihin vis inertiae'sıdır. (23) Ama sırf pasif olmasından ötürü kırılıp parçalanmaya mahkûmdur; bundan dolayı din, kapitalist toplumu kurtaracak bir kuvvet olmak niteliğini ebediyen taşıyamıyacaktır. Hukuk, felsefe ve din konularında edindiğimiz fikirler, belli bir toplumdaki temel ekonomik bağlantıların şu ya da bu ölçüde birer sonucundan başka şey değillerse, aynı fikirler, zamanla, bu bağlantıların tepeden tırnağa değişikliğe uğraması karşısında bu değişikliğin etkisini duymazlık edemezler. Öte yandan, tabiat üstü bir vahye inanmıyorsak, sarsıntı halinde olan bir toplumu hiç bir dini doğmanın ayakta tutamayacağını da kabul etmemiz gerekir.

İngiliz İşçi Sınıfının Geleceği

İngiliz işçi sınıfı yeniden harekete geçmektedir. Çeşitli geleneklerin bu sınıfı şaşırttığından ve zor duruma soktuğundan şüphe edilemez. Bunlar arasında burjuva gelenekleri vardır. Yalnız iki partinin varolabileceği (muhafazakârlar ve liberaller) ve işçi sınıfının ancak Liberal parti yardımıyla haklarını elde edebileceği inancını burjuva geleneklerinin bir örneği olarak gösterebiliriz. İlk bağımsızlık hareketlerinde kalan ve işçilerle ilgili olan bir gelenek de, gerekli çıraklık dönemini geçirmemiş olan her işçinin eski sendikalardan çıkarıl-

---

(22) «Dini, halk için muhafaza etmek ve sürdürmek gereklidir.»

(23) «Hareketsizlik Kuvveti.»

ması ve böylece sözü geçen sendikaların herbirinin sarrazin'ler (24) yaratmak zorunda kalmasıdır. Bütün bunlara rağmen İngiliz işçi sınıfı ilerlemektedir. Hattâ Profesör Brentano bile «Kürsü Sosyalizmi» ni savunan arkadaşlarına bu gerçeği bildirmek zorunda kalmıştır. Bu hareket, İngiltere'de herşeyin geliştiği gibi yani ölçülü ve ağır bir biçimde gelişmekte; kimi zaman duraklamakta, kimi zaman da şurada ya da burada sosyalizm kelimesinden çekindiği halde bu düşüncenin özünü benimseyerek başarılı sonuçlar elde etmekte ve işçi kitlelerinin içine sızmaktadır.

---

(24) Başka işçilerce belirlenmiş ücretten daha az bir ücretle çalışan işçi. (Ç. N.)

SOSYALİZMİN ÜTOPYA ÇAĞI

Modern sosyalizmin ileri sürdüğü fikirlerin tümü, bir yandan, toplumdaki üretim araçları sahipleri ile bu araçlara sahip olmayanların yani burjuvalarla ücretlilerin arasında süregelen sınıf mücadelelerinin; öte yandan üretimde sürüp giden anarşinin, insan kafasında yansımından (aksetmesinden) başka şey değildir. Ama modern sosyalizm, teorik biçimi içinde ele alındığında, her şeyden önce, on sekizinci yüzyılın büyük Fransız filozoflarının dile getirdikleri ilkelerin (prensiplerin) çok daha tutarlı ve gelişmiş bir halde ortaya çıkışı olarak görünmektedir. Modern sosyalizm de, gerçekte kaynağını ekonomik olayların alanında bulduğu halde, her yeni teori gibi kendinden bir önce gelen ve aynı yönde çalışmış olan düşünürlerin ileri sürdükleri fikirlerle bağlantılı olmak zorundaydı.

Fransa'da, yaklaşan Devrim konusunda insan kafalarını aydınlatan büyük adamlar, aynı zamanda birer büyük devrimci olarak ortaya çıkmışlardı. Kendi dışlarında bir otorite tanımamışlardı onlar. Din, tabiat bilimleri, toplum ve hükümet hep birden aklın mahkemesi karşısına çıkarılmış ve ya varlığını haklı çıkarmak ya da ortadan kalkmak durumuna düşürülmüştü. Akıl, her şeyin en yüce ölçüsü haline gelmişti. Bu, Hegel'in deyimiyle «Aklın dünyayı yönettiği» bir çağdı. (25)

---

(25) Büyük diyalektikçinin sözünü gerektiği gibi çevirmek imkânsızdır. «Wurde auf den Kopf gestellt» kelime kelime

Çünkü, aklın ve düşüncenin bulduğu ilkelerin her çeşit insan aksiyonuna ve topluluğuna temel olması gerektiği ileri sürüldüğü gibi, daha sonraları, kendi ilkeleri ile çelişme halinde bulunan her maddî hakikatin de altüst edilmesi gerektiği düşünülmüştü. O güne kadar biline gelmiş bütün toplum ve hükûmet biçimleriyle bütün geleneksel görüşlerin, saçma diye bir yana atılması gerekiyordu. O güne kadar, dünya, zavallı önyargılarla yönetilmişti; bütün geçmiş küçümsenecek ve acınacak bir şeydi sadece. Artık ilk olarak gün doğuyordu; ilk olarak aklın ülkesine ayak basılıyordu. Batıl inançlar, adaletsizlik, imtiyaz ve baskı ebedi hakikat tarafından; tabiat üzerine temellenmiş eşitlik ve insanın elinden alınmaz hakları tarafından kovuluyordu.

Toplumsal Sözleşmeden Sosyalizme

Bugün, sözü geçen akıl yönetiminin burjuvazinin idealize edilmiş yönetiminden başka bir şey olmadığını; ebedi adaletin burjuva adaleti biçiminde ortaya çıktığını; eşitliğin, kanun karşısındaki burjuva eşitliğiyle so-

---

çevrilecek olursa «Dünya kafa üzerinde duruyordu» demektir. Hegel, bu deyimini **Tarih Felsefesi** adlı eserinde Fransız Devriminden söz ederken kullanmıştır. Bu ilgi çekici bölümü veriyoruz: «Artık hukuk ideşi üzerine bir Anayasa kurulmuştu. Her şeyin artık bu ide üzerinde temellenmesi gerekiyordu. Güneş gökyüzünde parıldadığından ve gezegenler onun çevresinde yö-rüngelerini çizdikten beri, insanın kafası üzerinde durduğu yani kendini düşüncede temellendirdiği ve gerçeği kendine benzer bir biçimde kurduğu görülmemişti. Dünyayı düşüncenin yönettiğini ilk olarak Anaxagoras söylemişti ama düşüncenin manevî gerçeği yönetmesi gerektiğini, insanoğlu ancak Fransız Devriminden sonra kavrayabilmişti. Bu yüce bir gündoğuşuydu ve bütün yaratıklar bu şafakı kutlamışlardır. Tanrısallık ile dünya arasında bir uzlaşma mümkünmüş gibi olmuş ve bütün bu çağ yüce bir heyecana kapılarak, aklın coşkusu dünyayı ürpertmişti.»

(F. Ç. N.)

nuçlandığını, insanın ilk ve temel hakkı olarak ilân edilen şeyin burjuva mülkiyeti olduğunu; akıl Devletinin, yani Rousseau'nun toplumsal sözleşmesinin demokratik ve burjuva bir cumhuriyet biçiminde düşünülmüş olduğunu (başka türlü olamazdı zaten) biliyoruz. On sekizinci yüzyılın büyük düşünürleri de tıpkı kendilerinden önce gelenler gibi, çağlarının onlara çizdiği sınırlardan dışarı çıkamazlardı.

Ama derebeylik ve burjuvazi uyuşmazlığının yanı sıra sömürenlerle sömürülenlerin ve zengin aylaklarla yoksul çalışkanların uyuşmazlığı ve çelişmesi de sürüp gidiyordu.

Nitekim, burjuvazi, sırf bu çelişmeye dayanarak, belli bir sınıfın temsilcisi olarak değil de, bütün acı çeken insanlığın temsilcisi olarak ortaya çıkabilmişti.

Ama iş bununla da kalmıyordu. Ortaya çıktığı andan beri, burjuvazi kendi öz karşıtını sırtında taşıyordu. Yani, ücretliler olmaksızın kapitalizm diye bir şey olamazdı. Ortaçağın loncaya bağlı burjuvaları modern burjuvalar haline geldiği ölçüde, lonca üyeleri ve loncalı olmayan serbest gündelikçiler de proleter haline geliyorlardı. Burjuvazi, asillerle yaptığı mücadelelerde, o çağın çeşitli emekçi sınıflarını temsil ettiğini ileri sürdüğü halde, en önemli burjuva hareketlerinde işçi sınıfının habercisi ola bir takım bağımsız davranış ve hareketlerin ortaya çıktığı da görülüyordu. Bu hareketlere örnek olarak, Almanyadaki Reform hareketi ve Köylü Savaşı sırasında ortaya çıkan Thomas Munzer'in davranışlarını, İngiliz devriminde gördüğümüz eşitçileri, Fransız Devriminin yetiştirdiği Babeuf'ü sayabiliriz. İyice gelişmemiş olan bir sınıfın bu şahlanışlarına, teorik alanda belli bir takım çalışmaların tekabül ettiğini görüyoruz: onaltıncı ve on yedinci yüzyılda ütöpik bir toplumun resim sanatının diliyle anlatılması; on sekizinci yüz yılda açıkça sosyalist olan bazı filozofların teoriler ortaya atması (Morelly, Mably) gibi. Eşitlik isteği sadece politik hakların istenmesinden ibaret değildi; bireyin

(ferdin) içinde yaşadığı toplumsal durumu da kapsaması gerekiyordu. Başka bir deyişle, bu düşünürler, yalnız sınıf imtiyazlarının değil sınıf farklarının da kaldırılması gerektiğini ileri sürüyorlardı.

Bundan ötürü, ileri sürülen yeni öğretinin büründüğü ilk şekil İsparta'dan örnek alınmış sert bir sosyalizm idi. Daha sonra üç büyük ütöplastin ortaya çıktığı görüldü. Bunların ilki, işçi sınıfına karşı bir eğilim göstermekle birlikte burjuva eğilimlerinin etkisi altında daha fazla kalmış olan Saint-Simon'dur. İkinci olarak Charles Fourier'yi, üçüncü olarak da Robert Owen'ı saymamız gerekir. Kapitalist üretimin en ileri noktasına varmış olan bir ülkede yaşayan bu sonuncusu, bu üretimin yarattığı sınıf mücadelesinden de etkilenerek, sınıf farklarının kaldırılması gerektiğini belirten düşüncelerini sistemli bir biçimde ileri sürdü. Bunu yaparken Fransız maddecilerinden doğrudan doğruya yararlanmaktan da geri kalmadı.

Sözü geçen üç düşünürün de ortaklaşa yanı, bu arada tarih bakımından teşekkül etmiş olan işçi sınıfının menfaatlerinin temsilcileri olarak ortaya çıkmayışlarıdır. Tıpkı onsekizinci yüz yıl Fransız filozofları gibi, onlar da, belli bir sınıfı değil bütün bir insanlığı kurtarmayı amaç edinmişlerdi. Yine onlar gibi, aklın ve ezeli hakikatlerin egemenliğini gerçekleştirmek istemişlerdi. Ama onların gerçekleştirmek istediği egemenlik ile on sekizinci yüzyılın insanları arasında aşılmaz bir uçurum vardı. Filozofların ilkeleri üzerine kurulmuş olan burjuva dünyasını, derebeylik ve daha eski toplum düzenleri kadar saçma ve haksız buluyorlardı; bu dünyayı da tıpkı kendisinden önceki düzenler gibi tarihin geniş çukurunun içine atmak istiyorlardı. O güne kadar, aklın ve somut adaletin gerçekleştirmemiş olmasını, bu akıl ve adaletin gerektiği gibi bilinip tanınmamış olmasıyla açıklıyorlardı. Bu hakikati kavrayacak dâhi adam şimdiye kadar ortaya çıkmamıştı; ancak şimdi ortaya çıkıyordu. Bu dâhinin ortaya çıkışı ve kavradığı haki-

kati açıklayışı, tarihin kaçınılmaz gelişmesinin getirdiği zorunlu bir olay değil, bir rastlantıydı (tesadüftü) sadece. Bu adam beş yüz yıl önce de doğabilirdi. Ve böylece insanlığı beş yüz yıllık mücadelelerden, hatalardan ve acılardan kurtarabilirdi.

Rasyonel ve Gerçek. Ütopyaçı Tepki

Büyük Devrim'in öncüsü olan on sekizinci yüzyıl Fransız filozofları, akli her şeyin en yüce ölçüsü olarak görmüşlerdi. Devletin ve toplumun akıl temeli üzerinde kurulması gerektiğini ve ezeli akla aykırı olan her şeyin ayaklar altına alınmasının doğru olacağını düşünmüşlerdi. Ne var ki, onların gözönünde tuttuğu bu akıl, idealize edilmiş burjuva zekâsından başka şey değildi. Fransız Devrimi, düşünülmekte olan bu rasyonel (akli) topluma ve devlete bir gerçeklik kazandırmıştı. Ama yeni kurulan kurumlar geçmişteki kurumlara nisbetle daha rasyonel olsalar da, mutlak olarak rasyonel olmaktan bir hayli uzaktılar. Akla uygun Devlet düşüncesi boşa çıkmıştı. Rousseau'nun toplumsal sözleşmesi, gerçekliğini Terrör yıllarında bulmuştu. Kendi politik gücünden şüpheye düşmüş olan burjuvazi, bu durumdan kurtulabilmek için önce Directoire'ın (26) ahlâksızlığına, sonra da Bonapart'ın zorbalığına sığınmıştı. Gerçekleşeceği söylenen ebedi barış, sonu gelmez bir saldırgan savaş haline gelmişti. Akıl üzerine temellendirilmiş olan toplumun da eskilerinden daha iyi bir alınyazısı olmamıştı. Yoksullarla zenginler arasındaki çelişme, genel bir refah içinde eriyip gidecekken, daha sert ve belirgin hale gelmişti. Öte yandan, bu çelişmeyi hafifleten loncalar ve başka imtiyazlar ortadan kaldırıldığı gibi, çelişmenin daha yumuşatılmasını sağlayan Kilisenin yardım kurullarının faaliyetleri de ortadan kaldırılmıştı. Sanayi kapitalist bir temel üzerinde gelişmesi,

---

(26) Fransa'da 27 Ekim 1795'den 19 Kasım 1799'a kadar süren ve Napolyon tarafından devrilen hükümet.

emekçi kitlelerin yoksulluğunu ve sefaletini toplumun hayati önem taşıyan bir özelliği haline getirmişti. İşlenen cürümlerin sayısı her geçen yıl biraz daha artıyordu. Ticaret, meşru bir dolandırıcılık haline her gün biraz daha geliyordu. Devrim'in «kardeşlik» sözü, rekabetin yarattığı çatışmalar ve hileler içinde kaybolup gitti. Genel ahlâksızlık, zorbalığın ve baskının yerini almıştı artık. Altın, toplumsal hayatın en önemli manivelası olmak bakımından kılıcın yerine geçmişti. Derebeyinin yaptıklarını şimdi fabrika patronu yapıyordu. Fahişelik, görülmedik ölçüde artmıştı. Evlilik, daha önceden de olduğu gibi, kadınların vücutlarını satışlarının meşru bir biçimi olmak niteliğinden kurtulamamıştı. Birbirlerini aldatan eşlere, her zamankinden daha sık rastlanıyordu. Kısacası, filozofların vaadettikleri şeylerin yanında, aklın zafere ulaşmasından sonra ortaya çıkan politik ve toplumsal kurumlar bu vaadlerin birer **karikatüründen** başka şey değildi. On sekizinci yüzyılın sonunda, bu acayip durumu farkedenden insanların ortaya çıkması gerekiyordu ve çıktı. 1802 yılında Saint-Simon, **Lettres de Genève**'i (Cenevre Mektupları) yayınladı; teorisini 1799'da tamamlamış olan Fourier ilk eserini 1808 de yayınladı; 1 Ocak 1800 de Robert Owen, New - Larnark'a (27) hareket etti.

O çağlarda, kapitalist üretim ve burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çatışma henüz emekleme çağındaydı. Büyük sanayi sadece İngiltere'de gelişmeye başlamıştı ve henüz Fransa'da bilinmiyordu. Üretim biçiminde bir devrim yapılmasını gerektiren çatışmalar ancak büyük sanayiden doğabilir. Bu çatışmalar büyük sanayiın yarattığı sınıflar arasındaki çatışmalar olarak kalmaz, ama aynı zamanda üretim güçleri ile mübadele biçimi arasında da kendini gösterir. Bundan başka, sözü geçen büyük sanayi, kendi devâsa üretim güçlerinin içinde, bu çatışmaları çözecek araçları da yaratır. 1800 yılında, ye-

---

(27) Bakınız: Sayfa: 66...

ni toplumsal şartlardan doğan çatışmalar yeni yeni ortaya çıktıkları için, bu çatışmaların çözülmesi problemi de aynı ölçüde güç oluyordu. Terrör sırasında, bir aralık iktidarı ele geçiren Paris'in yoksul halk kitleleri, o günkü şartlar içinde böyle bir iktidarın mümkün olabileceğini göstermekle kaldılar. Çünkü, proletarya, yeni bir sınıfın çekirdeğini kurabilmenin gerektirdiği ölçüde yoksullar kitlesinden ayrılmış ve kendi başına ortaya çıkmış değildi. Proletarya, henüz, kendi başına herhangi bir politik davranışa girecek gücü kazanmamış olan ve dışardan gelecek üstün bir yardıma ihtiyaç duyan bir zavallılar ve yoksullar kitlesiydi.

Bu tarihî durum, sosyalizmin kurucularını da etkilemişti. Az gelişmiş bir üretimden ve az gelişmiş bir sınıf çatışmasından bir takım kusurlu teoriler ortaya çıkmıştı. Tam gelişme haline ulaşamamış ekonomik şartlara bağlı olan ve bu şartların içinde bulunan çözümler, yani toplumsal problemlerin çözümleri, sırf düşünme ve hayal gücü ile insan kafasında gerçekleştirilmişti. Toplum, alışılmış davranışlara aykırı durumlar ve davranışlar gösteriyordu. Öyleyse, âhengin yeniden kurulması aklın en önemli problemi olarak ortaya çıkıyordu. Yani, yepyeni ve eksiksiz bir toplumsal sistem yaratmak gerekiyordu. Bu sistemi, propaganda yoluyla topluma kabul ettirmek ve gerekirse bu amaç için örnek-sömürgeleler kurmak zorunluuydu. Demek ki, bu yeni sistemler birer ütopya olmağa mahkûmdular. Ayrıntıları (teferruatları) üzerinde ne ölçüde dikkatli ve geniş biçimde çalışılırsa, o ölçüde fantastik sistemler haline dönüşüyorlardı.

Bunları söyledikten sonra, sözü geçen sistemlerin, artık geçmişin malı olan fantastik yanları üzerinde durmayalım. Edebiyat ve felsefe bakkalları, bugün bizi güldüren bu fantasmagorileri inceleyip dursunlar; ya da bu ütöpik rüyaların karşısında kendi şaşmaz akıllarının üstünlüğünü ortaya koysunlar. Bizim yapmamız ve sevinç duymamız gereken iş, sözü geçen edebiyatçıların

ve felsefecilerin hiç bir zaman görmedikleri özellikleri, yani bu fantastik kabuğun içinde bulunan **dahiyane** düşünceleri aramak ve ortaya çıkarmaktır.

Fransız Ütopyacılığı: Saint Simon, Fourier.

Saint Simon, daha **Lettres de Genève**'de, insanların çalışması gerektiğini ve Terrör çağının, yoksul kitlelerin egemenlik çağından başka bir şey olmadığını söylüyordu. 1802 yılında, Büyük Fransız Devrimi'ni, asiller, burjuvazi ve yoksullar arasında geçen bir mücadele gibi görmek gerçekten dâhiyane bir kavrayıştı. Saint-Simon, 1816 yılında, politikanın üretim biliminden başka bir şey olmadığını ve ilerde **ekonominin** içinde eriyeceğini öngörmüştü. Ekonomik şartların, politik kurumların temeli olduğu düşüncesi, burada, henüz tohum halinde kendini göstermektedir. Ama Saint - Simon'un yukarıdaki görüşünde, insanların teşkil ettiği politik hükümetin belli bir takım şeyleri yöneten, daha doğrusu üretim sürecine (vetiresine) yön veren bir kurum halinde görülmüş olduğu apaçıktır. (28) Yani, Saint - Simon, son yıllarda üzerinde bir hayli gürültü edilen bir düşünmeden yani Devletin ortadan kaldırılması düşüncesinden söz etmektedir. Müttefiklerin 1814 te Paris'e girişlerinden hemen sonra ve 1815 yılında Yüz Gün Savaşı sırasında, Avrupa'nın barış içinde yaşaması ve gelişebilmesi için biricik çarenin Fransa ile İngiltere'nin dostluk kurması ve bu iki ülkenin de Almanya ile ittifak yapması olduğunu ileri sürerek, görüş bakımından çağdaşlarını ne kadar geride bıraktığını açıkça ispat ediyordu. 1815 yılının Fransızlarına, Waterloo galipleri ile dostluk

---

(28) Hegel'ci okulun sık sık kullandığı bu terim, yani süreç (**processus - vetire**), ilerleme, gelişme, bir bütün teşkil eden fenomenlerin ilerleyecek biçimde ardarda gelişleri anlamına gelir. Öyleyse, «Üretim süreci» deyişimi de üretimi teşkil eden fenomenlerin serisi demektir.

kurmalarını söyleyebilmek için insanın olağanüstü bir cesaret göstermesi gerektiği besbellidir.

Saint - Simon'da, daha sonraki sosyalistlerin ileri sürdükleri düşüncelerin hemen hepsini (doğrudan doğruya ekonomik olan görüşler hariç) içinde taşıyan dâhiyane bir kavrayış genişliği bulduğumuz gibi, Charles Fourier'de de o günkü toplumsal şartların heyecanlı ama aynı zamanda derine inen bir eleştirmesini buluyoruz. Fourier, burjuvaziyi, Devrim öncesinin coşkun peygamberleri ve devrim sonrasının dalkavukları ile birlikte olduğu gibi ele almaktadır. Fourier, burjuva dünyasının maddî ve manevî sefaletini hiç çekinmeden ortaya koyar; bu sefaleti filozofların parlak vaadleri ile karşılaştırır; aklın egemenliğini gerçekleştirmiş olacağı vaadedilen bir uygarlığın herkese rahat ve güven içinde yaşamayı sağlayışı ve insanın içinde en kusursuz hale geldiği bir toplum ideali ile, burjuvazinin gerçek dünyasını karşılaştırır; bu gerçek dünya ile çağdaş ideologların pespenbe dünyası arasındaki farkı gözler önüne serer; her yerde en feci ve sefil gerçeğin en şişirilmiş tumturaklı sözlerle nasıl bir arada bulunduğunu gösterir; ve lâfazanlığa bütün gücüyle ve alaycılığı ile hücum eder. Fourier sadece bir eleştirmeci değildir. Sakin yaratılışlı olduğu için aynı zamanda yergici bir kimsedir; hattâ onun, gelmiş geçmiş yergici (heccav) yazarlarının en büyüğü olduğunu söyleyebiliriz. Devrim'in gücünü kaybetmesinden sonra, ortaya çıkan vurguncuları ve çağının Fransız ticaret hayatının korkunçluğunu hem çok güçlü bir biçimde hem de manevî bir açıdan belirtmiştir. Kadınların toplumsal durumu ve burjuvaların cinsel hayatı üzerine yaptığı eleştirmeler çok daha keskin ve yırtıcıdır. Fourier, bir toplumun genel gelişmişliğinin, ve hürlüğünün, kadının gelişmişliği ve hürlüğü ile ölçüldüğünü söyleyen ilk düşünürdür. Ama Fourier'nin en büyük yanı, toplumun tarihiyle ilintili görüşünde aranmalıdır. Fourier, toplumun tarihini dört bölüme ayırır: **Vahşilik, Barbarlık, Ataerkillik (Pederşahilik) ve Uy-**

garlık. Fourier, bu sonuncusuyla, burjuva uygarlığını kasdetmektedir. Daha sonra, barbarlık çağında görülen her çeşit kötü alışkanlığın, uygarlık düzeni tarafından, içinde bulunduğu basit halden karmaşık bir hale nasıl getirildiğini; iki anlamlı, ve iki yüzlü bir duruma nasıl ulaştığını açıklar. Uygarlığın bir «kısır döngü» (fasit daire) içinde dönüp durduğunu, bir türlü çözemediği çelişmeleri durmadan yarattığını ve sonunda, her zaman, aradığı ya da aradığını ileri sürdüğü şeylerin tam tersine ulaştığını; nitekim «yoksulluğun, bolluğun kendisinden doğduğunu» söyler. Bu örnekler, Fourier'nin, diyalektiği, çağdaşı Hegel kadar ustalıklarla kullandığını açıkça göstermektedir. Çağdaşları, insanın yetkinliği (mükemmelliği) üzerinde sonu gelmez lâfazanlıklar ederken, Fourier, her çağın bir yükseliş bir de iniş dönemi olduğunu gösteriyor ve bu görüşünü insanoğlunun geleceğine uyguluyordu. Kant'tan beri, tabiat bilimi, göksel cisimlerin gelecekteki ölümlerini kabul ediyorsa, Fourier'den sonra da, tarih bilimi, insanlığın gelecekteki ölümünü görmezlikten gelemez.

İngiliz Ütopyaçılığı: Robert Owen.

Devrim fırtınası Fransa'yı kasıp kavururken, bu kadar gürültülü olmayan ama önem bakımından da Fransız Devriminden aşağı kalmayan bir başka devrim İngiltere'de gerçekleşiyordu. Buhar gücü ve makine-araç, manüfaktürü (elyapımını) büyük sanayi haline getirerek, burjuva toplumunun bütün temellerini altüst etmişti. Manüfaktürün ağır aksak işleyişi yüksek basınçlı bir üretim çağının fırtınalı havasına yerini bırakmıştı. Gittikçe artan bir hızla, toplum, büyük kapitalistler ve sömürülen işçiler halinde iki bölüme ayrılmağa başlamıştı; o çağa kadar toplumun en sağlam sınıfı olan küçük - burjuvazi, güç bir hayat süren ve durumundan en az emin olan bir gezici zanaatkârlar ve küçük ticaret erbabı haline gelmişti. Oysa, bu yeni üretim biçimi henüz yükselme çağındaydı; normal bir üretim biçimi sayılacak çağ-

daydı. Şartlar gözönünde tutulacak olursa, bundan başka bir üretim biçimi düşünülemezdi. Ama, bütün bunlara rağmen, daha yükselme devrinde, acayiplikler yaratmağa başlamıştı: büyük şehirlerin kıyısında yersiz yurtsuz insanların büyük sayıda toplanarak korkunç şartlar içinde yaşamalarına; ataerkil ve ailevi bağlantıların kökte yıkılışına, insanların akıl almayacak kadar fazla çalıştırılmasına, (özellikle kadınların ve çocukların dayanamayacakları kadar uzun bir süre ve güç şartlar içinde çalıştırılmalarına), ve yepyeni şartlar içine atılmış olan işçi sınıfının manevi bakımından büsbütün çöküşüne yol açmıştı. İşte bu yıllarda, henüz yirmi dokuz yaşında bir fabrikatör ortaya çıktı. Bu adamın, kişiliğinde, yücelik derecesine varan çocukça bir yan ile, insanları yönetmek konusunda pek az kimsede bulunan bir kabiliyet yanyana bulunuyordu. Robert Owen, on sekizinci yüzyıl filozoflarının maddeci öğretisini benimsemişti. İnsan karakterinin, bir yandan tabii yapısının, öte yandan hayatının içinde geçtiği şartların etkisinde (özellikle gelişme çağındaki hayat şartlarının etkisinde) belirlendiğini ve bunların ürünü olduğunu kabul ediyordu. Owen'in çağdaşları olan fabrikatörler, sanayi devrimini, bulanık suda balık avlıyarak büyük servetler yapmayı mümkün kılan bir kargaşa ve kaos olarak görmüşlerdi. Oysa, Owen, sanayi devrimini kendi düşünce ve iddiasını ispatlayarak, kargaşaya ve kaosa bir düzen verebilmesini mümkün kılan bir şey olarak gördü. Daha önce bu konuda, Manchester'de başarılı bir deneme yapmıştı. Deneme yaptığı yerde, beş yüz kişilik bir fabrikanın müdürüydü. 1800 ile 1829 yılları arasında, İskoçya'daki büyük iplik fabrikası New - Lanark'da yardımcı direktör olarak çok daha serbest bir biçimde çalışmış ve Avrupa'da ün kazanmasını sağlayan başarılar elde etmişti. 2500 kadar işçinin teşkil ettiği bir topluluğu (bu topluluk içindeki insanların çoğu çeşitli yerlerden gelen umudsuz kimselerdi), örnek bir topluluk haline getirmişti. Bu toplulukta, sarhoşluğa, polise, mahkemeye,

yardım teşkilâtlarına ve özel yardım denilen şeylere ihtiyaç duyulmamıştı.

Bu sonuçlar, işçilerin, insana yakışır şartlar içinde çalışmalarının sağlanmış olmasının ve yetişen gençlerin yakından ve dikkatle izlenmiş bulunmasının sonucuydu. Owen, çocuk yuvalarının ilk mucididir. Çocuk yuvalarını, New-Lanark'da ilk olarak uygulayan da Owen'dir. Bu yuvalarda, iki yaşından sonra bütün çocuklar okula gönderiliyorlar ve yeni hayatlarını çok sevdikleri için eve girmek istemiyorlardı. Rakipleri, işçilerini günde 13 ya da 14 saat çalıştırdığı halde, Owen sadece 10 buçuk saat çalıştırıyordu. Fabrikayı dört ay çalışmaz hale getiren bir pamuk krizi sırasında, işçiler ücretlerini tam olarak almışlardı. Bütün bunlara rağmen fabrika çok kâr etmiş ve son günlerine kadar, sahiplerine büyük kazançlar sağlamıştı.

Ama bunlar Owen'ı doyurmuyordu. İşçilerine sağlamış olduğu çalışma şartlarını yetersiz buluyordu. «Bu insanlar benim kölelerim» diyordu. Owen'in sağlamış olduğu ve öteki işçilerinkine nisbetle daha iyi olan çalışma şartları, çalışanların karakterlerini ve zekâlarını rasyonel ve tastamam bir biçimde geliştirmekten uzaktı. Manevî güçlerin serbest bir biçimde çalışmasını sağlamak bakımından ise daha yetersizdi.

«2500 kişilik küçük bir insan topluluğu, elli yıl önce 60.000 kişinin yapamayacağı ölçüde bir üretim yapıyor ve toplumun yararına gerçek zenginlikler yaratıyordu. Şimdi ben, bu 2500 kişinin tükettiği (istihlâk ettiği) zenginlik ile 600,000 kişinin tüketeceği zenginlik arasındaki farkın nereye gittiğini soruyorum.»

Bunun cevabını bulmak kolaydı. Sözü geçen zenginlik, müessese sahiplerine koydukları sermaye üzerinden yüzde beş ve ayrıca üç yüz bin İngiliz lirası kâr sağlamaya yaramıştı. New - Lanark için geçerli olan bu durum, İngiltere'nin bütün öteki fabrikaları için daha da geçerliydi.

«Makinelerle yaratılan bu yeni zenginlik olmasaydı

Napolyon'un yenilmesiyle sona eren savaşlar başarılı bir biçimde yürütülemez ve toplumun aristokratik temelleri korunamazdı. Ama, bu yeni zenginlik, işçi sınıfının yaratmış olduğu bir şeydi.»

Demek ki bu zenginliğin işçi sınıfına ait olması gerekiyordu. O güne kadar bir azınlığın zenginleşmesinden ve kitlelerin boyunduruk altına alınmasından başka işe yaramamış olan yeni ve güçlü üretim kuvvetlerini bir toplumsal reorganizasyonun temeli ve ortaklaşa refah için kullanılması gereken bir şey olarak görüyordu Owen. Owen'in sosyalizmi, ticarî hesabın sonucu denilebilecek olan ve işadamlarına yakışan bu pratik düşünceden doğmuştu işte. Owen bu pratik yanını hiç bir zaman kaybetmedi. Nitekim 1823 yılında, İrlanda'nın sefil durumuna, sosyalist topluluklar kurarak çare bulmak teklifini ileri sürdü. Bu konuda yaptığı projeye tesis masraflarını, yıllık harcamaları ve tahmin edilen kazançları belirten ayrıntılı bir bölüm de ekledi. Owen'in bu reform plânı teknik ayrıntılar ve pratik bilgi bakımından öyle kusursuzdur ki, reform metodunu kabul eden bir kimsenin, teknik bakımdan bile itiraz etmesi kabil değildir.

Owen'in sosyalizmi kabul edişi hayatının dönüm noktası oldu. İnsan-sever bir kimse olmakla yetindiği süre, servet, ün, şeref ve hayranlık kazanmıştı. Yalnız burjuvalar değil, devlet adamları ve prensler de kendisini dinliyor ve düşüncelerine katılıyorlardı. Ama Owen, sosyalizmin öncüsü olarak ortaya çıkınca iş değişti. Owen, her çeşit toplumsal reformun karşısına üç büyük engelin dikildiğini söylüyordu: Özel mülkiyet, din ve evliliğin o günkü biçimi. Bunlara saldıracak olursa başına gelecekleri biliyordu; resmî toplumdan atılması ve toplumsal durumunu kaybetmesi işten değildi. Ama Owen'i hiç bir şey durduramadı ve tahmin ettikleri başına geldi. Resmî toplumdan atıldı, gazeteler onun hakkında tek bir satır bile yazmadılar ve bütün bunların üstüne, Amerikada' yaptığı sosyalist denemeler başarısızlığa

uğradığı için bu denemelere harcamış olduğu bütün servetini de kaybetti. Ama işçi sınıfının içinde otuz yıl daha mücadeleye devam etti. İngiltere’de, işçi sınıfının yararına gerçekleşmiş olan her harekette ya da bu sınıfla ilgili olan her toplumsal harekette Owen’ın adı vardır. Nitekim beş yıllık mücadeleden sonra, 1819 yılında, kadınların ve çocukların fabrikalarda çalışma saatlerini kısıtlayan ilk kanunun çıkmasını sağladı. İngiliz sendikalarının büyük bir sendika - birliği halinde toplanmalarını sağlayan ilk kongreye başkanlık etti. Sosyalist bir düzene geçişin basamağı olmak üzere bir yandan kooperatif derneklerini (bu tüketim ve üretim kooperatifleri hiç olmazsa tüccarın ve fabrikatörlerin ile de gerekli kimseler olmadığını pratik bir biçimde ispat etmişlerdir), öte yandan, birimi çalışma saatiyle belirlenmiş bir kâğıt - para aracılığı ile emek ürünleri alış-verişinin yapıldığı emek pazarlarını kurdu. Bu kuruluşlar başarısızlığa uğradılar (başka türlü olamazdı zaten) ama Proudhon’un 1848 de kurduğu **Mübadele Bankası**’nın ilk örnekleri olmak niteliğini taşıdılar. Aralarındaki tek fark Owen’ın yaptıklarının, toplumsal hayatın bütün kötülüklerinin bir karışımı olmaması ve toplumun daha köklü bir değişimine doğru atılmış bir iki adım olmak niteliğini taşımasıydı.

Hegel’ci Diyalektik

Bu sırada, on sekizinci yüzyıl Fransız felsefesinin yanı sıra ve onun ardından modern Alman felsefesi de geliyordu. Bu felsefe en yüce noktasına Hegel’de ulaştı. Hegel’in en büyük üstünlüğü, **diyalektiği** düşüncenin en yüce biçimi olarak görmesi ve bu biçime yani diyalektiğe dönmesidir. Eski Yunan filozoflarının hepsi doğuştan diyalektikciydi. Aralarında ansiklopedik bilgiye ve düşünceye en fazla sahip olan Aristoteles, diyalektik düşüncenin temel biçimlerini incelemişti. Onyedinci ve onsekizinci yüzyılın felsefesi, parlak diyalektikçiler yetiştirmesine rağmen (Descartes, Spinoza. v.b.) özellikle

İngiliz düşüncesinin etkisinde, metafizik denilen düşünce biçimine kaymıştı. Bu metafizik düşünce metodu on sekizinci yüzyıl Fransız düşünlerinin hemen hepsinde (hiç olmazsa tüm felsefî olan eserlerinde) görülür. Bununla birlikte, salt felsefenin dışında kalan alanlarda, bu yüzyılın Fransızları da diyalektiğin şaheserlerini ortaya koyabilmek başarısını göstermişlerdi. Örnek vermiş olmak için Diderot'un **Rameau'nun Yeğeni** ve Rousseau'nun **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma** adlı eserlerini söyleyebiliriz. Şimdi, sözü geçen iki metodun temel karakterlerini kısaca gözden geçirelim.

Tabiatı, insan tarihini ya da kendi zihni faaliyetimizi incelemeye kalktığımız zaman, çeşitli bağlantıların ve karşılıklı etkilerin içiçe geçtiği karmaşık bir görünüşle karşılaşırız. Olayların ve varlıkların nasıl idiyseleler öyle kalmadıklarını, yerlerinin değiştiğini, yapılarının ve özlerinin değişime uğradığını, her şeyin hareket ettiğini, değiştiğini, doğup öldüğünü ve ortadan kaybolduğunu görürüz. Dünyanın böylece ilkel ve çocuksu ama doğru bir biçimde kavranması eski Yunan filozoflarının da benimsediği bir görüştü. Bu görüşü ilk olarak apaçık bir biçimde dile getiren filozof Herakleitos'dur. Herakleitos şöyle diyordu: **Her şey hem vardır hem yoktur.** Çünkü her şey akmaktadır, her şey durmadan dönüşmekte, oluşmakta, değişmekte ve ortaya çıkıp ortadan kaybolmaktadır. Gerçek dünyanın fenomenlerinin bütününe aslına uygun biçimde dile getirmesine rağmen, bu görüş, dünyanın ayrıntılarını (teferruatını) açıklamaya yetmez. Karşımızdaki görünüşü teşkil eden bu ayrıntıları açıklamadıkça, bütün hakkında (yani gerçek dünyanın fenomenlerinin bütünü hakkında) kesin bir fikre ulaşamayız. Bu ayrıntıları tanımak ve bilmek için, onları içinde buldukları tabii ve tarihî olaylar zincirinden çekip çıkarmak ve tek başlarına, kendi nitelikleri, kendi tikel (cüz'î) nedenleri ve etkileri bakımından incelememiz gereklidir. Bu tabii ve tarihî bilimlerin işi-

dir. Bu bilimler, klâsik çağın Yunanlıları arasında, çok haklı olarak ön plâni alamazdı. Çünkü klâsik Yunanlıların bu bilimler için gerekli malzemeyi daha önceden hazırlamış olmaları gerekiyordu.

Tabiat bilimlerinin temelleri ancak İskenderiye çağı Yunanlıları ve daha sonra Ortaçağ Arap bilgileri tarafından atıldı. Gerçek tabiat bilimi on beşinci yüzyılın ikinci yarısından başlamış ve günümüze kadar gittikçe daha hızla gelişmiştir. Tabiatın bilgisi konusunda son dört yüz elli yıl içinde gerçekleştirilmiş olan devâsa gelişmeleri mümkün kılan şartlar arasında şunlar vardı: tabiatın, bu tabiatı kuran parçalarına geri götürülmesi; çeşitli fenomenlerin ve nesnelere belirli sınıflar halinde birbirinden ayrılması, anatomik görünüşleri bakımından değışirlik (variation) gösteren organik varlıkların iç yapılarının incelenmesi. Ama bu metod, bize, tabii nesnelere ve süreçleri (vetireleri), içinde buldukları bütünden ilintisiz olarak, bir başlarına incelemek alışkanlığını da vermişti. Böylece, bütünden ayrı olarak ele alınan tabii nesnelere ve süreçler, hareketlilikleri içinde değil durgunlukları içinde inceleniyor ve değışen değil oldukları gibi kalan gerçekler gibi yani canlılıkları içinde değil ölü olarak inceleniyorlardı. Sonunda, Bacon ve Locke sayesinde, tabiat bilimlerinden felsefeye aktarılan bu inceleme biçimi son yüzyılların felsefesinde görülen dar düşünceyi yani metafizik metodu yarattı.

Diyalektik Metafizikğin Karşıtıdır.

Metafizikçiye göre, eşya ve bu eşyanın düşüncedeki yansıması (aksi) yani kavramlar, birbiri ardından ya da biri olmaksızın ötekisi ele alınabilecek olan, kaskatı, hareketsiz, değışmez ve her zaman nasılsa öyle kalacak olan inceleme konularıdır. Metafizikçi orta terimi olmayan antitezlerle düşünür, evet ve hayır'la konuşur; bunun ötesinde bulunan her şey, onun gözünde değersizdir. Bir şeyin ya var olduğunu, ya da var olmadığını

söyler. Herhangi bir şeyin hem kendisi, hem de kendisinden başka bir şey olabileceğini kabul etmez. Metafizikçinin gözünde, olumlu ile olumsuz, neden ile etki birbirlerini daima dışarda bırakırlar. Neden ile etki birbirinin tam karşıtıdır.

Bu görüş biçimi, ilk bakışta pek akla yakın görülebilir. Çünkü bu görüş, **ortak anlayış** (sens çommun) denilen şeyin kabul etmiş olduğu görüştür. Ama kendi alanında, gerçekten saygı değer bir şey gibi görünen bu ortak anlayış, inceleme ve araştırmanın sınırsız dünyasına çıktığı zaman acayip maceralar yaşamak zorunda kalır. Ele alınan nesnenin özüne göre değişen çeşitli genişlikteki alanlar için ne kadar gerekli ve uygun olursa olsun, metafizik metodun gelip dayandığı bir sınır vardır ve bu sınırın ötesinde tek yanlı, dar ve soyut bir hale gelerek çözülmez çelişmeler içine düşmesi hiç bir zaman kaçınılmayacağı bir sonuçtur. Çünkü metafizik metod, tek tek nesnelere incelerken, onların ardarda gelişini; bu nesnelere varlıklarını incelerken, oluşlarını ve ortadan kalkışlarını; hareketsiz hallerini incelerken hareketliliklerini unuttur; yani ağaçlar ormanının görülmesine engel olurlar.

Söz gelimi, günlük hayatta bir hayvanın ölü mü, yoksa canlı mı olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Ama bu konuya daha yakından bakacak olursak, problemin çok daha karışık ve çözümü zor olduğunu kavrarız. Nitekim, ana karnındaki bir çocuğu öldürmenin hangi sınırdan sonra cinayet sayılabileceğini tesbit etmeğe çalışan hukukçular bu güçlüğü çok iyi bilirler. Ayrıca, ölüm anını tesbit etmek de aynı ölçüde güçtür. Çünkü fizyoloji, ölümün bir anda gerçekleşen bir olay olmayıp, çok uzun bir süreç olduğunu göstermiştir. Bundan başka, her organik varlık, belli bir anda hem kendisi hem de kendisi - olmayandır; her an, bir takım yabancı maddeleri alıp özümlemeler (temessül eder) ve başka bir takım maddeleri dışarı atar; her an, vücudunun hücrelerinden bir kısmı ölür ve bir kısmı yeniden teşekkül eder; belli

bir süre sonunda, vücudun maddesi tamamen yenileşir ve başka maddi atomlar onun yerini alırlar. Bundan ötürü, her organik varlık her zaman, hem aynı organik varlıktır, hem de bir başkasıdır. Eşyayı daha yakından inceleyecek olursak, bir çelişmenin olumlu ve olumsuz olan iki kutbunun karşıt oldukları kadar da birbirinden ayrılmaz şeyler olduklarını ve antitez değeri taşımalarına rağmen birbirine geçtiklerini görürüz. Nitekim neden ve etki dediğimiz şeyler de ancak tikel (cüz'î) bir olaya uyguladığımız zaman değer taşıyan tasarımlardır (tasavvurlardır), ve bu tikel olayı dünyanın bütünü ile olan ilintisinde kavrayacak olursak nedenin ve etkinin ortadan kaybolduklarını ve evrensel karşılıklı etki içinde eridiklerini görürüz. Evrensel karşılıklı etki içinde neden ve etkiler devamlı olarak yer ve görev değiştirdikleri gibi şimdi ve burada etki olan şey daha sonra ve başka bir yerde neden haline gelmekte ya da bunun tersi olmaktadır.

Bu tabii süreçler ve düşünce metodlarının hiç biri metafizik düşüncenin çerçevesi içine girmez. Oysa bunun tam tersine, eşyayı ve eşyanın kavramsal yansılarını ilintileri ve bağılıkları; zincirleşmeleri, hareketleri, doğuşları ve sona erişleri içinde ele alan diyalektik için, yukarda sözü geçen süreçler bu düşünce biçiminin doğruluğunu gösteren şeylerdir. Tabiat, diyalektiğin doğruluğunun her an ispat edildiği bir alandır. Nitekim, tabiat bilimleri, sayısı hergün biraz daha artan olaylarla diyalektiğin doğruluğunu göstermekte ve bu olaylar, son çözümlemede (tahlilde), tabiatta metafiziğin değil diyalektiğin egemen olduğunu ispat etmektedirler. Ama, diyalektiğe uygun olarak düşünmeyi öğrenmiş bilginlere az rastlandığı için, bilimsel buluşlar ile bugün geçerlikte olan düşünce metodu arasında ortaya çıkan çatışma, tabii bilimlerin teorilerinin niçin arapsaçına döndüğünü açıklamaktadır. Doğrusu bu çatışma, öğretmenleri olduğu gibi öğrencileri; yazarları olduğu gibi okurları da umudsuzluğa düşürmektedir.

Evrenin ve insanlığın gelişmesini ve evrimini (tekâmülünü) içine alan gerçeğe uygun bir tasarım (tasavvur); ve bu evrimin insan kafasındaki yansıması, ancak diyalektik yoluyla ve oluş ile bitişin, ilerleyişlerin ve ve gerileyişlerin gözönünde tutulması ile dile getirilebilir. Modern Alman felsefesi, başlangıcından itibaren bu gözüpek yolu seçmişti. Nitekim Kant, Newton'un hiç değişmeyen güneş sistemini ve ilk dürtü verildikten sonra ebediyen devam edip gitmesi düşüncesini, bir çeşit tarihî süreç halinde görerek ilk çalışmalarını yapmış ve meslek hayatına başlamıştı. Kant, güneşin ve bütün gezegenlerin, bir eksen çevresinde dönen bir bulutsu (nébuleuse) kitleden doğduğunu söylemişti. Ayrıca bu düşünceden şu sonucu da çıkarmıştı: güneş sistemi belli bir zamanda ortaya çıkmış olduğuna göre, belli bir zamanda sona erecektir. Bu tez elli yıl sonra Laplace tarafından matematik olarak ispat edilmiş ve bir yüz yıl sonra, spektroskop çözümlenmeleri, uzayda (fezada) akkor halinde bu çeşit gazımsı kitlelerin çeşitli yoğunlaşma derecelerinde mevcut olduğunu ispat etmiştir.

Bu yeni Alman felsefesi Hegel felsefesinde özetlenmişti. Hegel'in felsefesi, ilk olarak (asıl üstünlüğü ve önemi de burdadır), bütün tabiat dünyasıyla birlikte tarih dünyasını ve manevi dünyayı bir hareket, bir değişme ve sürekli bir evrim olarak görmüş ve bu evrimin (tekâmülün) iç bağlantısını (zincirleşimini) göstermeğe çalışmıştı. Bu görüş açısından, tarih, anlamsız zorbalıkların karmakarışık bir topluluğu olarak değil (bu zorbalıkların hepsi felsefi akıl bakımından aynı biçimde mahkûm edilebilirdi), insanlığın evrimi olarak görülüyordu. İnsan düşüncesinin çözmesi gereken problem, bu evrimin ağır ilerleyişini izlemek ve dış görünüş bakımından rastlantının eseri gibi görünen fenomenlerin gizli kanununu ve mantığını bulmağa çalışmaktı.

Hegel'in İdealist Hatası

Hegel'in bu problemi çözememiş olmasının bizim

bakımımızdan pek önemi yoktur. Hegel'in unutulmaz üstünlüğü bu problemi ortaya atabilmiş olmasıdır. Hegel, Saint - Simon ile birlikte gününün en ansiklopedik kafası olduğu halde, yine de kendi özel bilgileri ve çağının sınırlı görüş ve bilgileri dolayısıyla belli bir yere kadar ulaşmış bir düşünürdü. Ayrıca, Hegel idealistti. Yani zihindeki fikirleri gerçek dünyanın nesnelere ve hareketlerine şu ya da bu ölçüde soyutlanmış yansılar (akisleri) olarak göreceğine, bu nesnelere ve gerçek dünyada ortaya çıkan değişiklikleri fikirlerinin bir yansıması gibi görüyordu. Hegel'e göre, bir şeyin fikri, şeyin kendisinden daha önce varoluşuyordu. Ama bu fikrin nerede bulunduğu ve fikri olduğu şey ile ne gibi bir bağlantı içinde olduğu bilinmiyordu. Dünya, ezeli bir fikre uygun olarak yaratılmıştı; bu fikrin nesneleşmesinden ibaretti ve bundan ötürü, fikrin, gerçek dünyadan ayrı ve bağımsız bir varlığı varmış gibi düşünülüyordu. Bu görüş biçimi, gerçek dünya ile, aslında bu gerçek dünyanın bir ürününden başka şey olmayan beynin yarattığı fikirler arasındaki hakiki bağlantıları altüst etmişti. Hegel'in dehası, sisteminin her yerinde kendini gösterdiği ve felsefesinde hem tabiat bilimlerinin, hem de insanlık tarihinin ortaya çıkardığı problemlere karşı yüce düşünceler adım başında ileri sürüldüğü halde, bu sistem tümü bakımından, temelinde yatan hatayı yeniden ortaya koymaktan başka bir şey yapamamaktadır. Hegel felsefesi büyük bir başarısızlıktır, hem de bu çeşit başarısızlıkların sonuncusudur. Ayrıca, bu felsefe, öldürücü bir çelişmeyi de bağrında taşımaktadır. Hegel, bir yandan, haklı olarak insanlık tarihini, yapısı gereği sonsuz bir gelişme olarak görmekte (bundan ötürü, bu gelişmenin son durağı mutlak olduğu söylenen bir keşifte mevcut olamaz); öte yandan, kendi sisteminin bu mutlak hakikatin özeti olduğunu ileri sürmektedir. Bütün varlıkları kapsayan ve ebediyen geçerliymiş gibi ortaya konulmuş bulunan bir tarih ve tabiat sistemi, diyalektik düşüncenin temel kanunları ile çelişme haline

düşmek zorundadır. Ama bu, evrenin sistematik bir bilgisinin, imkânsız olduğunu değil, tam tersine, bu bilginin kuşaktan kuşağa dev adımlarıyla ilerlediğini söylemek demektir.

Tabiat Görüşünde Maddeciliğe Dönüş:

Bu Alman idealizminin hatası bir kere ortaya çıktıktan sonra, artık maddeciliğe dönmek gerekiyordu; ama bu maddeciliğin, onsekizinci yüzyılda ortaya çıkan metafizik ve tamamen mekanik karakter taşıyan maddecilik olmasına imkân yoktu. Mekanik maddecilik, devrimci atılmalılığı içinde, bütün tarihi, cürümlerin, budalalıkların ve çılgınlıkların bir araya gelişi gibi görmek safdilliğini göstermişti. Oysa modern maddecilik, bunun tam tersine, tarihte, insanlığın çoğu zaman kösteklenmiş ağır gelişmesini görmeğe çalışır ve bu gelişmenin kanunlarını ortaya çıkarmayı ödev edinir. On sekizinci yüzyıl Fransız düşünürleri de, Hegel de, tabiatı kendi kendinin her zaman aynı kalan ve daireler çizerek hareket eden bir bütün; Newton'un söylediği gibi ebedi göksel cisimleri olan ve Linne'nin dediği gibi değişmeyen canlı türlerine mâlik bulunan bir şey olarak görüyorlardı. Oysa modern maddecilik, bunun tam tersine, tabiat bilimlerinin en yeni ilerlemelerini bir araya getirip özetler. Bu yeni buluşlara göre, tabiatın da bir tarihi vardır ve göksel cisimler de, bu tabiatın içinde yaşayabilen canlı cinsleri gibi, ortaya çıkar ve ortadan kalkarlar. Her iki durumda da maddecilik kökü bakımından diyalektiktir ve bilimlerin üstünde yer almış bir felsefeyle hiç bir alış veriş yoktur. Her özel bilim, tabii ve tarihi olayların bütününün ve bu olaylarla ilgili bilimizin içindeki yerini gerçeğe uygun olarak açıkladıktan sonra, bu bütün üzerinde duran bir özel bilimin varlığı lüzumsuz bir şey haline gelir. Bütün bilimleri kapsayan felsefenin yerine, sadece tek bir bilim kalır. Bu bilim, düşüncenin ve kanunlarının bilimidir, ya-

ni mantık ve diyalektiktir. Bütün öteki bilimler, tarihin ve tabiatın pozitif bilimi içinde eriyip giderler.

Maddeciliğin Tarih Görüşü İçine Girmesi :

Tabiat görüşü konusundaki devrim, bilimin sağladığı pozitif malzemenin niceliğiyle orantılı olarak yavaş yavaş gerçekleşirken, tarih anlayışını kökünden değiştirmek zorunda bırakan bir takım tarihi olaylar, kendini göstermişti. 1831 de ilk işçi ayaklanması Lyon'da patlak verdi. 1838 den 1842 ye kadar ilk milli işçi hareketi (İngiliz Chartisme'i) en yüksek noktasına ulaştı. Proleterler ile burjuvalar arasındaki çatışma, Avrupa'nın en gelişmiş uluslarının tarihinin ön plânına geçmişti. Bu çatışma, büyük sanayi ve burjuvazinin yeni olarak elde ettiği politik üstünlük arttığı ölçüde şiddetlendi. Burjuva ekonomisinin, sermaye ve emek menfaatlerinin aynı şey olduğunu ileri sürüşü, serbest rekabetten evrensel bir uyumun (âhengin) ve zenginliğin doğacağını söylemesi, olayların ve gerçeklerin karşısında bütün değerini kaybetmiş ve yalanlanmıştı. Ne bu olaylar ne de bütün eksiklerine rağmen bu olayların teorik biçimde dile gelişi demek olan İngiliz ve Fransız sosyalizmi bilmezlikten gelinmiyordu artık. Ama hâlâ canlılığını koruyan eski idealist tarih anlayışı, ne maddî temellere dayanan sınıf çatışmalarını ne de herhangi bir maddî menfaatin varlığını kabul ediyordu. Üretim ve bütün ekonomik bağlantılar uygarlık tarihinin ikinci derecede önemli unsurları gibi ele alınıyorlardı. Ama yeni olaylar bütün tarihin yeniden gözden geçirilmesini gerektirince, tarihin, sınıf çatışmalarının tarihinden başka bir şey olmadığı; bu savaşkan sınıfların her yerde ve her zaman, içinde buldukları üretim ve mübadele biçiminin ürünleri oldukları yani çağlarının ekonomik bağlantılarının sonucu olmaktan başka bir nitelik taşımadıkları görülmüştü. Başka bir deyişle, belli bir toplumun ekonomik yapısı, bütün hukukî ve politik üstyapının, dinî ve felsefî görüşlerin ve bu topluma özgü (has) ku-

rumların üstyapısını anlayabilmek için incelememiz gereken gerçek temeli bize sağlıyordu. Böylece, idealizm, son sığınağı olan yerden yani tarih görüşünden çıkarılmış ve kovulmuştu. Tarihin maddeci bir anlaşılışı ortaya konmuş ve insanların bilincini (şuurunu) yaşama biçimleri ile açıklayabilmenin yolu bulunmuştu. Oysa o güne kadar, insanların yaşama biçimi düşünme biçimleri ile açıklanmağa çalışılıyordu.

Ama on sekizinci yüzyıl maddeciliği modern tabiat bilimleri ve diyalektik ile bağdaşmaz bir şey olduğu gibi, o güne kadar geliştiği biçim içinde sosyalizm de yeni maddeci tarih bilimi ile bağdaşmaz bir şey olarak kendini gösteriyordu. Eski sosyalizm, kapitalist üretimi ve sonuçlarını eleştiriyordu, ama bu üretim sistemini açıklayamıyor ve bundan ötürü onun hakkından gelemedi, sadece kötü olduğunu söyleyip sistemi reddediyordu.

Marx'ın İki Büyük Buluşu

Oysa, asıl problem, insanlığın gelişmesi içinde, kapitalist üretimin tarihi yerini belirlemek ve belli bir tarihi dönem için bu üretim biçiminin zorunlu olduğunu belirtmek ve buna dayanarak aynı üretim biçiminin gelecekte mutlaka ortadan kalkacağını göstermek; daha sonra, kapitalist üretimin gizli kalmış karakterini ortaya koymaktı. Çünkü sözü geçen üretim biçimi üzerinde yapılmış olan eleştirmeler, o güne kadar sadece bu üretim biçiminin uygunsuzluklarını ortaya koymuşlar ve bu uygunsuzlukları ortaya çıkaran nedenleri aynı ölçüde ele almamışlardı.

Bu, artık-değerin ortaya çıkarılmasıyla yapıldı. Böylece, karşılığı verilmemiş emeğe sahip - çıkılmasının ve bu sahip çıkıştan ayrılması kabil olmayan bir durumun yani işçinin sömürülmesinin kapitalist üretim biçiminin temeli olduğu ispat edildi. İşçinin emek gücünün, pazarda bir meta olarak sahip olduğu gerçek değeri ödediği zaman bile, kapitalistin bu gücten, onu almak için

verdiği değerden çok daha fazla değer çıkarabildiği ve bu artık - değerin, en sonunda, varlıklı sınıfların elinde biriken ve durmadan artan sermayenin kaynağı olan değerleri doğurduğu da ispat edildi.

Maddeci tarih görüşünü ve artık - değer kavramıyla kapitalist üretimin sırlarının açığa vuruluşunu, yani bu iki büyük buluşu Karl Marx'a borçluyuz. Bugün bütün ayrıntıları ve bütün bağlantıları geliştirilerek ortaya konması gereken sosyalizmi bir bilim haline getiren işte bu iki buluştur.

SOSYALİZMİN BİLİM ÇAĞI

Demek ki, her toplumsal düzenin temelini teşkil eden şey, önce üretim, sonra da ürünlerin mübadele biçimidir. Bu iki faktör, ele alınan her toplumda, servetin dağılışı ve bunun sonucu olarak, sözü geçen toplumu kuran sınıfların hiyerarşisini (silsilei meratibini) belirler. Öyleyse, herhangi bir toplumsal devrimin ya da başkalaşımın (istihalenin) belirleyici nedenlerini bulmak istiyorsak, bu nedenleri, insanların düşüncelerinde, ya da hakikat ve ebedî adalet hakkındaki yüce bilgilerinde değil, üretim ve mübadele biçimlerinin başkalaşımında, yani, ele aldığımız çağın felsefesinde değil, ekonomisinde aramalıyız. Tarihte, belli çağlardaki toplumsal kurumların akla-aykırı ve haksız şeyler olarak düşünüldüğünü; bir zamanlar aklın eseri olan şeylerin anlamsız şeyler gibi görüldüğünü, iyiliğin bir yük haline dönüşmüş olduğunu sık sık görüyoruz. Bu olayın anlamı nedir acaba? Bu olayın anlamı ve nedeni, üretim metodları ile mübadele biçimlerinin göze görünmeyen ve ağır bir değişiklik geçirmiş olması ve eskimiş ekonomik şartlara uygun olan toplumsal düzenin bu yeni metodlar ve biçimler ile uyuşma halinde bulunmayışıdır. Bu görüş açısı doğruysa, yeni ekonomik şartların, kendi içlerinde, şu ya da bu ölçüde, gelişmiş biçimde, bu görülen uygunsuzlukları ortadan kaldırma imkânları da taşıdıklarını söyleyebiliriz. Demek ki önemli olan bu imkânları düşünce yoluyla icat etmeğe kalkışmak değil,

ele alınan üretimin maddî olayları içinde bulmak ve ortaya çıkarmaktır.

Peki öyleyse, modern sosyalizmin, bugünkü düzen karşısındaki durumu nedir?

Üretim Güçlerinin Gelişmesi

Bugünkü toplumsal durum, şu anda egemen (hâkim) olan burjuvazinin yarattığı bir durumdur. **Marx'ın kapitalist üretim** diye adlandırdığı burjuva üretim biçimi, derebeylik düzeni ile; bölgelerin ve devletlerin imtiyazları ile ve korporasyonlarla toprak köleliğinin (servage) engelleri ile bağdaşması mümkün olmayan bir üretim biçimiydi. Burjuvazi, burjuva egemenliğini, serbest rekabet çağını, serbest seyahati, serbest sözleşmeyi, kanun önünde eşit olmayı ve burjuva hayatının öteki göz kamaştırıcı özelliklerini kurmak için, derebeylik düzenini yıkmıştı. Böylece, kapitalist üretimin serbest bir biçimde gelişebilmesi için bütün yollar açılmıştı. Büyük Fransız Devrimi sırasında, bu kapitalist üretimin en genel biçimi, hiç olmazsa Avrupa'da, işbölümü üzerine temellenmiş olan manüfaktüdü. Ama buhar ve âlet - makine (machine - outil) bu manüfaktür üretimini büyük sanayi haline getirince, burjuvazinin yönetimi altında ortaya çıkarılmış olan üretim güçleri inanılmaz bir hız ve genişlikle gelişmeğe başladılar. Belli bir gelişme aşamasına (safhasına) ulaşan manüfaktür, korporasyonların derebeylik düzeninden kalma engelleyici yanlarıyla karşılaşmak zorunda kalmıştı; nitekim, iyice gelişen büyük sanayi de kendisine dar gelen kapitalist üretim biçimi ile çatışma haline girmektedir. Yeni üretim güçleri, içinde buldukları burjuva sömürülme biçimlerini şimdiden aşmışlardır. Üretim güçleri ile üretim biçimleri arasındaki bu çatışma, ilk günah ile tanrısal adalet arasındaki çatışma gibi, sadece insan düşüncesinde doğmuş ve ortaya çıkmış bir çatışma değildir; bu çatışma olayların kendisinde bulunan, nesnel bir çatışmadır ve kendisini yaratmış olsalar da insan-

ların iradesinden ve davranışlarından bağımsızdır. Sosyalizm, olaylarda ve gerçeklerde kendini gösteren bu çatışmanın, insan düşüncesinde yansımından başka şey değildir. Düşüncede kendini gösteren bu yansının, ilkönce, çatışmadan doğrudan doğruya etkilenen sınıfın insanların yani işçi sınıfının insanların düşüncesinde ortaya çıkması, kolayca anlaşılacak bir şeydir.

Bireysel (ferdî) karakter taşımaya devam eden «üretim biçimleri» ile toplumsallaşmış (sosyalleşmiş) «üretim güçleri» arasındaki çatışma.

Bu çatışmanın özü acaba nedir?

Kapitalist üretimden önce, ortaçağda sadece küçük üretim yapıyordu ve bu üretimin temeli, üreticinin kullandığı üretim araçlarına sahip olmasıydı. Küçük köylü tarımı (özgür ya da serf köylü), ve şehirlerdeki zanaatkârlar için durum böyleydi. Çalışma araçları, yani toprak, tarım âletleri, dükkân ve zanaatkârın kullandığı âletler, bireye (ferde) aitti ve ancak bireysel kullanılışa elverişliydi; bundan ötürü sınırlı, önemsiz ve verimsizdiler. Zaten bu nedenden ötürü üreticinin kendi malı olarak kalabiliyorlardı. Bu sınırlı ve dağınık üretim araçlarını toplayıp genişletmek ve modern üretimin güçlü kaynakları haline sokmak kapitalist üretimin ve bu üretimi ortaya koyan burjuvazinin oynadığı tarihî roldür. Burjuvazinin on beşinci yüzyıldan başlayarak ve basit işbirliği (basit kooperasyon) manüfaktür ve büyük sanayi gibi üç dönemden geçerek bu tarihî işi nasıl yapmış olduğunu Marx, **Kapital'in** dördüncü bölümünde bütün ayrıntıları ile anlatmıştır. Yine bu bölümde, dağınık ve birbiriyle ilintisiz üretim araçlarını, burjuvazinin nasıl bir araya getirmiş olduğu ve büyük sayıda özel üretim gücünü, işçiyi ve âleti tek bir yönetim içine sokarak üretim araçlarının kendisini nasıl değişikliğe uğrattığı da açıklanmıştır. Böylece üretim araçları bireyselken (ferdî), toplumsal hale gelmişti. Daha önceleri bir bireyin (ferdin) ya da bütün bir

ailenin kuvveti, eski üretim araçlarını harekete getirmeye ve onları kullanmağa yettiği halde, şimdi bir araya toplanmış olan üretim araçlarını kullanmak için yüzlerce işçi gerekiyordu. Çıkrığın, dokuma tezgâhının ve demirci çekicinin yerini, iplik makineleri, mekanik tezgâh ve buharlı çekiç almıştı; atölyeler, içinde yüzlerce, hattâ binlerce işçinin çalışması gereken fabrikalara yerlerini bırakmışlardı. Üretim, bir seri bireysel fiillerden başka şey değilken, bir seri toplumsal fiiller haline gelmişti. Üretimde, topluluk bireyin yerine geçmişti.

Ama bu devrim sadece üretimde kendini gösterdi; eski mübadele biçimlerini etkileyemedi. Devrim, toplum hayatında işbölümü üzerine temellenmiş bir toplumsal ortamda gerçekleşiyordu. Toplum hayatındaki işbölümü, üreticilere ürettikleri ürünlerin mülkiyetini sağlar ve böylece sözü geçen ürünlerin meta niteliğinde ortaya çıkmalarını mümkün kılar. Bu metaların mübadelesi üreticiler arasındaki toplumsal ilintiyi meydana getirir. Bağımsız ve tek başlarına üreticilerin bulunduğu bir çağ için bu durum çok uygun ve yerindeydi; mübadele biçimi üretim biçimine uygun düşüyordu. Meta üretimini tek başlarına yapan bu üreticilerin bulunduğu topluluğa sızan yeni üretim biçimi orada gelişmeğe başladı. Taşındığı devrimci karakter hiç anlaşılmadığı için, bu üretim biçimi metaların üretimini arttırmak ve genişletmek için bir araç olarak görülmüş ve uygulanmaya başlamıştı. Yeni üretim biçimi, daha başlangıçta toplum içinde süre gelmiş olan eski mübadele ve üretim araçlarıyla yani ticarî sermayeyle, Ortaçağ zanaatıyla, ve ücretli işle sıkı bir ilinti kurdu. Kendisini meta üretiminin yeni bir biçimi olarak ortaya koyduğu için, meta üretiminin sahip - çıkma (appropriation - temellük) biçimlerini kabul etti. Üretim araçları ve ürünler toplumsal bir nitelik kazanmış oldukları halde, sanki hâlâ tek tek insanların üretim araçları ve ürünleriymiş gibi ele alındılar. Böylece, ürünlere, üretim araçlarını harekete getiren ve kullananlar ve bu ürünleri yaratan-

lar değil, kapitalistler sahip çıktılar. Üretim ve üretim araçları toplumsal hale gelmişlerdi ama bunlar, herkesin kendi ürününe sahip olduğu ve bu ürünü sattığı bir üretim biçiminin yani kişilerin tek tek üretim yaptığı bir düzeninin gerektirdiği sahip - çıkma (appropriation) biçiminin egemenliğinden kurtulamamışlardı. Yeni üretim biçimi, bu sahip - çıkmanın temelini yıkmış olduğu halde, yine de, bu sahip - çıkmanın buyruğuna girmişti. Modern toplumsal çatışmaların hepsinin tohumu, yeni üretim biçimine kapitalist niteliğini veren bu çelişmede aranmalıdır. Yeni üretim biçimi, bütün sanayi kollarını ve ekonomik bakımdan önemli bütün ülkeleri buyruğu altına aldığı ve bireysel (tek tek) yapılan üretimi önemsiz bir duruma düşürdüğü ölçüde, toplumsal üretim ile kapitalist sahip - çıkma arasındaki bağdaşmazlığı gittikçe daha açıklıkla gözönüne seriyordu.

Üretici Güçler ile Kapitalist Sahip - çıkma Arasındaki Çelişme :

İlk kapitalistler, daha önce söylediğimiz gibi, ücretli işi hazır olarak bulmuşlardı. Ama bu ücretli iş emekçinin normal işinin dışında yaptığı, tamamlayıcı ve geçici bir işti. Arasına ücret karşılığı bütün gün çalışan emekçi, küçük bir toprak parçasına sahipti ve bu toprak onun en gerekli ihtiyaçlarını sağlamaya yetiyordu. Loncalar, bugünkü çırağın yarın usta haline gelmesi için kurulmuştu. Ama üretim araçları toplumsallık niteliği kazanıp kapitalistlerin elinde toplanır toplanmaz, bütün bunlar değişikliğe uğradı. Eskiden tamamlayıcı ve normalin dışında bir çalışma olan ücretli çalışma, üretimin temeli ve kuralı haline geldi; arasıra yapılan bir iş iken üreticinin bütün zamanını alan bir iş biçimi haline geldi. Bir günlük ücretli, hayatı boyunca ücretli bir insan olmuştu artık. Kapitalistlerin elinde toplanmış olan üretim araçları ile iş-güçlerinden (force-travail) başka bir şeye malik olamayacak hale getirilmiş olan

üreticiler arasındaki ayrılık tamamen gerçekleşmişti. **Toplumsal üretim ile kapitalist sahip-çıkma arasındaki çelişme, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişme şeklinde dile gelir.**

Mübadelelinin Genelleşmesi. Toplumsal üretimde Anarşi :

Kapitalist üretimin, biricik toplumsal ilintileri metalarının mübadelesinden ibaret olan tek tek üreticilerin ve meta üretimi ile uğraşanların kurmuş bulunduğu bir toplumun içine sızmış olduğunu açıklamıştık. Ama meta üretimi üzerine kurulmuş olan her toplumun karakteristik tarafı, üreticilerin aralarındaki karşılıklı toplumsal bağlantıları kendi egemenlikleri altında tutacak yerde bu karşılıklı toplumsal bağlantıların buyruğu altında bulunmalarındır. Üreticilerin her biri, elinin altında bulunan üretim araçlarıyla ve kendi mübadele ihtiyacına göre kendini düşünerek üretim yapar. Bu toplumsal üretimin anarşi dönemidir. Ama bütün öteki üretim biçimleri gibi meta üretimi de kendisinden ayrılmayan, özünde bulunan ve kendine özgü (has) kanunlara sahiptir. Bu kanunlar, sözü geçen anarşiye rağmen, bu anarşi içinde ve bu anarşi dolayısıyla buyruklarını yürütürler. Bu kanunlar, toplumsal bağlantının süregelmiş olan biricik biçiminde yani mübadelede kendilerini gösterir ve tek tek üreticilerin karşısında rekabetin zorlayıcı kanunları olarak kendilerini duyururlar. Başlangıçta bunların farkında olmayan üreticilerin, bu kanunları bulup ardarda ortaya çıkarmaları için uzun bir tecrübe edinmeleri gereklidir. Demek ki bu kanunlar, üreticiler katılmaksızın ve hattâ onların iradelerine karşı olarak kendilerini zorla kabul ettirirler ve tıpkı tabiat kanunları gibi onların da etkisi amansız ve kördür. Ürün, üreticiyi egemenliği altında tutar.

Şimdi bu konuyu daha anlaşılır bir biçimde açıklamaya çalışalım.

Ortaçağ toplumunda, özellikle ilk yüz yıllarda, üretim, üreticinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılıyordu. Köylerdeki gibi, kişisel bağıllık ilintilerinin bulunduğu yerlerde ise derebeyinin ihtiyaçlarını karşılamak işini de görüyordu. Bütün bu durumlarda mübadele söz konusu değildi, bundan ötürü ürünler, meta niteliğini taşımıyorlardı. Köylü ailesi, ihtiyacı olan herşeyi, (elbiseden besine kadar bütün maddeleri) ürettiyordu. Bu aile, kendi ihtiyaçları karşılandıktan sonra fazla üretim yaptığı zaman meta üretmeğe koyuldu.

Gerçi zanaatkârlar, başlangıçtanberi, mübadele etmek amacıyla üretim yapmışlardı, ama onlar da kendi özel tüketimlerini geniş ölçüde yine kendileri karşılıyorlardı; hepsinin tarlası ya da bahçesi vardı; otlatmak için sürülerini, ev yapımında ya da ocakta kullandıkları odunu sağlayan ormana gönderiyorlardı; kadınları keten ya da yün eğiriyorlardı. Demek ki, bu çağda, mübadele amacıyla yapılan üretim yani meta üretimi henüz emekleme çağında bulunuyordu. Bundan ötürü, mübadele sınırlı, pazar çok dar ve üretim biçimi sağlamdı. Her gurup, kendi içinde, öteki gurupların ürünlerini dışarda bırakacak biçimde ve bu amaçla üretim yapmak için organize oluyordu: köylerde **Mark**'lar (tarım toplulukları), şehirlerde ise loncalar görülüyordu.

Ama üretim yavaş yavaş gelişmeğe başladı. Üreticinin ve ailesinin ya da derebeyinin o anlık tüketiminden arta kalan ürün gittikçe daha fazlalaşmaya başlıyordu. Şehirlerde kurulan sanayiler daha iyi ve daha bol üretim yapıyordu; demek ki meta üretimi imkânı vardı. Mübadelenin içine atılmış olan bu üretim fazlası, gerçekten de, kendini meta haline döndürüyordu. Ticaret gelişmeye ve çeşitli ülkeleri birbirine bağlamağa başlamıştı. Ticaretin ilerlemesi, sanayii etkilemiş ve gelişmesini hızlandırmıştı; eski düzenin şaşmazlığı kökünden yıkılmıştı artık. İşbölümünün gerçekleştirdiği ilerlemeler, her ailenin kendi tüketimi için doğrudan doğruya üretim yaptığı eski düzeni yıkmıştı. Köyde olduğu gibi şe-

hirlerde; tarımda olduğu gibi sanayide, meta ortaya koyabilmek için gittikçe daha fazla üretim yapmak gerekti: Belli zamanlarda mal ile ödenmesi gereken borçlar (angarya, buğday, hayvan), para ile ödenmesi gereken vergiler ya da toprak rantı haline geldi.

Aşağı yukarı bütün ürünler meta biçimini aldılar ve üreticiler, eski Mark (tarım topluluğu) ve loncalar yıkılınca, bağımsız ve yalnız olarak meta ortaya koyan üreticiler haline daha hızla dönüşmeğe başladılar. Toplumsal üretimin anarşisi işte o zaman ortaya çıktı ve şiddetlendi.

Bir Başka Çelişme: Fabrika İçindeki Üretim Organizasyonu ve Bütün Toplumdaki Üretim Anarşisi :

Ama, kapitalist düzenin bu toplumsal üretim anarşisini şiddetlendirmek için kullandığı araç, anarşinin taban tabana karşıtı (zıddı) olan bir şeydi; bu, özel mülkiyet halinde kalmış olan atölye içinde gelişip serpilen ve toplumsallaşan üretim organizasyonuydu. Eski kıpırtısız durulmuşluğa son veren şey işte bu organizasyondu. Organizasyon hangi sanayi dalına girdiyse, orada eski işletme metodlarından hiç birini yaşatmadı; ortaçağ zanaatkârlığını rastladığı her yerde yıktı ya da başka bir biçime soktu. Çalışma alanı, bir savaş alanı haline aldı. Büyük coğrafya keşifleri ve bunun sonucu olan sömürgecilik, pazarların sayısını artırdı ve derebeylik çağının zanaatlarını kapitalist manüfaktür haline getirdi. Aynı bölgelerin üreticileri arasında çatışmalar çıkmakla kalmadı; bu çatışmalar aynı zamanda ulusal savaşlar haline geldiler. On yedinci ve on sekizinci yüzyılın ticaret savaşları bunun örnekleridir. Sonunda, büyük sanayi ve uluslararası pazarın kurulması bu savaşları evrensel bir hale getirdi ve inanılmayacak ölçüde şiddetlendirdi. Üretime elverişli olan tabii ve suni şartların bulunup bulunmaması, tek tek üretim yapan kapitalistlerin bulunup bulunmamasını belirlediği gibi, çe-

şitli sanayilerin ve hattâ bütün bir ulusun varolup olmaması konusunda da son sözü söyledi. Yenilenler, merhamet edilmeden ezilip çiğnendiler. Bu, Darwin'in tabiatan alınıp toplum hayatına daha umud kırıcı bir biçimde aktarılmış olan hayat-savaşıydı. Hayvanların vahşeti, insanlığın gelişiminin son durağı olarak görülüyordu. Toplumsal üretim ile kapitalist sahip-çıkma arasındaki çelişme, her fabrikadaki üretimin organizasyonu ile bütün toplumdaki üretim anarşisi arasındaki çelişme biçimini almıştı.

SONUÇLAR : 1 : Kitlelerin proleterleşmesi, işsizlik (yedek sanayi ordusu), sefalet :

Kapitalist üretim, başlangıcından beri bağrında bulunan (kendisinde mündemiç olan) bu iki çelişme biçimi içinde hareket eder ve Fourier'nin keşfettiği «kısır döngü» den (fasit daireden) kurtulamaz. Ama Fourier, yaşadığı çağda, bu dairenin gittikçe daraldığını ve kapitalist üretimin bir daire değil de bir helezon çizdiğini ve ayrıca, bu hareketin sonunda, tıpkı gezegenlerin çizdiği helezon gibi dönüş merkezi ile çakıştığını ve böylece sonuna ulaştığını görememişti. Nitekim, ilk önce, üretimin toplumsal anarşisi, insanların çoğunu, gittikçe artan bir hızla proleter haline getirmektedir. Ama, daha sonra, üretimdeki anarşiye son verecek olanlar da işte bunlardır. Öte yandan, makinenin sınırsız bir biçimde geliştirilip daha elverişli hale getirilmesini kesin bir kanun haline sokan şey de üretimdeki toplumsal anarşinin hızlandırıcı gücüdür. Böylece her kapitalist için, ya makinelerini daha iyi ve elverişli hale getirmek ya da batıp gitmek gibi sadece iki yol vardır. Ama makinalı sanayi mükemmelleşmesi insan emeğinin bir tarafa atılması demektir. Makinelerin fazlaştırılması ve üretimde kullanılması, milyonlarca el işçisinin yerini makinelere hizmet eden birkaç bin işçinin alması demek olduğuna gör, bu makinelerin daha mükemmel-

leştirilmesi de makinelere hizmet eden işçilerin sayısının sürekli olarak azaltılması ve sonunda sermayenin normal ihtiyaçlarından fazla sayıda boş işçinin yani koskoca bir yedek sanayi ordusunun yaratılması demek oluyordu. Bu yedek ordu, sanayi son hızıyla çalıştığı anda kullanılmaya hazır olarak bekleyen bir kitle olduğu gibi, kaçınılmaz buhran geldiği zaman da sokağa atılacak bir kitledir. Ayrıca bu durum, işçi sınıfının sermaye karşısında yaptığı mücadelede bu sınıfın ayağına vurulmuş bir köstek ve işçi ücretlerini sadece kapitalisti tatmin eden düzeyde tutmaya yarayan ayarlayıcı bir kuvvettir. Marx'ın deyişiyle, makine, kapitalizmin işçi sınıfı karşısında verdiği savaşın en kuvvetli silâhı haline gelebilir; çalışma aracı işçinin elinden yaşama imkânını alabilir; hattâ emekçinin kendi yarattığı ürün kendisini köleleştiren ve bağlayan bir şey haline girebilir. «Üretim masrafları konusunda iş gücünün çılginca israf edildiği görüldüğü halde, bu iş gücünün daha iyi şartlara kavuşturulması söz konusu olunca en utanç verici pintilik de kendini gösterir.» İş süresini kısaltmak konusunda en güçlü bir araç olan makine, işçinin ve ailesinin bütün hayatını sermayenin değerlenmesine yarayan bir çalışma süresi haline getirir. Hattâ, bazı işçilerin gerektiğinden fazla çalışmak zorunda bırakılması, başka işçilerin işsizliğine yol açar ve yeni tüketiciler (müستهلكلر) bulmak amacıyla dünyanın dört bucağını araştıran büyük sanayi, kendi yurdunda kitleleri minimum (asgarî) bir yaşama seviyesine mahkûm ederek içpazarını kendi elleriyle ortadan kaldırır.

«Sermayenin birikiminin gelişmesi ile nisbî nüfus fazlasının ya da yedek sanayi ordusunun gelişmesini denge haline sokan kanun, emekçiyi, Hephaistos'un Prometheüs'ü kayalara mıhlayışından daha sağlam bir biçimde sermayeye mıhlamıştır. Sermayenin birikimi ile sefaletin birikimi arasındaki kaçınılmaz bağlılığı belirleyen işte bu kanundur. Bu kanun, bir kutba servet biriktiği zaman, öteki kutba, yani sermayenin ta kendi-

sini yaratan sınıfın bulunduğu yere, aynı ölçüde yoksulluğun, acının, cehaletin, şaşkınlığın, manevî zavallılığın ve köleliğin de birikmesini gerektirir.»

Kapitalist üretim biçiminden, ürünleri bu biçimde bölüştürmemesini istemek, devre kapalı olduğu halde, bir pilin elektrodlarının suyu ayırıştırılmamasını (tahallül ettirmemesini) ve pozitif kutupta oksijen, negatif kutupta da hidrojen toplamamasını istemekle birdir.

SONUÇLAR 2 : Fazla - Üretim, Buhranlar, Kapitalist toplanma (temerküz) :

En yüksek derecesine ulaştırılmış olan modern makinalı sanayiın üretimin toplumsal anarşisinin etkisiz tek kapitalist sanayicileri, hiç durmadan makinelerini geliştirmeye ve bu makinelerin üretim gücünü artırmağa mahkûm eden bir kanun haline nasıl geldiğini yukarıda görmüştük. Üretimnin genişliğini büyütebilmek imkânı da, bu ölçüde zorunlu bir başka kanun halinde ortaya çıkmaktadır. Büyük sanayiın sınırsız genişleme kabiliyeti (bunun yanında gazların genişleme kabiliyeti çocuk oyuncağı gibi kalır), her çeşit basıncı hiçe sayan nicelik ve nitelikte bir güc haline gelmiştir artık. Burada söz konusu olan basınç tüketim (istihlâk) sürüm alanı ve büyük sanayiın ürünlerinin satılacağı pazarlardır. Ama pazarın genişleyebilme kabiliyeti (hem genişliğine hem derinliğine), daha başka kanunların etkisindedir ve bu genişleme kabiliyeti üretime nisbetle daha zayıftır. Pazarın genişlemesi, üretimin genişlemesi ile başbaşa gidemez. Bunlar arasında çatışma çıkması kaçınılmaz bir şeydir. Ne var ki, bu çatışma ancak kapitalist üretim biçiminin sona ermesiyle ortadan kaldırılabilir. Kapitalist üretim biçimi sona ermediği için de, çatışma periodik bir şekilde ortaya çıkar. Kapitalist üretimin içine düşmüş olduğu bir başka kısır-döngü (fasit daire) de işte budur.

Gerçekten de 1825 yılında ilk buhran patlak verdi-

ğinden bu yana, uygar ulusların ve onlara bağlı olan şu ya da bu ölçüde barbar toplulukların üretimleri ve mübadeleleri aşağı yukarı her on senede bir bozulup karışmaktadır. Ticaret hayatı durmakta, pazarlar ağzına kadar dolup taşmakta, satılmayacak kadar mal birikmekte, para ortadan çekilmekte, kredi bulunmaz hale gelmekte, fabrikalar kapanmakta, işçiler yiyecek ekmek bulamamakta, ardarda iflâslar olmakta ve cebri satışlar cebri satışları kovalamaktadır. Bu dolup taşma hali yıllarca sürmekte mal stokları, fiat düşüşü sayesinde satılır gibi olana ve üretim ile mübadele de yavaş yavaş kıvıldamaya başlayana kadar ürünler ziyan olup gitmektedir.

Bu kıvıldanış yavaş yavaş hızlanmakta, tırıs giderken dört nala kalkmakta ve sonunda ticaretin, kredinin ve spekülasyonun cehennemî bir hızla hareket etmesi sonucuna ulaşmakta ve en tehlikeli sıçrayışları yaptıktan sonra kendini yeniden buhranın çukurunda bulmaktadır. Her zaman tekrarlanır durur bu. 1825'den beri altı buhran geçirdik, bugün yedincinin içindeyiz. Bu buhranların karakteri öylesine apaçıktır ki, Fourier, zamanında, onların ilkinin «bolluk buhranı» diye adlandırarak hepsinin özünü dile getirebilmiştir.

Buhranda, toplumsal üretim ile kapitalist sahiplik arasında gergin çelişme açıkça kendini gösterir. Tedavül durmuş ve tedavül aracı yani para, tedavülün karşısına bir engel olarak çıkmıştır. Üretim ve tedavülün bütün kanunları altüst olmuştur. Ekonomik çarpışma doruğuna ulaşmıştır. **Üretim biçimi mübadele biçimiyle çelişme haline gelir ve üretim güçleri ise artık içine sığmadıkları üretim biçimiyle bağdaşamaz duruma düşerler.**

Fabrika içindeki toplumsal üretim organizasyonunun, kendi üstünde ve yanbaşında bulunan üretim anarşisi ile bağdaşmaz bir hale gelmiş olması, bir çok büyük kapitalistlerin ve daha çok sayıda küçük kapitalistin yıkılıp gitmesi sayesinde gerçekleşen sermaye toplanması

(temerküz) olayı dolayısıyla, kapitalizmin bile anlayabileceği bir şey haline gelmiştir. Kapitalist üretimin tümü, bu üretimin yarattığı üretim güçlerinin basıncı altında eğilip bükülmektedir. Bu üretim biçimi, sözü geçen üretim araçlarının hepsini sermaye haline dönüştüremez; yani işçi sınıfının çalışma - güçlerini sömürme aracı haline getiremez. Çünkü bu hale getiremeyeceği kadar çok üretim gücü yaratmıştır.

Bundan ötürü üretim güçleri işsizliğe mahkûm olur ve onlar işsizliğe mahkûm oldukları için yedek sanayi ordusu da, ister istemez işsizlikle karşılaşır. Görülmemiş bir durumdur bu! Üretim araçları, yaşama araçları, boş emekçiler bol bol vardır. Üretimi yapacak olan bütün elemanlar ve her an çalışmaya hazır olan emekçiler her yanda kolayca bulunur. Ama Fourier'nin dediği gibi, bolluk, kıtlığın ve sefaletin kaynağı olur. Çünkü, üretim ve yaşama araçlarını sermaye haline gelmekten alıkoyan şey işte bu bolluktur. Kapitalist ortamda iş görebilmeleri için, üretim güçlerinin daha önceden sermaye niteliği kazanmaları yani iş-güçlerini sömüren araçlar haline gelmeleri gereklidir. Üretim ve yaşama araçlarının sermaye niteliği kazanmaları zorunluğu bu güçler ile işçiler arasında bir hayalet gibi dikilmektedir. Üretimin kişisel ve maddi kaynaklarını birbiriyle birleşmekten (bitişmekten) alıkoyan, üretim güçlerinin işlemesini ve işçilerin çalışıp yaşamasını engelleyen işte budur. Kapitalist üretim biçimini kırıp, üretim güçlerine sermayenin şekline bürünmeksizin işleme imkânı sağlayacak olursanız olgularda (vakıalarda) görülen anlamsızlık ortadan kalkar, buhran diye birşey kalmaz ve topluma yaşama imkânı yeniden kazandırmış olursunuz.

Bireysel (ferdî) Kapitalistin Ortadan Kaldırılmasına Karşı Gösterilen Eğilim :

Demek ki, kapitalist üretim biçiminin, kendi yarat-

mış olduğu üretim güçlerini yönetecek gücte olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Bu üretim güçlerinin, içinde buldukları çelişmeyi çözecek biçimde hareket ettikleri, sermaye niteliği taşımaktan sıyrılarak gerçek özelliklerinin tanınmasına yani üretim gücü olarak tanınmalarına yönelindikleri de apaçıktır. Bu güçlerin, üretim gücü olarak tanınmak ve kabul edilmek konusundaki zorlayışlarıdır ki, kapitalistlerin, sermayenin imkân verdiği ölçüde, bunları üretim gücü olarak görmelerine yol açmıştır. Üretimin çok şiddetli bir hale geldiği dönem ve bu dönemin sınırsız bir biçimde artmış olan kredi düzeni ile buhranlar dolayısıyla büyük kapitalist kurumların yıkılıp gitmesi, çeşitli hisseli şirketler biçiminde ortaya çıktığını gördüğümüz bir toplumsallaşmayı yani üretim güçlerinin bir bölümünün belli bir biçimde toplumsallaştırılması sonucunu doğurmuştur. Bu çeşit üretim ve mübadele araçlarının çoğu daha başlangıçtan öylesine büyüktürler ki (demiryolları gibi) başka herhangi bir çeşit kapitalist işletmeye zaten uygun düşmezler. Bu üretim güçlerinin yöneticiliğini ancak devlet üzerine alabilir. Devlet mülkiyeti haline gelmesi gereken bu şeyler kendilerini önce büyük haberleşme kurumlarında yani postalarda, telgraflarda, demiryollarında v.b. hissettirirler.

Buhranlar, burjuvazinin modern üretim güçlerini artık yönetemeyeceğini gösterdiği gibi, büyük üretim ve ulaştırma kurumlarının hissedarlık üzerine kurulmuş şirketler ya da Devlet mülkiyeti haline dönmesi de burjuvazinin rolünü tamamlamış bir unsur haline geldiğini açıkça gösterir. Kapitalistlerin bütün toplumsal fonksiyonları artık ücretli memur ve işçiler tarafından yerine getirilmektedir. Kapitalistlerin toplumsal rolü, gelirlerini cebe atmak, kupon kesmek ve borsada birbirlerini soymaktan ibarettir. İşçiyi nisbî nüfus-fazlası (işsizlik) içine atmakla işe başlayan kapitalist üretim, sonunda, kapitalistleri de işsizliğe itmekte; hiç olmazsa yedek sanayi ordusunun bir üyesi haline getirmektedir.

Bütün Çelişmelerin Çözümü Üretim Güçlerine Toplumun Sahip - Çıkmasıdır. (Üretim ve Mübadele Araçlarının Toplumsallaştırılması) :

Bu çözüm, modern üretim güçlerinin toplumsal karakterinin fiilen tanınıp kabul edilmesinden başka şey değildir. Yani, üretim, sahip-çıkma ve mübadele biçimlerinin, üretim araçlarının taşıdığı toplumsal karakter ile bağdaşma ve birleşme haline getirilmesidir.

Günümüzde, üreticilerin karşısına tehlikeli bir düşman gibi dikilen ve zaman zaman hem üretimi hem de mübadeleyi altüst eden ürünlerin ve üretim güçlerinin toplumsal karakteri, böylece eksiksiz olarak ve açıkça kabul edilmiş olacaktır. Kendilerini anlamadığımız ve onları hesaba katmadığımız zaman, toplumsal güçler de, tıpkı tabiat kuvvetleri gibi körü körüne, yıkıcı bir biçimde ve zorbaca hareket ederler. Ama etkilerini, yönlerini ve yaptıkları işleri anladık mı, bu güçleri kendi irademize gittikçe boyun eğdirmemiz ve amaçlarımızı ulaşmak için bu güçlerden yararlanmamız kolaydır. Ama bu güçleri tanımak ve kabul etmek konusunda ayak dirediğimiz zaman (kapitalist üretimde bu ayak direyişi görüyoruz), onların, bize rağmen ve bize karşı etki gösterdiklerini yukarda açıklamıştık. Bu güçler bilinip kabul edildikten sonra, birleşmiş üreticilerin elinde yıkıcı bir şey olmaktan çıkıp üretimin en verimli kaynakları haline girerler. Yıldırımın yakıp yıkan elektriği ile telgraf göndermek için kullanılan elektrik arasında bu fark vardır işte. Nitekim yangın ile, insanın kendi yararı için kullandığı ateş arasında da aynı fark vardır. «Modern üretim güçlerinin toplumsal karakterinin fiilen kabul edilmesi» şu demektir: Toplumun ve bu toplum içindeki her üyenin ihtiyaçlarına göre ayarlanmış bir organizasyonun, toplumsal üretimdeki anarşinin yerine geçmesi; ürünün önce üreticiyi sonra da ona sahip-çıkanı köleleştirdiği bir rejimi doğuran kapitalist sahip-çıkmanın yerini modern üretici güc-

lerin kendi öz karakterleri üzerine temellenen bir sahip-çıkmanın alması; yani bir yandan, üretimi geliştirmek ve sürdürmek için kamunun ürünlere doğrudan doğruya sahip-çıkması; öte yandan yaşamak ve yararlanmak için aynı ürünlere bireylerin (ferdlerin) sahip çıkması.

Bütün üretim araçlarına toplumun sahip çıkması, kapitalist üretimin tarih sahnesinde görünmesinden bu yana, tek tek kişilerin ve gurupların hayalini kurup durdukları bir şeydir. Ama toplumun, üretim araçlarını kendine maledebilmesi, bir tarihi zaruret olarak ancak pratik bir biçimde uygulanması için gerekli maddi şartlar ortaya çıktıktan sonra mümkün olmuştur. Sınıf farklarının ortadan kaldırılması da, tıpkı öteki tarihi gelişmeler gibi, kitlelerin, sınıf farklarını adaletsiz bir şey gibi görmelerinden, buna inanmalarından ya da bu adaletsizliği ortadan kaldırmak istemelerinden ötürü değil yeni ekonomik şartların ortaya çıkmasından ötürü uygulanabilir bir şey haline gelmiştir. Toplumun, sömüren ve sömürülen, egemen olan ve boyunduruğa vurulu olarak sınıflara ayrılması toplumun pek az gelişmiş olan üretim gücünün kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Toplumsal çalışmanın, herkese gerekli olan ürünlerin pek az fazlasını üretebildiği ve bundan dolayı içindeki insanların çoğunluğunun hemen hemen bütün zamanını çalışmaya ayırmak zorunda kaldığı bir toplumun sınıflara ayrılması zorunludur. Çalışmaktan başka bir şeyle uğraşmayan bir çoğunluğun yanı sıra, doğrudan doğruya üretici olan işlerle uğraşmayan ve toplumun ortak işlerini yüklenmiş olan bir azınlık ortaya çıkar. Demek ki toplumun sınıflara ayrılmasının temelinde çalışmanın (işin) bölünmesi kanunu bulunmaktadır. Ama bu, sözü geçen ayrılmanın kurnazlık, hile ve çapulculuk yoluyla yapılmadığı anlamına gelmez.

Bir kere yerine yerleştikten sonra yönetici sınıfın, elindeki gücü emekçi sınıf zararına kullanmayacağı ve toplum hayatının yönünü kitlelerin sömürülmesine çevirmeyeceği anlamına da gelmez.

Sınıf gerçeği tarihi bir hakka ve zorunluğa sahiptir ama sınıf gerçeğinin bu hakkı sadece belirli bir zaman ve belirli bir takım toplumsal şartlar için geçerlidir. Sınıf gerçeği üretimin yetersizliği üzerine kurulmuştur ve bundan ötürü üretimin tam gelişmesiyle ortadan kalkacaktır. Gerçekten de sınıf farklarının ortadan kaldırılmasını sadece belli bir sınıf varlığının değil, ama her hâkim sınıf varlığının tarih bakımından yersiz birşey gibi görüldüğü toplumsal bir gelişme düzeyine ulaştığımız zaman düşünebiliriz. Yani, sınıf farklarının kaldırılması, üretim araçlarına ve ürünlerine bir tek sınıfın sahip çıkması ve bunun sonucu olarak politik egemenliğin, öğrenim imtiyazının ve fikri yöneticiliğin bu sınıfta bulunmasının gereksiz olmakla kalmayıp aynı zamanda bu sınıfın politik, ekonomik ve fikri gelişmeyi engelleyecek duruma düştüğü gelişmiş bir üretim düzeyinde mümkün olacaktır. Burjuvazinin politik ve fikri iflâsı artık kendisinin bile farkettiği bir şeydir; ekonomik iflâsı da her on yılda bir kendini göstermektedir. Her on yıllık buhranda, toplum, kendisinin yarattığı ve ne yapacağını bilemediği ürünlerin ve üretim araçlarının ağırlığı altında ezilmekte ve şu saçma durumla karşı karşıya kalmaktadır: Üreticilerin tüketeceği bir şey yoktur, çünkü tüketici mevcut değildir.

Üretim araçlarının gelişen gücü, kapitalist üretimin bu güçlere vurmuş olduğu zincirleri çözüyor. Onların kurtuluşu, üretici güçlerin şimdiye kadar sürekli ve gittikçe hızlanan bir biçimde gelişmeleri için gerekli olan ve bulunmayan şartı yani üretimin sınırsız bir biçimde büyümesini sağlayacaktır. Ama hepsi bu kadar değil. Üretim araçlarının kamulaştırılması, bugün üretimi köstekleyen engelleri ortadan kaldırmakla kalmayacak, aynı zamanda, bugünkü üretimden hiç bir za-

man ayrılmayan ve buhran zamanlarında en şiddetli hale gelen üretim gücü ve ürün israfına ve ziyanına da son verecektir. Ayrıca, hâkim sınıfların ve bu sınıfların politik temsilcilerinin saçma aşırılıklarına son vererek topluma, bir takım üretim araçlarını ve ürünlerini de kazandıracaktır. Toplumsal üretim yoluyla toplumun bütün üyelerine, sadece eksiksiz bir maddî hayat sağlamakla kalmayacak olan ama toplum üyelerinin aynı zamanda bütün fizik ve manevî güçlerini serbest bir biçimde geliştirme fırsatı verecek olan bu imkân tarihinde ilk olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak ortaya çıkmış da olsa asıl önemli olan bu imkânın mevcut oluşudur.

Zorunluk Çağından Özgürlük Çağına :

Toplum üretim araçlarına sahip olduğu zaman artık meta üretimi yapmayacak. Yani, yukarıda açıkladığımız gibi, üreticiyi ürünlerin egemenliğine sokan sahip-çıkma biçimine (yani ürünlere sahip çıkma biçimine) son verecek. Toplumsal üretimde gördüğümüz anarşi, bilinçli (şuurlu) ve sistematik bir organizasyona yerini bırakacak. İnsanın kendi yaşaması için yaptığı savaş ortadan kalkacak. İnsanın, hayvanların dünyasından gerçekten işte o zaman çıktığını ve hayvanî yaşama şartlarının yerine gerçek insanî yaşama şartlarına ulaştığını söyleyebiliriz. Şimdiye kadar insanları egemenlikleri altında tutmuş olan şartların tümü, o zaman, insanların egemenliği altına girmiş olacak. Böylece kendi toplumsal organizasyonlarının efendisi haline gelen insanlar ilk olarak tabiatın gerçek ve bilinçli efendileri durumuna geçecekler. Kendi toplumsal aksiyonlarını düzenleyen kanunlar, şimdiye kadar, insanlara tıpkı gaddar tabiat kanunları gibi empoze edilmişti; bu kanunlar insanların üzerinde yabancı bir egemenlik kurmuşlardı. Bundan böyle, insanlar, aynı kanunları ne olduklarını bilerek uygulayacak ve bundan ötürü ka-

nunların etkilerini kontrolleri altında tutabilecekler. İnsanların toplum halinde birleşip düzen kurarken yarattıkları biçim (bu biçim, günümüze kadar, tarih ve tabiat tarafından verilmişti), o zaman, bu insanların kendi girişkenliklerinin eseri olacak. Şimdiye kadar tarihi yönetmiş olan nesnel (objective) kuvvetler insanların kontrolüne girecek. Harekete getirdikleri toplumsal nedenlerin, gittikçe artarak istedikleri etkileri doğuracağını iyice bilecek olan insanlar o andan itibaren kendi tarihlerini kendileri yapmaya başlayacaklar. Böylece, insanlık özgürlük çağına girmek için zorunluk çağından çıkacak.

ÖZET ve SONUÇ :

Şimdi, söylediklerimizi bir kaç kelimeyle özetleyelim :

1. **Ortaçağ Toplumu:** Tek tek kişilerin yaptığı küçük üretim. Bireysel (ferdî) kullanışa uygun düşen ve bundan ötürü çok ilkel, verimsiz ve az etkili üretim araçları. Ama bu özelliklerinden ötürü de, aynı araçların üreticinin malı olduklarını görüyoruz. Üreticinin ya da derebeyinin doğrudan doğruya tüketimi için yapılan bir üretim. Ancak, ürünlerin tüketimden fazla olduğu zaman satışa sürülmesi ve mübadele içine girmesi. Bu doğuş halinde meta üretimidir. Ama bu halinde bile **üretimdeki toplumsal anarşinin** tohumlarını bağrında taşımaktadır.

2. **Kapitalist devrim:** Sanayi, önce basit kooperasyon ve manüfaktür ile değişikliğe yönelmesi. O zamana kadar dağınık halde bulunan üretim araçlarının büyük atölyelerde toplanması; yani **tek tek insanların** üretim araçlarının **toplumsal** üretim araçları haline gelmesi. Ama bu değişiklik mübadeleyi hiç etkilemediği için, eski sahip - çıkma (appropriation-temellük), biçimleri olduğu gibi kalmış ve değişikliğe uğramamıştır. **Kapitalist** dediğimiz tipin ortaya çıkışı. Üretim araçlarının sa-

hibi olan kapitalist, ürünlere sahip çıkan ve onları meta haline getiren kimsedir. Üretim bir **toplumsal** (sosyal) fiil olduğu halde mübadele ve onunla birlikte sahip-çıkma bireysel (ferdî) fiiller olarak kalmışlardır; toplumsal ürüne tek tek kapitalistler sahip çıkmaktadır. Modern toplumun hayatını kapsayan ve büyük sanayinin açıkça ortaya koyduğu temel çelişme budur.

A. Üreticinin üretim araçlarından ayrı düşmesi. Emekçinin hayat boyunca ücretliliğe mahkûm edilişi.

B. Özellikle büyük sanayi sayesinde (on sekizinci yüzyılın sonundan bu yana) metaların üretimini yöneten kanunların etkisinin gittikçe daha açıkça ortaya çıkması. Rekabetin gittikçe şiddetli bir mücadele halini alması. (Her fabrikada üretimin toplumsal **organizasyonu** ile üretimin tümünde ortaya çıkan **anarşi** arasındaki çelişme).

C. Bir yanda, rekabetten ötürü her sanayicinin makinelerini daha mükemmel hale getirmek zorunda olması ve bundan dolayı gittikçe daha fazla sayıda işçiye yol verilmesi, yani yedek sanayi ordusu. Öte yanda, her sanayici için üretimin sınırsız bir şekilde genişletilmesinin de zorunlu olması. Her iki yandan, üretim güçlerinin görülmedik ölçüde genişlemesi, arzın talebe nisbetle çok fazla olması, fazla-üretim, pazarların malla doldurulması, onyıllık buhranlar, kısır-döngü (fasit-daire); burada, üretim araçlarının ve ürünlerin bolluğu, şurada, işsiz ve ekmeksiz işçiler. Üretimin bu iki kaynağının, birbiriyle birleşememesi. Bu birleşememenin nedeni, kapitalist üretim biçiminin üretim güçlerinin işlemesine ve ürünlerin mübadelesine bu güçler ve ürünler daha önceden **sermaye** haline girmeleri şartıyla izin vermesi. Ama buna da bolluğun kendisi engel olmaktadır. Çatışmanın anlamsızlık derecesine gelmesi: **üretim biçiminin mübadele biçimine başkaldırması**. Burjuvazinin, kendi üretici güçlerini yönetmekten âciz olduğunun görülmesi.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Diyalektik Üzerine	5
Mektuplar	11
Ekonomi-politik'in Konusu ve Amacı	18
Maymunun İnsan Haline Gelişinde Emegin Rolü	24
Tarihi Maddecilik	29
Sosyalizmin Ütopye Çağı	56
Sosyalizmin Bilim Çağı	80

LUDWIG FEUERBACH
VE
KLÂSİK ALMAN FELSEFESİNİN SONU
(DİYALEKTİK MATERYALİZM)

Bu kitap ilmi sosyalizmin iki büyük kurucusundan biri olan **ENGLES**'in en önemli eserlerinden birisidir. Sosyalizmin klâsiklerinden sayılan bu eserin bölümleri şunlardır :

- 1) **HEGEL'DEN FEUERBACH'A**
- 2) **İDEALİZM ve MATERYALİZM**
- 3) **FEUERBACH'IN DİN FELSEFESİ VE ETİKASI**
- 4) **DİYALEKTİK MATERYALİZM**

Birinci bölümünde Hegel'in idealist sistemi ve diyalektik metodu üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde idealizm ile materyalizm arasındaki münasebetler incelenmektedir.

Üçüncü bölümde Feuerbach'ın din felsefesi ve etikası üzerinde geniş bir açıklama bulacaksınız.

Dördüncü bölümde ise diyalektik materyalizm konuları izah ediliyor.

Günümüzün belli - başlı tartışma konularından biri olan sosyalizm akımının felsefi temeli materyalizm olduğuna göre, bu eserin sosyalizm tartışmalarına ışık serpeceğine inanıyoruz.

Fiatı : 3 Lira

JEAN - PAUL SATRE

VE

MARXİSME

Sertre'in kişiliği de temsil ettiği edebî ve felsefî akım da bizim memleketimiz için yabancı sayılmaz. **Varoluşçuluk (Existentialisme)** bir felsefe ekolü olarak üniversitelerimize henüz girmemiş olmakla beraber, üniversiteler dışında yıllardan beri yapılagelmekte olan yayınlarla memleketimizde tanındı. Bu yayınlar sistemsiz ve gelişigüzel olsa bile, varoluşçuluğun gözüyle varoluşçuluk hakkında aşağı yukarı bir fikir verecek mahiyettedir.

Ancak, varoluşçuluğun diğer felsefe akımları, bu arada **Marxisme** ve genel olarak ilim karşısında ne ifade ettiğini, felsefe tarihindeki yerini ve gerçek değerini bize açıklayacak eserlerin memleketimizde yayınlanmasına çeşitli sebeplerle yakın zamanlara kadar imkân olmadı.

Kitap dilimize **Selâhaddin Hilâv**'ın yetkili kalemiyle çevrilmiştir. Sonunda yine **Selâhattin Hilâv**'ın hazırladığı bir açıklamalar bölümü vardır.

İşte, **ROGER GARAUDY**'nin bu eseri genel olarak varoluşçuğu ele almamakla beraber, **Sartre**'in son kitabı dolayısıyla yapılmış geniş bir tenkit olması bakımından bize **Marxisme** karşısında varoluşçuluğun durumunu gösterecek bir özellik taşıyor.

Eserin bu bakımdan fikir hayatımıza bir yenilik getireceğinden umutluyuz.

Fiati : 3 Lira

SANAT VE SOSYALİZM

Bu kitabın birinci bölümünü teşkil eden yazıların müellifi **G. V. Plehanov**, sosyalist dünya görüşüne dayanan bir sanat nazariyesinin kurulmasında büyük emeği geçmiş olan bir düşünce adamıdır. **Plehanov**, bu çalışmalarıyla yalnız sanata hizmet etmiş olmakla kalmayıp aynı zamanda kendi sosyalist dünya ve toplum anlayışını da sanat ve edebiyat alanına ait yeni delillerle doğrulamış oluyordu. Bu bakımdan, okuyucular **Plehanov**'un bu yazılarından yalnız sanat meseleleriyle ilgili temel bilgiler edinmekle kalmıyacak, sosyalist dünya görüşü hakkında da, sanat meseleleri çerçevesi içinde de olsa, bazı fikirler kazanacaklardır.

Üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen **Plehanov**'un bu yazıları, memleketimizde edebiyat ve sanat tartışmalarını saptığı kısır ve çıkmaz yoldan kurtarmağa yarıyacak verimli ipuçları sunabilir.

İkinci bölümde ise, iki ortak yazar - **J. L. Lecercle** ve **P. Albouy** -, sosyalist toplum anlayışının lengüistik'e tatbiki sırasında ortaya atılan ve sosyalist toplum anlayışını da derinleştiren tezlerin ışığı altında, edebiyatın bazı esaslı aktüel meselelerini ana hatları içinde ele alarak cevaplandırmağa çalışmaktadırlar.

Mümkün olduğu kadar geniş bir okuyucu kitlesi tarafından rahatça ve gereken açıklıkla anlaşılabilmesi **Jean BABY**'nin *Principes fondamentaux d'Econokullanılmıştır.*

Fiati : 6 Lira

KAPİTALİST EKONOMİNİN TENKİDİ

SOSYAL YAYINLAR, tanınmış Fransız iktisatçı-sı Jean BABY'nin Principes fondamentaux d'Economie politique adlı kitabının iki kısmının çevirisini okuyucularına sunmakla, Türkiyenin refah ve yükselişini feodalo kapitalist sömürücülükten kurtuluştta gören bütün ilerici zinde sosyal kuvvetlerimize bir hizmette bulunduğuna inanmaktadır.

Kitapta yer alan konular şunlardır :

Birinci kısımda: Giriş - İptidai Cemiyetler - Kölelik üzerine kurulu ekonomi - Ortaçağda Ekonomik Tekâmül - Kapitalizmin başlangıcı ve ilk birikiş - Manifaktür devri - Maşinizm ve büyük sanayi. İkinci Kısımda: Meta ve Değer - Artık Değer - Ücret - Sermaye birikişi - Sermayenin tedavülü ve devri - Kâr - Arazi rantı ve artık değer'in tümüyle paylaşılması - Buhranlar - Emperyalizm.

Kitabın bir özelliği de yazarın, izahlarını yaparken sık sık Karl Marx'ın Kapital'ine başvurmasıdır. Bu da pek tabiidir, çünkü kapitalizmin bilimsel bir tenkidi söz konusu olduğu bir yerde bu büyük sosyalist düşünürün ana eserinin bilinmemezlikten gelmesine imkân yoktur. Böylece Türk okuyucu, sosyalist literatürün bu temel eseri hakkındaki bilgilerini yenilemek fırsatını bulacaktır.

Fiatı : 7,5 Lira

Sosyalist Düşüncenin Gelişmesi

Bu kitap, sosyalist düşüncenin tarihî gelişmesi ve metodu hakkında okuyucularımıza elden geldiğince derli toplu fikir vermek amacıyla, bilimsel sosyalizmin belli başlı temsilcilerinden biri olan **ENGELS**'in çeşitli eserlerinden seçmeler yaparak meydana getirildi.

Kitaba alınmış olan bu çok değerli yazılarda, okurlarımız, hayal gücüne dayanan sosyalist bir toplum tasvirini değil, sosyalizm akımının tarihî kaynaklarını ve sosyalist düşüncenin tarihî şartlarla ilintili olarak nasıl gelişip bilimsel bir nitelik kazandığını kaynaklara inerek izlemek imkânına kavuşacaklardır.

Sosyal problemlerin çözüm yolları, ancak olaylara tarihî ve bilimsel bir açıdan bakabilme yeteneğinin elde edilmesi ve bu yeteneğin gerekli şekilde kullanılmasıyla bulunabilir. Yurdumuzda sosyal konuların eni konu tartışıldığı ve içinde bulunduğumuz sosyal meselelere çözüm yolu araştırıldığı bu devrede kitabın bu bakımdan aydınlarımıza ve yeni yetişen kuşaklara faydalı olacağını umuyoruz.

SOSYAL YAYINLAR — Cağaloğlu, Servili Mescit Sokak, Kurt
İşhanı No. 107 - İstanbul P.K. 716 -
İstanbul Tel. : 27 10 75 - 107

Fiati 5 Lira